

Tampereen yliopisto

Olli Ilves

Siirtolapuutarhat kasvavan Tampereen keskellä

Kaupunki ja sen siirtolapuutarhojen suhde 1960- ja 1970-luvulla

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian Pro gradu- tutkielma
Tampere 2016

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Olli Ilves: Siirtolapuutarhat kasvavan Tampereen keskellä: Kaupunki ja sen siirtolapuutarhojen suhde 1960- ja 1970- luvulla

Pro gradu – tutkielma, 78 s., liitteet 4.s

Historia

Kesäkuu 2016

Tutkielman tarkoitus on tutkia Tampereen kaupungin ja sen siirtolapuutarhojen välistä suhdetta erityisesti maankäytön näkökulmasta erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimuskysymyksenä on miten kaupunki on tilankäytössään ottanut siirtolapuutarhat huomioon ja miten siirtolapuutarhurit ovat kaupungin toiminnan kokeneet.

Siirtolapuutarhoja on Suomessa eri tieteenaloilla tutkittu varsin vähän. Tärkeimpänä tutkimusaineistonani ovat olleet Tampereen kaupungin hallituksen- ja valtuuston päätösluonnokset sekä Siirtolapuutarha-lehti. Lisäksi olen Tampereen kaupungin kaavoitustilannetta kuvatessani käyttänyt apunani Tampereen ensimmäistä yleiskaavaa TREYK-72:ta. Taustoitan myös sitä kehitystä, joka Suomessa tapahtui kaupunkisuunnittelun ja asumisen saralla 1960-luvulle tultaessa.

Siirtolapuutarhojen perustamisen motiivina oli alun perin helpottaa vähäosaisen kaupunkiväestön taloudellista tilannetta ja osaltaan säilyttää kaupunkilaisten suhde puhtaaseen luontoon. 1960-luvulle tultaessa olivat 1920-luvulla aloitetut sosiaalipoliittiset uudistukset sekä teknologian kehitys niin logistiikassa kuin asumisessakin vähentäneet siirtolapuutarhojen sosiaalista merkitystä ja niiden toiminnasta oli, erityisesti kaupungin mielestä, tullut enemmän virkistystoimintaa.

1970-luvulle tultaessa oli tehty päätös Hatanpään siirtolapuutarhan alueen vuokraamisesta keskusosuusliike Hankkijalle ja korvaava alue löytyi Niihamasta. Muut Tampereen siirtolapuutarhat kokivat myös aluemenetyksiä jääden usein uusien teiden alle. 1970-luvun loppuun mennessä siirtolapuutarhojen asema kuitenkin vakiintui ja kaupunki vähitellen korvasi siirtolapuutarhojen menettämiä alueita.

Siirtolapuutarhureille heidän oma palstansa oli usein tärkein harrastus ja vapaa-ajan viettomuoto, jonka säilymisessä kaupungin toiminta koettiin uhkana. Kaupungin toiminnassa pienen ryhmän edut jäivät usein taka-alalle suurien kehityssuunnitelmien tieltä. Kuitenkin kokomaisuudessaan voidaan Tampereen kaupungin ja sen siirtolapuutarhojen suhteen olleen pääasiallisesti toimiva ja molempia hyödyttävä. Ristiriidoista huolimatta kaupunki on pyrkinyt tukemaan siirtolapuutarhoja ja ollut niiden tärkein tukija. Puutarhurit ovat osaltaan tuoneet hyvin hoidetuilla alueillaan piristystä Tampereen kaupunkikuvaan ja viheralueisiin.

Asiasanat: Siirtolapuutarhat, Viheralueet, Kaupunkisuunnittelu, Kaupunkihistoria

1 Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	4
1.1	Tutkimuksen rakenteesta	5
1.2	Aikaisempi tutkimus.....	7
1.2.1	Siirtolapuutarhat	7
1.2.2	Siirtolapuutarhat Suomessa	7
1.2.3	Siirtolapuutarhoista ulkomailla.....	8
1.2.4	Siirtolapuutarhat osana kaupunkiviljelyä	9
2	Sinclair ja Von Thünen	10
2.1	Von Thünenin teoria.....	11
2.2	Sinclairin päivitetty teoria	11
2.3	Sinclairin vyöhykemalli.....	12
2.4	Sinclairin kritiikkiä	13
2.5	Sinclair ja siirtolapuutarhat.....	14
3	Palstaviljelyn kehitys Suomessa 1940-luvulle.....	15
3.1	Palsta- ja puutarhaviljely Tampereella	16
3.2	Koulukasvitarhat.....	16
3.3	Koulukasvitarhojen toiminnan motiivi	19
3.4	Taloudellisen merkityksen korostaminen	20
3.5	Koulukasvitarhat toisen maailmansodan jälkeen.....	22
3.6	Tampereen siirtolapuutarhat	22
3.7	Lyhyesti siirtolapuutarhaliikkeen synnystä maailmalla.....	23
3.8	Tampereen ja Suomen siirtolapuutarhat	23
3.9	Hatanpään siirtolapuutarhan perustaminen ja alkuvuodet	24
3.10	Tampereen kolme muuta siirtolapuutarhaa	27
4	Kaupunkisuunnittelun kehitys Euroopassa, Suomessa ja Tampereella	27
4.1	Kaupunkisuunnittelun alkuvuodet	27
4.2	Suunnittelun alku Suomessa.....	28
4.3	Puutarhakaupunkiaate.....	29
4.3.1	Ebenezer Howardin Puutarhakaupunki ja sen vaikutukset.....	29
4.3.2	Howardin taustaa	30
4.3.3	Garden cities of To-Morrow ja puutarhakaupunkiaate.....	30
4.3.4	Letchworth ja Welwyn	31
4.4	Funktionalismi	32
4.4.1	Le Corbusier	32
4.4.2	Kohti uutta arkkitehtuuria.....	33
4.5	Puutarhakaupunkiaate ja funktionalismi Suomessa.....	34
5	Kaupunkisuunnittelun (sosiaali)poliittinen merkitys itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeninä	34
5.1	Arkkitehdit, kaupungit ja maaseutu.....	34

5.2	Sosiaalipoliittinen lainsäädäntö maailmansotien välillä	36
5.3	Asuntopoliittikka ja asunnon muutos sotien välissä	36
5.4	Rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu toisen maailmansodan jälkeen.....	38
6	Suomalaisesta kaavoituksesta	40
6.1	Siirtolapuutarhat ja rakennuslaki 1958	42
7	Tampere sen yleiskaavan mukaan 70-luvun alussa	43
7.1	Kaupungin kasvu ja kaavoitus 30-luvulta 70-luvulle	43
7.2	TREYK-1972	44
7.2.1	Väestö	46
7.2.2	Asuminen.....	46
7.2.3	Liikenne	47
7.2.4	Vapaa-aika	47
7.2.5	TREYK-72 ja siirtolapuutarhat	48
7.2.6	Maanviljely TREYK -72 ja Tampereen yleiskaava selostus 1977	49
8	Tampereen Siirtolapuutarhat ja palstaviljely toisesta maailmansodasta 60-luvulle	50
8.1	Raholan perustaminen	50
8.2	Palstaviljelyn suosion huippu ja lasku	51
8.3	Tampereen siirtolapuutarhat muutoksessa toisen maailmansodan jälkeen.....	53
8.4	Hatanpään siirtolapuutarha ja keskussairaalahanke.....	54
9	Tampereen siirtolapuutarhat 60-luvun lopussa ja 70-luvulla.....	56
9.1	Siirtolapuutarhojen tulevaisuus 1960-luvun lopulla.....	56
9.2	Tulevaisuuden siirtolapuutarha.....	58
9.2.1	Siirtolapuutarha-asuminen Tampereella.....	59
9.3	1960-luvun siirtolapuutarhurit Tampereella	60
9.4	Hatanpäältä Niihamaan.....	61
9.4.1	Alueen myynti Keskusosuusliike Hankkijalle	61
9.4.2	Keskusosuusliike Hankkija.....	62
9.4.3	Valitus, neuvottelut ja kaupungin kanta	63
9.4.4	Siirtolapuutarhatoiminnan avautuminen.....	64
9.5	Siirto Niihamaan.....	65
9.5.1	Kaupungin esivalmistelut	66
9.5.2	Hatanpäästä muutto	66
9.6	Siirtolapuutarhojen hallintomallin ja vuokrien muutos	68
9.6.1	Nekala ja Hatanpää.....	68
9.6.2	Litukka ja Rahola.....	70
9.6.3	Niihaman vuokrasopimus	71
9.6.4	Raholan vuokrasopimuksen uusiminen, tie ja vuokran korotus	74
9.7	Siirtolapuutarhojen asema vakiintuu	76
10	Yhteenveto.....	77

1 Johdanto

Tässä pro gradu tutkielmassa tutkin Tampereen kaupungin ja sen siirtolapuutarhojen välisiä suhteita, erityisesti sitä, kuinka kaupungin maankäytölliset tarpeet ovat vaikuttaneet siirtolapuutarhatoimintaan. Tutkimukseni lähteitä lukiessani olen noudattanut historian tutkimuksen perusmetodia lähdekritiikkiä. Analysoidessani Tampereen kaupungin maankäyttöä koskien siirtolapuutarhoja, käytän hyväkseni Robert Sinclairin vuonna 1967 artikkelissaan *Von Thünen and Urban Sprawl* esittämää teoriaa, joka käsittelee maatalousmaan käyttöä kaupunkien läheisyydessä. Se on yksi ensimmäisistä ja merkittävimmistä teorioista, joka käsittelee maataloutta kasvavan kaupungin läheisyydessä.¹ Toinen tutkimukseni aihetta sivuava kysymys on puolestaan se, kuinka siirtolapuutarhaväki on kokenut Tampereen kaupungin toiminnan siirtolapuutarha-asioissa kasvavan kaupungin keskellä.

Tutkimukseni päälähteinä olen käyttänyt Tampereen kunnallishallinnon kertomuksia, muistioita ja kaupunginhallituksen päätöslistoja. Siirtolapuutarhaväen näkökulmaan olen perehtynyt erityisesti heidän pää-äänenkannattajansa, Siirtolapuutarha – lehden kautta. Kuvatessani Tampereen kaupungin kaavoituksellista tilannetta tutkimukseni pääajankohtana nojaan vahvasti Tampereen ensimmäiseen yleiskaavaan *TREYK-1972* ja sen Teiskoa ja Aitolahtea käsittelevään lisäosaan *Tampereen yleiskaavaselostus 1977*. Käsittelem Tampereen kaupungin kasvun 30-luvulta 60-luvulle nopeasti liitteenä 1-4 olevien karttojen avulla. Ne havainnollistavat hyvin kuinka nopeasti Tampereen kaupunki tuona aikana kasvoi ja kuinka reuna-alueiden siirtolapuutarhat joutuivat kaupungin ympäröiviksi.

Tutkimukseni ajallinen kohta on liukuva. Tämä johtuu siitä, että monet siirtolapuutarhoihin vaikuttavat prosessit, kuten kaavoitussuunnitelmat ja niiden toteutus ovat pitkäkestoisia prosesseja, joille on hankala asettaa lopullista päätapistettä. Keskityn kuitenkin 1960- ja 70-lukuihin, koska tuolloin tapahtunut suuri rakennemuutos ja maalta muutto kaupunkiin muutti ratkaisevasti myös siirtolapuutarhojen asemaa, kun niiden perinteinen merkitys ruoan tuottajana ja ruokavalion

¹ Tantarimäki 2003 s. 13.

monipuolistajan alkoi vähetä ja Tampereen kasvu kiihtyi toista maailmansotaa seuranneen pula-ajan hellittäessä. Kokonaiskuvan muodostamiseksi käyn läpi tätä aikaa edeltänyttä palstaviljelyn ja siirtolapuutarha-aatteen kehitystä käyttäen hyväkseni olemassa olevia valitettavan niukkoja siirtolapuutarhoja ja palstaviljelyä koskevia tutkimuksia ja historiikkeja.

1.1 Tutkimuksen rakenteesta

Sinclairin teorian keskiössä on ajatus, että kaupungin ja sen lähialueen maata käytetään tarkoitukseen, joka takaa siitä parhaimman tuoton. Tämä vaikuttaa puolestaan siihen, kuinka maatalous jakautuu rakennetun alueen läheisyydessä. Tutkimukseni toisessa luvussa käyn läpi Sinclairin teorian pääkohdat. Tutkimukseni ei käsittele Sinclairin teorian toteutumista Tampereella, mutta se toimii ikään kuin ohjenuorana, jonka avulla voi selittää kaupungin ja siirtolapuutarhojen välistä maankäytöksellistä suhdetta. Tämän jälkeen käyn tutkimukseni taustoittavassa osassa läpi palstaviljely- ja siirtolapuutarhaliikkeen historiaa sekä kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen vaiheita.

Koska siirtolapuutarhojen ja muiden viheralueiden kehitys on tiiviissä yhteydessä koko kaupunkiasumisen kehitykseen, käyn olemassa olevaan tutkimukseen nojaten läpi kaupunkiasumisen kehitystä ja sen sosiaalipoliittisia vaikutuksia. Suunnittelun osalta keskityn puutarhakaupunkiaatteen ja funktionalismin merkitykseen viheralueiden luomisessa. Asumisen muutoksen sosiaalisia vaikutuksia käsittelem, koska nähdäkseni muutokset asumisessa ja siihen vaikuttaneessa politiikassa vaikuttivat siirtolapuutarhojen rooliin, kun niiden merkitys muuttui toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä.

Merkittävä kaupunkisuunnittelunhistorian tutkija Anthony Sutcliffe on (vapaasti suomentaen) määritellyt kaupunkisuunnittelun seuraavasti: ” Yleensä julkisen vallan suorittamaksi hallinnolliseksi toiminnaksi, päämääränä on turvata maan tehokas ja sosiaalisesti hyväksyttävä käyttö monien mahdollisten ristiriitaisten käyttötarkoitusten keskellä.”²

Kaupunkisuunnittelun, kaavoituksen, asumisen ja lainsäädännön muutokset vaikuttavat kaikki muuttuneeseen ja muuttuvaan kuvaan kaupunkitilasta, kuten sen viheralueista ja kaduista.³ Suomalaisen kaupunkisuunnittelun ja kaavoituksen kehityksen lisäksi käyn läpi Euroopassa

² Salmela 2004 s. 16.

³ Saarikangas 2002 s. 12.

tapahtunutta kehitystä, koska kaupunkisuunnittelu- ja kaavoituspiirit ja sitä myötä suuntaukset ovat hyvin kansainvälisiä⁴. Harva-asutus ja pienet kaupungit toivat suomalaiseen kaupunkisuunnitteluun oman erikoisen vivahteensa ja Suomessa alojen uusimpia muoteja, kuten puutarhakaupunkiaatetta oli näiden syiden vuoksi helpompi soveltaa⁵, kuin monissa suuremmissa eurooppalaisissa kaupungeissa. Kokonaisuutena suomalainen kaupunkisuunnittelu kuitenkin pääosin noudatteli kansainvälisiä trendejä⁶, joita toki Eliel Saarisen kaltaiset henkilöt olivat osaltaan luomassa. Alustaessani tutkimukseni tutkimuksellista osuutta, en koe mielekkääksi laajentaa aihetta länsimaiden ulkopuolelle, koska aiheen kansainvälisyydestä huolimatta kulttuuriset ja maantieteelliset olosuhteet vaikuttavat kaupunkisuunnitteluun.

Käsittelen Suomen ja Tampereen kaavoituksen kehitystä ja sitä, kuinka lait ja kaavoitus ovat osaltaan vaikuttaneet kaupungin kehitykseen. Usein lakien ja säädösten luomat suuntaviivat eivät kuitenkaan ole olleet kaikista merkittävimmät kaupunkisuunnitteluun vaikuttaneet tekijät. Sinclairin esittämän teorian lisäksi erilaiset tyyliuunnat, kuten funktionalismi ovat omalta osaltaan olleet huomattavassa osassa kaupunkikuvan kehityksessä ja käsittelen tutkimuksessani osaa merkittävimmistä suuntauksista. Eräs tällainen on Ebenezer Howardiin ja hänen luomansa puutarhakaupunki-ideologia. Vaikka Howardin puutarhakaupunki ei itsessään ole juurikaan vaikuttanut palstaviljelyyn, on sen merkitys vihreäntilan tuomisessa kaupunkiin ollut merkittävä.

Tutkimuksellisessa osiossa kerron Tampereen yleiskaavaa apuna käyttäen siitä tilanteesta, jossa kaupunki koki olevansa 60–70 taitteessa, kun kaupungin kaavoituspolitiikka muodostui siirtolapuutarhoille epäedulliseksi. Kuvaan siirtolapuutarhojen tilanteen 1960-luvulla kaupungin näkökulmasta käyttäen avuksi kaupungin hallituksen tilaamaa mietintöä siirtolapuutarhojen tulevaisuudesta ja sen pohjalta Tampereen yliopistossa 1970 julkaistua tutkimusta *Siirtolapuutarha-asuminen Tampereella* apuna käyttäen.

Käyttäen pääasiallisesti Kaupungin valtuustonpäätöslistoja (viitteissä lyhennetty KVPL) ja Kunnallishallinnon kertomuksia (viitteissä KTKK) ja siirtolapuutarhalehteä apuna kuvaan sitä keskustelua ja päätöksen tekoa, jotka vaikuttivat päätöksentekoon siirtolapuutarhojen tulevaisuudesta. Erityisesti nostan esille kaksi suuresti siirtolapuutarhahäveeseen vaikuttanutta muutosta: Hatanpään siirtolapuutarhan siirron Niihamaan vuosina 1975-77 ja 70-luvun puolivälissä

⁴ Pakarinen 1992 s. 6.

⁵ Schulman 2000 s. 43.

⁶ Pakarinen 1992 s. 6 ja Schulman 2000 s. 43.

tapahtuneen, kaupungin ajaman siirtolapuutarhojen vuokrasopimusten muuttamisen niin hallinnon kuin vuokrankin osalta. Ennen yhteenvetoa kuvaan vielä lyhyesti siirtolapuutarhojen nykytilanteen.

1.2 Aikaisempi tutkimus

1.2.1 Siirtolapuutarhat

Siirtolapuutarhat ovat jo luonteeltaan hyvin kaupunkilainen ilmiö ja vaikka ne usein sijaitsevat asutusalueiden reunoilla, ne hyvin harvoin sijaitsevat kokonaan niiden ulkopuolella. Kaupungissa siirtolapuutarhat osaltaan pitävät yllä perinteistä viljelykulttuuria, mutta merkitsevät samalla perinteisestä maataloudesta luopumista⁷. Nykyään ne ovat osa trendikästä kaupunkiviljelyä ja alun perin niillä pyrittiin tuomaan osa puhdasta ja paheetonta luontoa kaupunkiin, joka oli moraaliton ja epäterveellinen. Luonto ja maaseutu puolestaan olivat kaupungin vastakohtia ja niissä ei ollut tarvetta siirtolapuutarhoille. luopumiset Esimerkiksi Seinäjoella siirtolapuutarhatarvetta kartoittaessa oli argumenttina palstan vähäiselle määrälle se, että kaupungin sijainti maaseudun välittömässä läheisyydessä tuo sen asukkaille muita viljely- ja luontokeskeisiä vapaa-ajanviettomahdollisuuksia⁸.

Tutkimukseni kuuluu kaupunkisuunnittelun historian, kaupunkien viher- ja virkistysalueiden historian, laajemmin kaupunkihistorian ja vielä laajemmin kaupunkitutkimuksen piiriin. Kaupunkitutkimus on pääasiallisesti toisen maailmansodan jälkeen yleistynyt tieteen ala. 60- ja 70-luvulta lähtien kaupunkitutkimus, kaupunkisuunnittelun historia ja kaupunkihistoria ovat herättäneet mielenkiintoa useissa eri tieteen aloissa, kuten sosiologiassa, taidehistoriassa, maantiedossa ja arkkitehtuurissa.⁹

1.2.2 Siirtolapuutarhat Suomessa

Siirtolapuutarhoja on historiassa ja muutenkin tutkittu melko vähän. Historiantutkimuksessa keskitytään yleensä tutkimaan siirtolapuutarhojen sisäisiä suhteita ja siirtolapuutarhoja itsenäisinä toimijoina. Näin on esimerkiksi historiikeissa, joita on teetetty jonkin verran. Nämä teokset

⁷ Tantarimäki 2003 s. 44.

⁸ Tantarimäki 2003 s. 165, 174.

⁹ Salmela 2004 s. 13

kuvaavat, osin ansiokkaastikin, elämää siirtolapuutarhoissa, mutta eivät useinkaan ole täysiä historiallisia tutkimuksia. Myös vähäisessä akateemisessa tutkimuksessa painopiste näyttäisi siirtolapuutarhoissa olevan siirtolapuutarhojen sisäisen olemisen kuvaamisessa. Näin on muun muassa Erja Gladin vuonna 1987 tehdyssä Pro Gradu työssä: ”*Siirtolapuutarha-aatteen toteutumista Suomessa ja erityisesti Tampereella*”. Turun yliopiston maantieteenlaitoksen Sami Tattarimäki sivuaa tutkimuksissaan siirtolapuutarhojen historiaa, keskittyen kuitenkin siirtolapuutarhoihin osana suurempaa viheralueiden analyysiä. Helsingin siirtolapuutarhojen rakennuksia on tutkittu, mutta käsittääkseni vastaava tutkimusta ei ole Tampereella suoritettu.

Muilla tieteenaloilla siirtolapuutarhoja on Suomessa tutkittu jonkin verran. Maantieteenalalla Tattarimäki on kirjoittanut niistä ja aiheesta on myös kirjoitettu gradu, joka käsittelee Helsingin siirtolapuutarhojen sosiaalista rakennetta. Tattarimäen teos *Urbaani maatalous maankäytön ja yhteiskunnallisen tilanteen muutoksessa* on toiminut tutkimuksessani erityisen tärkeänä lähteenä.

Arkkitehtuurin puolella on muutama opinnäytetyö, jotka keskittyvät tilankäyttöön siirtolapuutarhojen rakentamisessa. Lisäksi varsinkin Suomen siirtolapuutarhaliitolta on ilmestynyt erilaisia siirtolapuutarhoja käsitteleviä artikkeleita. Suomalaista palstaviljelyä ja muuta kaupunkiviljelyä on niiden suosion nousun jälkeen tutkittu jonkin verran. Erityisesti gradu tutkimuksia on tehty siitä, kuinka puutarhayhteisön sisäiset vaikuttajat vuorovaikuttavat toisiinsa. Tutkimustani lähimpänä olevaa olemassa olevaa, taustoittavaa tutkimusta edustavat viheralueiden historia ja erityisesti järjestöjen ja seurojen historiat. Edellä mainittua tutkimusta on huomattavasti siirtolapuutarhoja koskevaa tutkimusta enemmän. Erityisesti minulle on ollut hyötyä Peter Clarkin toimittamasta teoksesta *Sport recreation and green space in the European city* ja Suvi Taljan teoksesta *Sport, recreation and space in urban policy: Helsinki and Dublin from the 1940s to the 1980s*.

1.2.3 Siirtolapuutarhoista ulkomailla

Euroopassa on nykyisin noin kolme miljoonaa siirtolapuutarhaa.¹⁰ Suomen ulkopuolella nykyinen siirtolapuutarhojen tutkimus on osa yleistä kaupunkiviljelyn tutkimusta. Historiantutkimuksessa niitä on tutkittu osana kansanvalistuksellisia sosiaalisina kokeiluina, jotka nitoutuvat muuttuvaan kuvaan kaupunkiasumisesta sekä 1800-luvun ja 1900-luvun alun yhteiskuntautopioihin.¹¹ Kuten

¹⁰ Colding j. et. al. 2013 s. 1042.

¹¹ Bergquist 1996 s. 255, 256.

Suomessa suuri osa historian ulkopuolisesta kaupunkiviljelyn tutkimuksesta keskittyy erilaisten ryhmadynamiikkojen tutkimiseen ja niiden vaikutukseen päätöksenteossa¹². Toinen yleinen tutkimuksen lähtökohta on kaupunkiviljelyn tuomat mahdollisuudet kehittyvien maiden kaupunkien ruoantuotanto-ongelmiin. Usein länsimaisista onnistuneista kaupunkiviljelyprojekteista etsitään mahdollisesti toimivia esimerkkejä. Tämä on luonnollista, sillä onhan siirtolapuutarhaliikkeellä juurinansa nimenomaan köyhemmän väestön toimeentulon ja ruoantuotannon edistäminen.

Suurella osalla Länsi-Eurooppaa siirtolapuutarhojen merkitys ruoantuottajina on vähentynyt, mutta ei kokonaan kadonnut. A.W. Drescher mainitsee, kuinka esimerkiksi saksalaisissa siirtolapuutarhoissa on syntynyt tilanne, jossa saksalainen kantaväestö viljelee siirtolapuutarhoissa lähinnä koristekasveja ja lähinnä Itä-Euroopasta saapunut siirtolaisväestö viljelee huomattavasti enemmän ravintokasveja ja hedelmiä.¹³

1.2.4 Siirtolapuutarhat osana kaupunkiviljelyä

Siirtolapuutarhat näyttäisivät olevan unohdetussa asemassa, mitä tulee tutkimukseen kaupunkialueella ja sen läheisyydessä tapahtuvaan viljelyyn. Usein siirtolapuutarhoja ei mainita ollenkaan, tai niitä käsitellään erittäin lyhyesti erikoistapauksena. Lukuun ottamatta tutkimusta kaupunkien viheralueilla tapahtuvasta yhteistoiminnasta, ei siirtolapuutarhoja juuri noteerata. Yleisesti ottaen akateeminen tutkimus ei näyttäisi pitävän siirtolapuutarhatoimintaa maanviljelyyn rinnastettavana toimintana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö yhteyksiä perinteisen kaupunkiseutujen alueella ja sen reunoilla tapahtuvan viljelyn tutkimuksesta voisi muodostaa siirtolapuutarhaviljelyyn ja sen mahdollistamiseen kaupunkitilassa.

Johan Colding ja Stephen Bathel korostavat artikkelissaan *The potential of 'Urban Green Commons' in the resilience building of cities*, kuinka juuri maa-alueiden saatavuus on merkittävä tekijä urbaanien yhteis maiden synnyssä ja kuinka lyhytkestoinenkin mahdollisuus kaupunkiviljelyyn voi johtaa pitkäkestoiisiin tuloksiin toiminnan institutionalisoituessa sen yhteisölle tuottaman lisäarvon johdosta.¹⁴ Johan Colding ja Stephen Bartel määrittelevät urbaanin yhteis maan kaupungissa sijaitsevaksi fyysiseksi vihreäksi tilaksi, jonka omistajuus ja hallintasuhteet voivat olla monenlaisia. Urbaaniin yhteismaahan osallistuu joukko erilaisia toimijoita, kuten maa-alueen omistaja, yksityishenkilöitä, intressiryhmiä ja yhdistyksiä, joilla on tilanteesta riippuen

¹² Anderson, et al. 2007

¹³ Drescher, A.W. 2001

¹⁴ Colding, Barthel, 2013 s. 162.

erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia maa-aluetta kohtaan.¹⁵ Tuohon määritelmään siirtolapuutarhat sopivat hyvin.

Tampereen tapauksessa näkisin yhdeksi merkittäväksi tekijäksi siirtolapuutarhojen syntyyn ja säilymiseen juuri tilan. Jo Hatanpään siirtolapuutarhaa perustaessa suomalaisen palstaviljelyn yksi vaikutusvaltaisimpia jäseniä, Kalle Kallio, käytti yhtenä perustamisargumenttina: ”Kun tilaa on”¹⁶. Tampereen siirtolapuutarhat ovat syntyneet Sinclairin teorian ”toisen vyöhykkeen” omaiselle maaseudun ja kaupungin väliselle ”ei kenenkään maalle”. Litukan ja Nekalan siirtolapuutarhat ovat osaksi selvinneet, koska ne sijaitsevat keskuksen periferiassa, tai Litukan tapauksessa alueelle oli tien halkaistua sen hankala löytää muuta käyttötarkoitusta. Myös Raholan siirtolapuutarha-aluetta kuvattiin 1970-luvulla kaupungin toimesta sopimattomaksi muuhun käyttöön¹⁷. Palanen siitä joutui tosin moottoritien alle, Hatanpään siirtolapuutarha siirrettiin, kun sen katsottiin sijaitsevan paikalla, josta oli kaupungille enemmän hyötyä keskusosuusliike Hankkijalle myytynä teollisuusalueena. Kuitenkin se oli olemassa olonsa aikana osoittanut tärkeytensä siinä määrin, että korvaavalle siirtolapuutarhalle löytyi tilaa Niihamasta.

2 Sinclair ja Von Thünen

Kokonaisvaltainen kaupunkisuunnittelun asettaa puitteet kaupungin kehitykselle, myös siirtolapuutarhoille. Suunnittelulla ei kuitenkaan aina ole haluttuja tuloksia ja yleensä ottaen suunnitelmia on paljon enemmän, kuin toteutuneita hankkeita,¹⁸ eikä sen kyky ohjata maankäyttöä ole täydellinen. Maan arvolla on suuri merkitys sen käyttötarkoitukseen ja kasvavan kaupungin läheisyydessä maanarvo muuttuu sen käyttötarkoituksen ja saavutettavuuden mukaan.¹⁹

Tampereen siirtolapuutarhoja tarkasteltaessa kaupunkisuunnittelulla ja kaavoituksella on ollut merkittävä rooli. Kaupungin valtuuston ja muiden päättävien elinten toimintaan on poliittisten lähtökohtien lisäksi vaikuttaneet taloudelliset realiteetit ja maan saatavuus. Tarkastellessa siirtolapuutarhojen ja kaupunkiviljelysmaan kehitystä kaupunkien läheisyydessä yksi merkittävimmistä teorioista²⁰ esitettiin Robert Sinclairin vuonna 1966 julkaisemasta artikkelista

¹⁵ Colding, Barthel 2013 s.159

¹⁶ Glad, 198 6 s.

¹⁷ KVPL 1974 s. 1226–1228.

¹⁸ Pendlebury 2015, s. 108.

¹⁹ Sinclair 1967, s. 78.

²⁰ Tantarimäki 2003 s 18.

Von Thünen and Urban Sprawl. Artikkelissa Sinclair esittää teorian maatalousmaan jakautumisesta kasvavan kaupungin ympärillä, modernisoiden saksalaisen Johann Heinrich von Thünenin vaikutusvaltaisen teorian siitä, kuinka kuljetuskustannukset ja sitä kautta välillisesti etäisyys kaupungista on yksi merkittävimmistä tekijöistä siihen, millaista maataloutta alueella on mahdollista ja järkevää harjoittaa.

2.1 Von Thünenin teoria

Yksinkertaisuudessaan ajatus Von Thünen teorian pohjalla on, että maatalouden muoto, joka tuottaa jollakin alueella eniten suhteessa sijoitettuun pääomaan, syrjäyttää muut maatalouden muodot kyseisellä alueella. Von Thünen havaitsi, että 1800-luvulla kuljetuskustannukset olivat merkittävin vaikuttaja sijoitetun pääoman tuotolle. Koska kuljetuskustannukset kasvoivat matkan pidetessä, myös viljelystä tuotteesta saatavan voiton arvo laski, kun siirryttiin kauemmaksi keskuksesta. Von Thünen mukaan maankäytöstä kilpailevilla tuotteilla, etäisyyden kasvaessa, voiton arvo laskee eritavalla suhteessa toisiin tuotteisiin. Niinpä joitain tuotteita on kannattavampaa viljellä kaupungin läheisyydessä ja joitain tuotteita kauempana kaupungista. Tuotteita jotka tuottivat määrällisesti suuren sadon viljeltyä hehtaaria kohti, kuten peruna, oli kannattavaa viljellä lähellä asutusta, koska niiden kuljetus suurissa määrin oli kallista. Viljan jyvät puolestaan tuottavat vähemmän hehtaaria kohden, mutta niiden kuljettaminen oli halvempaa, niiden suhteellisen pienen koon ja keveyden johdosta. Perunoita kannatti siis viljellä lähempänä kaupunkia, kuin viljaa.²¹

Von Thünen jakoi eri maatalous- ja viljelytuotteiden viljelymaat eri vyöhykkeisiin. Ensimmäinen vyöhyke oli lähimpänä teoreettista keskusta ja sillä viljeltiin tuoreita vihanneksia ja maitoa. Niitä ei aikanaan voinut kuljettaa kaukaa, joten ne olivat hintavia ja tarjosivat suhteessa parhaan tuoton. Vyöhyke 2 oli metsää polttopuille ja rakennustarvikkeille, koska niiden kuljettaminen oli kallista. Seuraavat kolme vyöhykettä olivat erilaisten kasvien viljelyyn ja viimeinen kuudes vyöhyke pääasiassa laiduntamista varten.²²

2.2 Sinclairin päivitetty teoria

Vaikka kyseessä oli ainoastaan teoria, jonka vyöhykkeet olivat luotu optimiolosuhteisiin, piti Von Thünenin teoria pääajatus paikkansa siihen asti, kunnes eri alojen teknologinen kehitys mahdollisti

²¹ Sinclair 1967, s. 73, 74.

²² Sinclair 1967, s. 75, 76.

tehokkaamman tavarankuljetuksen ja säilönnän. 1960-luvulle tultaessa länsimainen kuljetuskapasiteetin kehitys, yhdessä säilöntämenetelmien paranemisen kanssa mahdollisti maatalouden erikoistumisen ja keskittämisen kauemmaksi asutuksesta. Talous oli alkanut globalisoitua, jolloin yksittäisten alueellisten markkinoiden merkitys pieneni. Lisäksi muut maankäytönmuodot, alkoivat kaupunkien kasvaessa ja vapaa-ajan lisääntyessä haastaa maataloutta maankäyttäjänä. Kuljetuskustannukset eivät enää olleet pääasiallinen tekijä maa-alueen tuotolle, joten Von Thünenin teoria kaipasi päivitystä.²³

Yksi suurimmista muuttuneista tekijöistä Sinclairin teorian ja sen edeltäjän välillä oli, että Von Thünen teoriassa kaupunki oli staattinen, eivätkä sen rajat muuttuneet. Sinclairin mukaan kasvavat teollistuneet kaupungit puolestaan laajenivat, usein kaoottisestikin, ja kasvava kaupunkialue vaikuttaa maatalousmaan käyttöön jo ennen kuin kaupunki on ehtinyt kasvaa sen päälle. Huolimatta kasvun vauhdista ja mahdollisesta osittaisesta suunnittelemattomuudesta Sinclair löysi todisteita, että maatalousmaa kaupunkien läheisyydessä käyttäytyi johdonmukaisella tavalla.²⁴ Sinclairin teorian keskiössä oli ajatus, että urbaanimaa on paljon arvokkaampaa kuin maatalousmaa, joten maankäytössä kaupunkimaa useimmiten syrjäyttää maatalousmaan. Lisäksi maa-alueet, johon kaupungin on suunniteltu laajentuvan, ovat maatalousmaita arvokkaampia. Tämä luo tilanteen, jossa kaupungin läheisyydessä oleva maatalousmaan arvo kasvaa, koska maan arvon odotetaan tulevaisuudessa kasvavan, kun se muuttuu rakennetuksi alueeksi. Kasvava kaupunki luo siis ympärilleen odotuksen maanarvon noususta. Tämä ajatus on lähellä Von Thünenin ajatusta maan arvon muuttumisesta. Sinclairin teoriassa maa on tuottavimmassa käytössä kaupunkimaana, Von Thünenin teoriassa viljeltynä tuoretuotteilla. Etäisyys on merkittävä tekijä myös Sinclairin teoriassa koska maanarvon nousun odotusarvo on pienempi, mitä kauemmaksi kasvavasta kaupungista siirrytään.²⁵

2.3 Sinclairin vyöhykemalli²⁶

Kuten Von Thünen, myös Sinclair jakoi kaupunkia ympäröivän maatalouden eri vyöhykkeisiin²⁷, jotka Tantarimäki on suomentanut²⁸: 1) Urbaani maatalous; 2) joutomaa, tilapäinen laidun; 3) peltoviljely, lyhytaikainen laidunnus; 4) maitokarjatalous, peltoviljely ja 5) erikoistunut karjatalous.

²³ Sinclair 1967, s. 76, 77.

²⁴ Sinclair 1967, s.77.

²⁵ Sinclair 1967, s. 78.

²⁶ Sinclair 1967, s. 80-82.

²⁷ Sinclair 1967 s. 80.

vyöhyke 1:

Rakennetun alueen reunalla oleva maa, jota ollaan rakentamassa urbaaniin käyttöön, tai jota rakennuttajat pitävät hallussaan odottaen parasta rakennushetkeä. Yleensä ottaen alueelta on viljely kadonnut tai katoamassa, mutta sitä esiintyy esimerkiksi kauppapuutarhoissa.

Vyöhyke 2:

Tyhjää joutomaata, jolle rakennettu alue ei ole vielä levinnyt, mutta maanviljelyä ei enää juurikaan harjoiteta. Maan omistavat rakennuttajat tai maanviljelijät, jotka odottavat oikeata myyntihetkeä maksimoidakseen tuottoensa. Maa saattaa olla vuokralla lyhytaikaista viljelyä tai vapaa-ajan toimintaa varten.

Vyöhyke 3:

Alueella on vielä viljelyä ja laiduntoimintaa, mutta odotus on, että tulevaisuudessa kaupunki saavuttaa maatalousalueen. Tämä johtaa viljelijöiden haluttomuuteen investoida maahansa. Viljelijän perheen jäsenet saattavat käydä kaupungissa töissä paremman elintason perässä. Kaiken kaikkiaan viljely on vähentymässä, mutta rahakasvit ovat suosittuja.

Vyöhyke 4:

Alueella on sekä maitokarjaa että viljelyä. Odotuksena on kaupungin jossain vaiheessa saavuttavan viljelysmaan ja viljelijät varautuvat siihen suosien rahakasvien viljelyä. Maitotuotteet ovat toinen maatalouden muoto alueella.

Vyöhyke 5:

Viides vyöhyke on karjatalousvyöhyke, joka ei ole kaupungin kasvun suoranaisen vaikutuksen alaisena. Alueeseen vaikuttavat enemmänkin maan tai maailman laajuiset markkinat.

2.4 Sinclairin kritiikkiä

Aikanaan mallia kritisoitiin osin siksi, että se horjutti vuosikausia voimassa ollutta ajatusta Von Thünenin mallin toiminnasta. Toinen osa kritiikkiä oli, että Sinclairin malli on turhan yksinkertaistettu, ja sen luomat vyöhykkeet ja niiden suhde toisiinsa on epäselvä. Lisäksi ajatusta alueen tuotto-odotuksen noususta pidettiin epätarkkana, ja eikä sellaisenaan mitattavissa olevana.

²⁸ Tantarimäki 2003 s. 26.

Sinclair itse myönsi mallinsa olleen vain teoria, eikä sen täydellinen toteutuminen tosielämässä ollut yleistä, koska pohjimmiltaan kaupunkien kasvu on kaoottista ja kaupunkien laajentuminen ei ole suoraviivaista. Sinclair kuitenkin uskoi teoriansa tarjoavan hyvän näkökulman ja lähtökohdan kaupunkiviljelyn ja maanviljelyn käyttäytymiseen kasvavan kaupungin läheisyydessä.²⁹

2.5 Sinclair ja siirtolapuutarhat

Siirtolapuutarhatoiminnan kannalta Sinclairin mallin toinen vyöhyke on mielenkiintoinen. Siirtolapuutarhat on perinteisesti perustettu kaupunkialueen reunamille. Näin on myös Tampereella. Hatanpään alue, jolle Tampereen ensimmäinen siirtolapuutarha perustettiin, oli vuonna 1918 vielä vastikään kaupungin hankkimaa reuna-aluetta. Vuonna 1948 perustettu, Tampereen nuorin siirtolapuutarha, Rahola on puolestaan aikanaan ollut Länsi-Tampereen reuna-aluetta. Joskus kaupungit kasvavat luonnollisesti siirtolapuutarhan ympärille, kuten on käynyt Litukassa ja Nekalassa, mutta joskus maalle katsotaan olevan arvokkaampakin käyttöä. Näin tapahtui Hatanpään siirtolapuutarhan kohdalla, joka 1975–1977 siirrettiin Niihamaan, joka vielä nykyisinkin on Itä-Tampereen reuna-aluetta.

Sinclairin mukaan vyöhykkeen 2 joutomaa syntyy, kun odotus kaupungin leviämisestä alueelle on suuri. Kaupungin leviämisen uhka ei kannusta maanviljelijöitä pitkäjännitteiseen viljelyyn, tai maan ovat hankkineet sijoittajat, jotka odottavat maanarvon nousua, jonka kaupungistuminen usein tuo tullessaan. Sinclairin mukaan maa on käytöllisesti tuolloin välitilassa, eikä siellä enää suoriteta viljelyä eikä muuta pitkäkestoista toimintaa.³⁰

Siirtolapuutarhaliikkeelle ihanteellisessa tilanteessa Sinclairin teoria ei tue siirtolapuutarhojen syntyä vyöhykkeelle, koska siirtolapuutarhat ovat toimiessaan pitkäkestoisen työntuloksia ja toimivat useita vuosikymmeniä ja ihanteellisessa tilanteessa niiden vuokrasopimukset tehdään pitkäksi, 20–25 vuoden ajaksi. Esimerkiksi Otto-Iivari Meurman siirtolapuutarhoista kirjoittaessaan korosti pitkien vuokrasopimusten tärkeyttä.³¹ Ideaali tilanteessa pitkät vuokra-ajat erottavat siirtolapuutarhat perinteisestä palstaviljelystä, jossa palsta usein vuokrataan vain kesäksi, mutta todellisuudessa monien Suomen siirtolapuutarhojen tulevaisuus on ollut eri ajankohtina hyvin

²⁹ Sinclair 1967, s. 82, 83.

³⁰ Sinclair 1967, s. 81.

³¹ Meurman 1947 s. 60, 61.

epävarmaa juuri siirtolapuutarha-ajatuksen vastaisten lyhyiden vuokra sopimusten johdosta³². Esimerkiksi Hatanpään siirtolapuutarhan vuokrasopimus tehtiin vain vuodeksi kerrallaan vuodesta 1943 vuoteen 1952, jolloin sille kirjoitettiin kymmenen vuoden vuokrasopimus.³³

Siirtolapuutarhat Tampereella ja Suomessa ovat useasti sijainneet juuri tuolla välialueella, jolle ne on perustettu, kun alueelle ei ole ollut parempaa käyttöä. Tampereen kaupunki piti vuokrasopimukset lyhyinä, säilyttäen maankäytön joustavuuden. Myös Sinclair oli havainnut, että kaupungin kasvu vaikutti enemmän pitkä, kuin lyhytkestoisiin viljelyhankkeisiin³⁴. Liitteinä 2-4 olevista kartoista näkyy Tampereen kaupungin kasvu vuodesta 1939 vuoteen 1964. Kaupunki on 1960-luvulle tultaessa saavuttanut alun perin sen reuna-alueilla sijainneet siirtolapuutarhat lisäten niiden maanarvoa. Kun kaupungille tuli arvokkaammaksi käyttää siirtolapuutarhojen tonttimaata omasta näkökulmastaan hyödyllisimpiin kohteisiin, teki se siirtolapuutarhojen olemassaolosta epävarmempaa. Ajatellessa kaupungin toimintaa siirtolapuutarhojen suhteen, on hyvä pitää mielessä Sinclairin mallin mukainen maanarvon kehitys ja kuinka se vaikuttaa ei ainoastaan kaupunkiviljelyyn, vaan myös muuhun kaupungin maankäyttöpolitiikkaan. Myöhemmin käsiteltävässä Tampereen yleiskaavan päämäärissä muun muassa mainitaan taloudellisen ja maankäytöksellisen suunnittelun yhdistäminen.

3 Palstaviljelyn kehitys Suomessa 1940-luvulle

Siirtolapuutarhat, kuten koulukasvitarhatkin, edustavat 1900-luvun alkuvuosien ihmisten halua tuoda osa maaseutua kaupunkiin, joka elinympäristönä koettiin vastakohtana ihannoidulle maaseudulle. Ne ovat osa teollistumisen ja kaupungistumisen luomasta tarpeesta tuoda puhdas, hyveellinen ja terveellinen maaseutu likaiseen, turmeltuneeseen ja epäterveelliseen kaupunkiin. Lisäksi niillä katsottiin olevan hyvä tapa köyhien sosiaaliavustukseksi.³⁵ Siirtolapuutarhojen ja muiden vihreää kaupunkitilaa korostavien ajatusten, kuten puutarhakaupungin, syntyäpaikkoja ovatkin Länsi-Euroopan aikaisin teollistuneet maat. Ajallisesti siirtolapuutarhojen syntyminen sijoittuu 1800-luvun lopulle, suurin piirtein samoihin aikoihin, kuin modernin kaupunkisuunnittelun katsottiin myös alkaneen³⁶.

³² Kts. esim. Tantarimäki 2003 s. 164.

³³ Siirtolapuutarha 1948 No: 1 s. 11. ja Siirtolapuutarha 1952 No: 4. s. 93.

³⁴ Sinclair 1967, s. 86.

³⁵ Salmela 2004 s.129.

³⁶ kts. esim. Schulman 2000, s. 35, ja Salmela 2004 s. 129.

3.1 Palsta- ja puutarhaviljely Tampereella

Tampereella on palstaviljelyllä ja puutarhanhoidolla Suomen mittakaavassa pitkät perinteet. Tampereen perustamiskirjassa vuonna 1780 kuningas Kustaa III määritteli Tampereen kauppa-, käsityö- ja teollisuuskaupungiksi, jossa maanviljelystä ei saanut päätoimisesti harjoittaa lukuun ottamatta sille erikseen osoitettua maatilkkua.³⁷ Ensimmäiset puutarhat 1800-luvun alkuvuosikymmeninä epäonnistuivat milloin mistäkin syystä. Suurimpina syinä oli tietotaidon puute sekä ulkomaalaisten kasvien ja siementen soveltumattomuus Suomen oloihin. Onnistuneemmin puutarhoja alettiin hoitaa 1800-luvun puolivälissä Finlaysonin, Frenckellin ja Pellavatehtaan tehtaanpuutarhoissa.³⁸ Tampereen puutarhaseura perustettiin 1896³⁹ edistämään puutarhaviljelyn kehitystä Tampereella. Puutarhaviljelyn edistämistä ei 1900-luvun taitteessa nähty pelkkänä viljelytaidon kehittämisen välineenä, vaan sille annettiin myös poliittinen ja opetuksellinen merkitys. Tampereen puutarhaseura ajautui osaksi ajalle ominaista kielipoliittista kamppailua nopeasti perustamisensa jälkeen, kun se alkoi julkaista ainoastaan suomenkielistä lehteä, joka ei sopinut ruotsinkielisen, Helsingissä sijaitsevan, Suomen puutarhaseuran keskusosaston pirtaan. Kielikiista johti muun muassa Tampereen puutarhaseuran arpajaisluvan epäämiseen vuonna 1901. Vuoteen 1907 mennessä tilanne oli kärjistynyt niin pahaksi, että Tampereen puutarhaseura erosi Suomen puutarhaviljelijäin liitokunnasta.⁴⁰

Ero puutarhaviljelijäin liitokunnasta ei kuitenkaan jälkeenpäin ajatellen tuntunut juurikaan seuran toimintaa haittaavan. Tampereen puutarhaseuralla oli suuri merkitys koulukasvitarhojen perustamisessa Tampereella ja sitä kautta koko Suomessa. Kaupungin asukaslähtöisen palstaviljelyn kehittymisessä järjestöllä oli roolinsa aina 1950-luvulle asti, jolloin se alkoi keskittyä enenemissä määrin teollistenkauppapuutarhojen asioihin⁴¹.

3.2 Koulukasvitarhat

Suomen ensimmäinen koulukasvitarha⁴² perustettiin vuonna 1909, Tampereen puutarhayhdistyksen ja erityisesti puutarhuri V. Lindgrenin johdolla Tammelan kaupunginosaan.⁴³ Ajatus

³⁷ Tampereen perustuskirja

³⁸ Sointu 1996 s.15.

³⁹ Sointu 1996 s.22.

⁴⁰ Sointu 1996, s. 23,24.

⁴¹ Sointu 1996, s. 97.

⁴² Koulukasvitarhoista käytetään myös yleisesti nimeä koulupuutarha.

⁴³ Luukko 1918 s. 53,54, 63 ja Sointu s. 26.

koulukasvitarhoista ei suinkaan ollut uusi, vaan ensimmäiset koulukasvitarhat perustettiin Itävallassa 1860- ja 1870-luvun taitteessa muissa Keski-Euroopan maissa pian tämän jälkeen.⁴⁴ Itävallan lisäksi Belgiassa (vuonna 1873) ja Ranskassa (1887) koulukasvitarhoista tuli pakollisia.⁴⁵ Suomessa kasvitarhan hoitoa vaativat kansakoulun opetusohjelmaan jo suomalaisen koulutuksen merkkimiehet kuten J.V. Snellman, Agathon Meurman ja Uno Cygnaeus. Kasvitarhanhoito tulikin opetusohjelmaan kansakoulunopettajaseminaariin vuonna 1866, mutta itse kansakouluopetuksessa kasvitarhanhoito jäi vapaaehtoiseksi, eikä sitä kaupungeissa organisoituneesti tapahtunut ennen Tampereen onnistunutta kokeilua⁴⁶, vaikka ainakin Helsingissä suomen- ja ruotsinkieliset opettajayhdistykset olivat järjestäneet yksittäisiä puutarhakouluja.⁴⁷

Koulukasvitarhat olivat uusi kaupunkilainen ilmiö 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, mutta maaseudulla puutarhatoimintaa oli koulujen yhteydessä suoritettu jo aiemmin. 1800-luvulta lähtien oli erityisesti maaseudulla kansakoulunopettajien palkanosaksi kuulunut puutarha, josta hän pystyi hankkimaan lisäansioita. Kun koulupuutarhatoiminta kehittyi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä myös maaseudulla tuli ongelmaksi erottaa virallinen koulukasvitarha ja opettajan oma, työsuhde-etuna saama palsta toisistaan. 1800-luvun loppupuolelta aina 1940-luvulle oli tavallista, että opettajilla oli kiistaa kunnan kanssa puutarhan hoidosta maksetuista korvauksista. Ei ollut myöskään tavatonta, että vanhemmat syyttivät opettajaa siitä, että opettaja teetätti koulukasvitarhassa lapsilla töitä omaksi taloudelliseksi edukseen.⁴⁸

Tampereen koulukasvitarhaa ei aluksi maksanut kaupunki, vaan kauppias ja tehtailija Rudolf Winter, joka lahjoitti varat koulukasvitarhan ensimmäisiksi kolmeksi vuodeksi. Lahjoitusten suuruudet olivat 2000 markkaa (vuoden 2014 euroina, Suomen pankin muuntokertoimen mukaan noin 8250€)⁴⁹, vuonna 1909 ja tulevana kahtena vuotena 4000 (noin 16 500€) ja 3000 (noin 12 000€) markkaa. Tämän jälkeen kaupungin kasvatuslautakunta alkoi rahoittamaan koulukasvitarhatoimintaa⁵⁰.

Kesällä 1909 viljelypalstoja oli 95 ja niitä hoitivat 9-14-vuotiaat poikaoppilaat, jotka saivat kukin hoitaakseen noin 20 neliömetrin palstan. Alku, kuten yleensä, oli hankalaa. Osa oppilaista laiminlöi

⁴⁴ Luukko 1918 s. 18-19.

⁴⁵ Forrest & Ingram 2003, s. 80.

⁴⁶ Luukko 1918 s. 6,7,9.

⁴⁷ Laaksoharju 2012 s. 63.

⁴⁸ Pernu 2000 s. 106,107 ja Luukko (1918) s.89, 90.

⁴⁹ Suomen virallinen tilasto (SVT) 2015, Rahanarvonkerroin 1860–2014.

⁵⁰ Luukko 1918 s. 54.

palstansa hoidon ja suuri osa istutuksista revittiin sekä itse oppilaiden, että sivullisten toimesta maasta, niiden ollessa vielä pelkkiä taimia.⁵¹ Alkuhankaluuksista toivuttiin ja otettiin mitä ilmeisemmin opiksi. Toiminta jatkui seuraavan vuonna entistä laajempaan, kun palstoja jaettiin 191 pojalle ja vuonna 1911 Tammelan koulukasvitarhoilla osan kesästä vietti jo 296 oppilasta.⁵²

Hyvien tulosten ja Tampereen naisyhdistyksen, Opettaja H.V. Luukon ja Tampereen kasvatusopillisen seuran ehdotuksesta, tytöt otettiin mukaan koulukasvitarhatoimintaan kesäksi 1912, jolloin Pyynikille perustettiin 231 17 neliömetrin palstaa 9-14 -vuotiaiden tyttöjen viljeltäväksi.⁵³ Samana vuonna alkoi myös koulukasvitarhatoiminnan leviäminen muihin Suomen kaupunkeihin, kun Tammelan puutarhaan edellisenä kesänä tutustumassa käyneet opettajat saivat järjestettyä koulukasvitarha toimintaa Helsingissä ja Oulussa.⁵⁴ Todellisen ”läpimurto” Tampereen koulukasvitarhatoiminnassa tapahtui vuonna 1913, kun kaupunki luovutti Tammelasta yli 8 hehtaaria maata koulukasvitarhoja varten ilman vuokraa. Lisääntyneen tilan johdosta voitiin ottaa lisää oppilaita toimintaan ja suurentaa palstoja. Tammelaan tuli yhteisen nauris ja perunamaan lisäksi 20. 40 ja 80:n neliömetrin palstoja, jotka jakautuivat iän ja edellisvuosien viljelyahkeruuden ja tehokkuuden mukaan. Edellisikesistä poiketen myös tytöt päästettiin viljelemään Tammelan palstoja. Kaikkiaan kesällä 1913 Tampereella oli koulukasvitarhatoiminnassa osallisena jo hieman yli tuhat oppilasta.⁵⁵

Koulukasvitarhojen suosio lisääntyi Tampereella aina 1920-luvun loppupuolelle asti ja vaikka niiden suosio Tampereella 1930-luvun alusta lähtien hieman hiipui, olivat ne vakiinnuttaneet paikkansa kansakoulun opetusohjelmassa. Parhaimmillaan ennen 20-luvun puoliväliä toiminta oli niin suosittua, että lastensuojelulautakunta (joka oli ottanut kasvatuslautakunnan tehtävät hoitaakseen), joutui vuonna 1925 hankkimaan puutarha-alan ammattilaisen johtamaan koulukasvitarhatoimintaa. Paikalle valittiin yksi suomalaisien koulukasvitarhatoiminnan suurimmista vaikuttajista ja uranuurtajista, Kalle Kalervo.⁵⁶

⁵¹ Kalervo 1913 s.118-122.

⁵² Luukko 1918 s. 55,56.

⁵³ Luukko 1918 s. 62.

⁵⁴ Luukko 1918 s. 77,78,84.

⁵⁵ Luukko 1918 s. 64,65.

⁵⁶ Sointu 1996 s. 57.

3.3 Koulukasvitarhojen toiminnan motiivi

Koulukasvitarhoilla katsottiin olevan suuri vaikutus kaupunkinuorisoon. Esimerkiksi Kalle Kallio ja Suomen Koulukasvitarhayhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja ja kansakoulunopettaja H.V. Luukko, katsoivat voivansa opettaa kaupunkilaisille lapsille viljelytaitojen lisäksi työn arvostusta, samalla kun opettajan valvonnassa suoritettu terveyttä edistävä viljely piti nuorison pois pahanteosta, johon joutilaisuus heidän mukaansa vääjäämättä johtaisi.⁵⁷ Maapalstan viljely ei ollut koulukasvitarhojen ainoa keino pitää nuoriso poissa kylän raitilta. Tammelan viljelypalstojen yhteyteen rakennettiin muun muassa leikkikenttä ja opettajajohtoisesti nuoriso esitti satuja sekä runoja toisilleen. Tämän lisäksi koulukasvitarhatoiminnan ympärille järjestettiin urheilutapahtumia ja uimakoulu, jossa esimerkiksi kesällä 1911: ”Useat kymmenet pojat ovat kesän kuluessa suorittaneet uimakandidaatti-arvon vaatimukset”.⁵⁸

Selvästi koulukasvitarhatoiminnan järjestäjät pyrkivät monin eri keinoin pääsemään tilanteeseen, jossa nuorisolle olisi kesän ajaksi mielekästä ja opettavaista toimintaa, joka samalla pitäisi heidät poissa joutilaisuuden aiheuttamista vaaroista. Tässä tavoitteessa onnistuttiin pääasiallisesti hyvin. Esimerkiksi kesällä 1911 Tammelassa viljelleistä 296 pojasta ainoastaan kolme oli poissa palstaltaan useammin kuin kuutena päivänä koko kesänä ja 185 poikaa ei ollut palstaltaan poissa päivääkään. Kasvitarhoilla katsottiin olevan myös erittäin positiivinen vaikutus oppilaiden terveyteen.⁵⁹ Alkuhankaluuksien jälkeen oppilaat hoitivat palstojaan siis varsin tunnollisesti, varsinkin kun toiminnan ympärille lisättiin muuta mielekästä tekemistä kuten urheilua.

Koulukasvitarhat sopivat erinomaisesti vallalla olleeseen käsitykseen, jonka mukaan työllä oli suora yhteys sivistykseen ja kansalaisuuteen. Kunnan kansalaisen tulikin suorasti tai epäsuorasti olla valtiolla ja yhteiskunnalle hyödyksi⁶⁰, eikä notkia kylän raitilla pää täynnä kirjatieoa. Kuten aiemmin todettu kaupunki nähtiin usein sivistyksen vastakohtana ja maaseutu hyveellisenä ja sivistyneenä. Niinpä näiden argumenttien valossa palstaviljelyn puolestapuhujat näkivät koulukasvitarhan luonnollisena välineenä kansakoulukasvatuksessa. Kansakoulua myös arvosteltiin siitä, että se oli muodostunut ”kirjakouluksi”, jonka opetus oli liiaksi luokkahuoneisiin sidottu, eikä siellä opetettavilla asioilla ollut tarpeeksi yhteyttä ihmisten oikeaan arkeen⁶¹. Luokkahuoneissa

⁵⁷ Kts. esim. Kallio 1913 s. 193 ja Luukko 1918 s. 86, 88.

⁵⁸ Luukko 1913 s. 56.

⁵⁹ Luukko 1918 s. 61, 66.

⁶⁰ Luukko 1918 s. 3,4.

⁶¹ Luukko 1918 s.1,2.

hankittua teoreettista tietoa ei kaikkien mielissä koettu sivistykseksi, vaan jossain määrin yläluokkaiseksi turhanpäiväisyydeksi.

Alun perin koulukasvitarha-aatteen ensimmäiset puolestapuhujat kokivat ne nimenomaan työväestön oloja parantavina laitoksena, jossa työväestön lapset oppisivat muun muassa oikeanlaista henkistä sivistystä. Onkin jossain määrin ironista, että palstaviljelyn puolestapuhujat näkivät juuri puutarhanhoidon ja erityisesti koulukasvitarhat tietynlaisena vastakohtana luokissa tapahtuvan opetuksen yläluokkaisuudelle, olihan yksi suurimpia syitä puutarhaviljelyn hitaalle leviämislle Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa tavallisen kansan innostumattomuus puutarhanhoidosta, koska se nähtiin nimenomaan yläluokkaisena toimintana. Puutarhanhoidon suosio kasvoi ja se yleistyi vasta ensimmäisen maailmansodan mukanaan tuoman elintarvikepulan johdosta.⁶² Palstaviljelyn taloudellisen hyödyn ymmärtämisen edesauttajana Tampereen koulukasvitarhoja voidaan pitää onnistuneina esimerkkitapauksina.

3.4 Taloudellisen merkityksen korostaminen

Koulukasvitarhojen puolestapuhujat korostavat kuinka toiminta hengellisen ja sivistyksellisen pääoman lisäksi tuotti varsin nopeasti konkreettisia tuloksia, jotka toimintaan osallistuvat pystyivät konkreettisesti näkemään ja lopulta syömään. Koulukasvitarhojen kansantaloudellista merkitystä korostettiin⁶³, samalla välillisesti tukien ajatusta palstaviljelyn taloudellisista hyödyistä. Koulukasvitarhassa oppilas ei ollut ainoastaan poissa pahanteosta, vaan aktiivisesti hyödytti työpanoksellaan yhteiskuntaa, kuten kunnan kansalaisen kuuluikin.

Koulukasvitarhoilla oli myös osuutensa kouluruokailun kehittämisessä. Koulukeittiöiden, kuten koulupuutarhojen ja muunkin puutarhatoiminnan tavoitteena oli osaltaan monipuolistaa suomalaista ruokavaliota. Suomen koulukeittiöyhdistys alkoi vuonna 1914 jakaa ilmaiseksi juurikasvien siemeniä koululaisille ja jatkoi toimintaa vuoteen 1921, jolloin oppivelvollisuuslaki siirsi koulukeittiöiden hoidon valtion ja kunnan vastuulle. Vuonna 1926 säädettiin, että oppilaiden tulisi kouluajan ulkopuolella kasvattaa ruokatarvikkeita kouluruokaloille. Tässä työssä koulukasvitarhat olivat aluksi suuressa roolissa.⁶⁴

⁶² kts esim. Sipari 2013s.10 ja Sointu 1996 s 15, 50.

⁶³ Luukko 1918 s.114-122.

⁶⁴ Pernu 2000 s. 102, 105.

Kuten siirtolapuutarha-aatteella, myös koulukasvitarhoilla oli alussa vahva sosiaaliturvallinen luonne. Alun perin molemmat oli tarkoitettu vähäosaisille perheille ja heidän lapsilleen. Tampereen tapauksessa tästä kertoo myös se, että alusta lähtien toiminta kuului kasvatustalouden (myöhemmin lastensuojelulautakunta) tehtäviin, eikä kansakoululautakunnalle, vaikka suurin osa oppilaista oli kansakoulunoppilaita. Vuoden 1911 296:sta pojasta oli ”kasvatustalouden pahantapaisia poikia 17.”⁶⁵ Alussa lapset saivat siemenet ilmaiseksi opettajilta, mutta myöhemmin varakkaampien perheiden lapsilta alettiin kerätä 2-3 markan korvausta työkaluista, siemenistä ja taimista kesää kohden.⁶⁶ Lapset saivat myös pitää oman palstansa sadon ja lisäksi kaikki pikkupuutarhurit saivat palkkioksi osan yhteisten sipuli- ja naurismaiden tuotosta, köyhempien lasten saadessa tämän lisäksi osansa kasvitarhan yhteisestä perunasadosta.⁶⁷

Onnistunut koulukasvitarhatoiminta toimi myös kimmokkeena Hatanpään ensimmäisille palstaviljelyksille, kun vuonna 1914 Tampereen naisyhdistys anoi ja sai kesäksi kaupungilta viljelypalstoja, osan kesästä työttömänä oleville työläisille⁶⁸, entisiltä Hatanpään kartanon mailta. Osa syynä kunnan haluun vuokrata maata naisyhdistykselle, saattoi olla se, että sen tehtäväksi oli ensimmäisen maailmansodan aikana tullut elintarvike huollon järjestäminen.⁶⁹ Palstoja Hatanpäältä sai 106 työläisperheen emäntää, jotka olivat edellisenä talvena osallistuneet naisyhdistyksen keittokurssille. Toisin kuin Tammelan koulukasvitarhan alkuvaiheissa, Hatanpään viljelykset saivat olla kesän rauhassa ja erikseen nimetyn naisyhdistyksen ”neuvojan” johdolla suoritettujen viljelytyöiden sato oli kohtuullinen.⁷⁰ Vuonna 1917, maaliskuun vallankumouksen jälkeen puolestaan Nekalaan perustettiin 84 kymmenen neliömetrin palstaa köyhille, sen jälkeen kun valtion vaivaishoidontarkastaja oli kirjeitse kehottanut viljelyspalstojen avulla lieventämään maata uhkaavaa elintarvikepulaa.⁷¹ Koulupuutarhojen katsottiin olevan esimerkki siitä, että palstaviljely on kannattavaa ja monista sen parissa toimineista opettajista, tuli myöhemmin tärkeitä toimijoita Tampereen siirtolapuutahojen alkuvaiheissa⁷².

⁶⁵ Luukko 1918 s. 59,60.

⁶⁶ Luukko 1918 s. 56.

⁶⁷ Luukko 1918 s. 61,69.

⁶⁸ Glad 1986, s. 27.

⁶⁹ Jutikkala 1979 s. 230.

⁷⁰ Luukko 1918 s. 130,131.

⁷¹ Jutikkala 1979 s. 231.

⁷² Glad 1987 s. 23,24.

3.5 Koulukasvitarhat toisen maailmansodan jälkeen

Koulukasvitarhojen suosio laski 1950-luvulle tultaessa. Samalla, kun niiden merkitys muutenkin pieneni, esimerkiksi maaseudulla koulukasvitarhat muodostivat osan kansakoulunopettajien palkkaukseen kuuluvista luontaiseduista aina 1950-luvulle asti.⁷³ Vaikka kaiken palstaviljelyn ravinnontuotannollinen merkitys väheni huomattavasti 1960- ja 1970-luvuilla, ei koulukasvitarhojen merkitys varsinkaan ravinnon monipuolistajana ollut vielä täysin hävinnyt ja niitä esiintyi muualla Suomessa.⁷⁴ Tampereella toiminta kuitenkin lakkasi, eikä kaupungissa ollut enää yhtään koulukasvitarhaa 1960-luvulle tultaessa.⁷⁵ Koulukasvitarhat saivat myös uuden merkityksen 70-luvulla kotiäitiyden vähentyessä. Aikuisten ollessa töissä nuoret lapset tarvitsivat paikan viettää päivänsä ja koulukasvitarhat koettiin hyväksi vaihtoehdoksi tähän tarkoitukseen.⁷⁶ Ehkäpä juuri koulukasvitarhatoiminnan syiden monipuolistuminen on ollut syynä siihen, etteivät koulukasvitarhat koskaan aivan kokonaan kadonneet, vaikka ne 1970-luvulta eteenpäin ovatkin käyneet varsin harvinaisiksi.

Nykyään koulupuutarhatoimintaa on Suomen kouluissa jonkin verran, mutta toiminta ei ole kansallisella tasolla organisoitua vaan on usein opettajien oman innostuksen varassa. Puutarhojen määrää ja niissä tapahtuvan opetuksenluonnetta on hankala arvioida muun muassa siksi, ettei niitä ole juurikaan tutkittu.⁷⁷ Tampereen koulukasvitarhojen kohtalosta 1930-luvun jälkeen en ole löytänyt mainintaa. Monin tavoin nykyinen koulupuutarhojen tilanne näyttäisi muistuttavan sadan vuoden takaista tilannetta, jolloin niiden merkityksestä ja niissä tapahtuvan opetuksen luonteesta ei ollut selvää yhteisymmärrystä. Tutkimuksellisesti koulukasvitarhat ovat samassa tilanteessa, kuin siirtolapuutarhat, joiden toisen maailmansodan jälkeistä aikaa kuvaava tutkimus on ollut vähäistä.

3.6 Tampereen siirtolapuutarhat

Tampereen onnistunut koulukasvitarhahanke osaltaan edesauttoi siirtolapuutarhojen perustamista kaupunkiin. Alkuvaiheiden hankaluuksista ja skeptisyydestä huolimatta palstaviljely osoittautui varteen otettavaksi osaksi kansan kasvatusta ja sen luontosuhteen ylläpitoa. Lisäksi se edesauttoi elintarvikepulassa ja muutenkin monipuolisti viljapitoista ravintoa. Palstaviljelyn sosiaaliturvalliselle luonteelle olikin tarvetta ensimmäisen maailmansodan ja itsenäistymisen

⁷³ Pernu 2002 s. 110

⁷⁴ Laaksoharju 2012 s. 66.

⁷⁵ KTKK 1963, osa 1 s, 262, 263.

⁷⁶ Laaksoharju 2012 s. 66.

⁷⁷ Sipari 2013, s.13,14.

jälkeisen sisällissodan aiheuttaman elintarvikepulan vuoksi. Kuten koulukasvitarhat, myös Suomen siirtolapuutarhat saivat esikuvansa Tanskan ja Ruotsin kautta Länsi-Euroopasta, ja kuten koulukasvitarhat, juurtuivat ne Suomeen vuosikymmeniä esikuviansa myöhemmin.

3.7 Lyhyesti siirtolapuutarhaliikkeen synnystä maailmalla

On hankala sanoa missä ja milloin siirtolapuutarhatoiminta on keksitty. Tämä johtuu eri maiden siirtolapuutarhojen erilaisista ideologisista painotuksista. Saksaa ja Tanskaa pidetään siirtolapuutarha-aatteen edelläkävijämaina ja niissä alettiin perustaa siirtolapuutarhoja 1800-luvun puolenvälin jälkeen.⁷⁸ Suomeen omaksuttiin Tanskan mallin mukainen siirtolapuutarhaideologia, jossa keskitytään kaupunkiväestön ruuantuotannon lisäämiseen ja luonnon tuomiseen urbaaniin ympäristöön. Tämä eroaa esimerkiksi saksalaisesta siirtolapuutarhaideologiasta, joka oli ensi vuosikymmeninä keskittynyt lähinnä keskiluokkaisten lasten ja nuorten luontoyhteyden ja -tuntemuksen kasvattamiseen ja jonka osaltaan katsotaan myös olevan koulupuutarhojen esikuva.⁷⁹

Saksan lisäksi Tanska oli siirtolapuutarhaideologian kehityksen kärkimaita. Ensimmäinen tanskalainen siirtolapuutarha perustettiin vuonna 1884 Aalborgin. Perustajana oli poliitikko ja tehtaanjohtaja Jorgen Berthelsen, joka halusi edesauttaa työväestön oloja. Suuren suosion johdosta Aalborgin kaupunki perusti pian lisää palstoja ja siirtolapuutarhat levisivät nopeasti muualle maahan.⁸⁰ Vaikka Tanskassa alusta asti huomioitiin palstojen virkistysellinen vaikutus, oli niiden pääasiallinen tarkoitus taloudellinen ja hyvin pian siirtolapuutarhojen perustamisen jälkeen tuli tavaksi palkata neuvoja parantamaan satoja.⁸¹ Siirtolapuutarhat levisivät 1890-luvun lopulla Skooneen, ensiksi Malmöön ja siitä muuhun maahan ja vuonna 1914 oli Ruotsissa 37 kaupungissa ainakin yksi siirtolapuutarha.⁸² Suomalainen siirtolapuutarhatoiminta onkin saanut suurimmat vaikutteensa juurin Tanskasta ja Ruotsista.

3.8 Tampereen ja Suomen siirtolapuutarhat

⁷⁸ Glad 1986, s.4-5.

⁷⁹ Saksassa oli siirtolapuutarha-aatteen alkuvuosina kaksi erilaista lähestymistapaa ja puutarhatyyppiä. Schrebergärtenit, jotka saivat nimensä siirtolapuutarhaliikkeen isänäkin pidetyn Gottlieb Moritz Schreberin mukaan, keskittyivät juuri lapsiin. Toinen tarhatyyppi oli laubenkolonie, jotka syntyivät lievittämään kaupunkien asuntopulaa.

⁸⁰ Glag 1986, s. 6-8.

⁸¹ Glag 1986, s. 9-13.

⁸² Glag 1986, s. 13,14.

Tietävästi ensimmäinen missään määrin vakava yritys perustaa Suomeen siirtolapuutarha oli Helsingissä vuonna 1902, jolloin päätettiin aloittaa valmistelut Suomen ensimmäisen siirtolapuutarhan perustamiseksi. Asia ei kuitenkaan edennyt eikä hanke johtanut konkreettisiin tuloksiin.⁸³ Muutenkaan 1900-luvun alku ei mitä ilmeisemmin ollut suosiollinen aika siirtolapuutarhojen perustamiselle ja Suomen ensimmäinen siirtolapuutarha perustettiin Porvooseen vasta vuonna 1915. Porvoon puutarha jäi kuitenkin lyhytikäiseksi ilmeisesti huonon hoidon takia.⁸⁴ Tampereen Hatanpään siirtolapuutarhaa pidetäänkin yleisesti maan ensimmäisenä siirtolapuutarhana.

3.9 Hatanpään siirtolapuutarhan perustaminen ja alkuvuodet

Hatanpäälle perustettiin vuonna 1916 Suomen ensimmäinen vielä edelleen toiminnassa oleva siirtolapuutarha, vaikkakin se siirrettiin Niihamaan kaupungin toimesta vuosina 1975–1977. Kuten koulukasvitarhoja käsitellessä mainittiin, oli Hatanpään alueella tapahtunut palstaviljelyä Tampereen naisyhdistyksen toimesta jo kesällä 1914. Hatanpään siirtolapuutarhan perustamisprosessi ei ollut helppo, vaan hanke oli kaatua useassa vaiheessa. Suomen ensimmäisenä pitkäkestoisena siirtolapuutarhana Hatanpään siirtolapuutarhan perustaminen ansaitsee maininnan. Se toimii myös esimerkkinä siitä, millaisia vaikeuksia siirtolapuutarhojen alkutaipaleella oli.

Siirtolapuutarhan perustamishetkellä Hatanpään alue ei virallisesti ollut edes osa Tamperetta, vaan se kuului Messukylään, josta se liitettiin Tampereeseen senaatin päätöksellä vuonna 1918 ja virallisesti 1920.⁸⁵ (Messukylä liitettiin Tampereeseen vuonna 1947.) Syy siihen, että Tampereen kaupungilla oli mahdollisuus sijoittaa siirtolapuutarha Hatanpäälle, on melkoinen historian oikku. Tarinassa olisi ainesta opinnäytetyöksi ja elokuvaksi, mutta lyhyesti sanottuna Hatanpään kartano ja sen 1267 hehtaarin maat tulivat myyntiin tammikuussa 1913, kartanon omistaja Fedi Idman jouduttua taloudellisiin vaikeuksiin. Syy rahapulaan oli, että sinänsä varakkaan kartanon isännän pikkuveli, Suomen Yhdyspankin Tampereen konttorin pankinjohtajana toiminut Nils Idman, jäi kiinni vuosikymmenen kestäneen, noin kymmenen miljoonana markan (nykyrahassa noin 40 miljoonaa euroa) arvoisen kavallussarjan jälkeen. Nils Idman oli käyttänyt veljensä nimeä

⁸³ Glad 1986, s. 21,22.

⁸⁴ Salmela 2001.

⁸⁵ Jutikkala 1979 s. 189.

lainakirjoissaan, joten hänen kiinni jäämisensä kaatoi myös Hatanpään kartanon talouden.⁸⁶ Suku todellakin on pahin.

Tampereen kaupunki oli erittäin halukas ostamaan Hatanpään alueen, koska se havitteli laajentumista ja ajankäytännön mukaan kaupungin tuli omistaa maat jolle se laajeni. Tämän vuoksi kaupunki oli hanakka ostamaan ympäröiviä maatiloja.⁸⁷ Kaupunki maksoi Kartanosta ja sen maista 2,6 miljoonaa markkaa ja kartano muutettiin melisairaalaksi. Maakaupat tekivät Tampereesta yhden maan suurimmista viljelysmaan omistajista, vaikka itse silloisen kaupungin alueella ei maanviljelystä ollut ollenkaan.⁸⁸

Lopullisen sysäyksen siirtolapuutarhan perustamiselle antoi puutarha konsulentti Kalle Kalervo syyskuussa 1915. Kalervo kehotti Tanskan ja Ruotsin siirtolapuutarhojen kehityksestä pitämässään luennossa perustamaan siirtolapuutarhoja myös Suomeen, Ruotsin ja Tanskan hyvien kokemusten perusteella. Tamperetta hän piti hyvänä paikkana siirtolapuutarhalle muun muassa siitä syystä, että täällä oli Hatanpään oston jälkeen paljon tilaa palstaviljelytoiminnalle.⁸⁹ Jo samassa kuussa perustettiin toimikunta selvittämään siirtolapuutarhan perustamista ja nopealla tahdilla kaupunki myönsi maaliskuussa 1916 6,8 hehtaarin alueen Hatanpään mailta. Nämä vuokrattaisiin samoihin aikoihin perustettavalle siirtolapuutarhayhdistykselle 25 vuodeksi hintaan 300 mk (n. 750€) per aari. Alun perin siirtolapuutarhayhdistys oli pyytänyt 10 hehtaaria. Lisäksi kaupunki sisällytti vuokrasopimukseen oikeuden lunastaa maa takaisin ennen vuokrasuhteen umpeutumista maksamalla maan parantamiseen käytetyn hinnan erotuksen. Itsenäisen yhdistys katsottiin parhaaksi tavaksi hoitaa siirtolapuutarha-asioita, jotta asioista olisivat vastuussa siirtolapuutarha-aatteesta oikeasti kiinnostuneet henkilöt, eivätkä kunnan virastot saati osakeyhtiöt.⁹⁰

Ensimmäiset tilankäytölliset ristiriidat kaupungin ja Hatanpään siirtolapuutarhayhdistyksen välillä ilmenivät välittömästi siirtolapuutarhatoiminnan päästyä alkuun vuonna 1916. Ensimmäinen vuokrasopimus ei vastannut kaupunginvaltuuston päätöstä, vaan siinä oltiin siirtolapuutarhayhdistystä veloittamassa teiden ja leikkikentän maa-alasta. Alkuperäisen päätöksen mukaan näiden alueiden oli pitänyt olla vuokrasta vapaita. Ensimmäinen vuokrasopimus jäikin siirtolapuutarhayhdistykseltä allekirjoittamatta. Tästä huolimatta puutarhurit jatkoivat alueen maan

⁸⁶ Jutikkala 1979 s. 186, 187

⁸⁷ Jutikkala 1979 s. 185.

⁸⁸ Jutikkala 1979 s. 187.

⁸⁹ Aamulehti 21.9.1915.

⁹⁰ Glad 1987 s. 41–45.

muokkausta viljelykuntoon. Kenties painostaakseen innokkaita palstaviljelypioneereja sopimuksen allekirjoittamiseen, kaupunki ilmoitti, että kaikki maan muokkaus alueella oli lopettava välittömästi, koska siirtolapuutarhaksi suunniteltua aluetta tarvittaisiin välittömästi mielisairaalan käyttöön. Moni lopettikin maanmuokkauksen syksyllä 1917. Osittain kaupungin ja siirtolapuutarhayhdistyksen kahnauksesta ja luultavasti sisällissodasta johtuen vuokrasopimus allekirjoitettiin vasta syksyllä 1918.⁹¹

On kuvaavaa, että Suomen vanhimman siirtolapuutarhan taival oli päätyä alkuunsa vuokrasopimus ja maankäyttöristiriitoihin. Nämä kaksi asiaa olivat suurin kanto kaskessa siirtolapuutarhojen ja kaupungin välillä läpi 1970-luvun ja 1980-luvulle asti. Siirtolapuutarhaliikkeen alkutaipaleen vaikeudet kaupungin kanssa myös osaltaan selittävät, kuinka siirtolapuutarhat monesti kokivat kaupungin sekä niiden suurimpana tukijana että uhkana tulevaisuudelleen.

Nykyään siirtolapuutarhoille ominaiset mökit alkoivat ilmestyä siirtolapuutarhamaisemaan vuonna 1923, joiden myötä oli kesäisin mahdollista yöpyä siirtolapuutarhapalstalla. Tätä ennen palstoilla oli ollut pieniä vajoja tavaroiden ja viljelystuotteiden, esimerkiksi juurikkaiden säilytykseen.⁹² Alussa siirtolapuutarhassa oli työntekijänä tanskanmallin mukaan neuvoja, mutta tästä luovuttiin vuonna 1923 ja siirryttiin järjestelmään, missä muutamana päivänä, usein viitenä, kesässä siirtolapuutarhassa kävi vieraileva opetusluennoitsija.⁹³

Samoin kun alkuvuosien siirtolapuutarhurit tarvitsivat opastusta palstaviljelyyn, tarvitsi siirtolapuutarhan alue ja sen maat parannuksia. Pääasiallisesti alueen kehitys pyrittiin hoitamaan talkoilla, joihin osallistumisesta pidettiin yhtä tarkkaa huolta, kuin muistakin siirtolapuutarhan säännöistä,⁹⁴ mutta isompiin projekteihin haettiin ja monesti saatiin avustusta kaupungilta. Esimerkiksi kaupunki avusti vesijohdon ja vedenottoaikkojen perustamisesta Hatanpäälle.⁹⁵ Muut Tampereen siirtolapuutarhat ovat myös hyötyneet kaupungin rahallisesta avustuksesta perustamisvaiheessa ja eri projekteissaan. Esimerkiksi Nekalan siirtolapuutarhan, kaupungin arkkitehti Eelis Kaalamon suunnittelemaa mökkejä⁹⁶ varten kaupunki lainasi 30 000 markkaa (noin 11 000 euroa).⁹⁷ Lisäksi kaupunki siirtolapuutarhan alkutaipaleella useaan kertaan poisti tyhjilleen

⁹¹ Vuorio 2016 s. 26.

⁹² Glad 1987, s. 72-73.

⁹³ Glad 1987, s. 77.

⁹⁴ Glad 1987, s. 80.

⁹⁵ Glad 1987, s. 59.

⁹⁶ Harjuniemi 2012, s.29.

⁹⁷ Harjuniemi 2012, s. 30,31.

jääneet palstat, jottei niistä tarvitsisi maksaa vuokraa, palauttaakseen ne Nekalan siirtolapuutarhalle kysynnän jälleen kasvettua.⁹⁸

3.10 Tampereen kolme muuta siirtolapuutarhaa

Tampereella on myös siirtolapuutarhoja Litukassa, Raholassa ja Nekalassa. Litukan siirtolapuutarha on näistä kolmesta vanhin ja se on perustettu 1922 osittain niille paikoille ja sen naapuriin, jossa toimi Tammelan koulukasvitarha. Litukan siirtolapuutarhaa johti alun perin Litukan perhepuutarhurit –yhdistys, joka muuttui järjestöksi 1924. Alun perin Litukassa oli 52 palstaa puolentoista hehtaarin alalle, mutta toisen maailmansodan aikana se laajeni 7,5 hehtaarin kokoiseksi.⁹⁹

Siirtolapuutarhaus saavutti Tampereella suosiota ja Nekalan puutarha perustettiin 1930. Aluksi Nekalan siirtolapuutarha toimi Tampereen siirtolapuutarhayhdistyksen alaisuudessa, mutta pian sen perustamisen jälkeen perustettiin eri siirtolapuutarhoille omat yhdistykset. Tampereen siirtolapuutarhayhdistys jatkoi toimintaansa Hatanpään siirtolapuutarhayhdistyksenä.¹⁰⁰

Raholan siirtolapuutarhan rakentaminen alkoi vuonna 1945 ja viljelemään päästiin 1949. Raholan siirtolapuutarhan perustamisen motiivina toimi sodan jälkeinen elintarvikepula. Vuonna 1937 oli Tampere alueliitoksilla levinnyt länteen päin ja alueella asui paljon vähävaraista työläisväestöä.¹⁰¹ Sosiaaliavustuksellisesta luonteesta huolimatta aluetta suunniteltaessa otettiin huomioon myös virkistyselliset tarpeet ja 50–60 lukujen kuluessa juuri siirtolapuutarhojen virkistyskäyttö oli noussut niiden ruokaturvallista merkitystä tärkeämmäksi.

4 Kaupunkisuunnittelun kehitys Euroopassa, Suomessa ja Tampereella

4.1 Kaupunkisuunnittelun alkuvuodet

Kaupunkisuunnittelun modernit, tieteelliset juuret (ainakin Euroopan osalta) ovat Saksassa, jossa 1800-luvun alkuvuosikymmeninä herättiin kaupunkien epäterveellisyyteen. Suomalainen

⁹⁸ Harjuniemi 2012, s. 26.

⁹⁹ Mäkelä, Koskesta voimaa., Litukan siirtolapuutarha.

¹⁰⁰ Harjuniemi 2012, s. 18,19.

¹⁰¹ Mäkelä, Koskesta voimaa, Raholan siirtolapuutarha.

kaupunkisuunnittelukulttuuri on suureksi osaksi tätä saksalaista alkuperää. Tosin kuten muutkin asiat, saapui se Suomeen Ruotsin kautta. Kaupunkisuunnittelun tieteistyminen sai alkunsa saman kehityksen kautta, jossa luonnontieteiden ja humanististen tieteiden välille alettiin tehdä eroa.¹⁰² Kaupungit koettiin usein likaisina ja terveydelle haitallisina. Kaupunkisuunnittelulla pyrittiin takaamaan ihmisen ”luonnollinen kehitys”¹⁰³, jonka kaupunkien katsottiin vaarantavan. 1870-luvulta lähtien kaupunkisuunnitteluun liittyen alettiin käydä akateemista keskustelua. Keskustelun aiheina olivat muun muassa hintakehitys ja asuntopula. Lisäksi suoritettiin ensimmäisiä laskelmia kaupunkien kasvun ennustamiseksi.¹⁰⁴ Kokonaisvaltainen kaupunkisuunnittelu sai alkunsa 1900-luvun alussa, kun terveydelliset ja rationaalisuuden vaatimukset korostuivat ja funktionaalisuus korvasi paloturvallisuuden ja edustuksellisuuden suunnittelun tärkeimpinä tekijöinä.¹⁰⁵

4.2 Suunnittelun alku Suomessa

Suomessa kaupunkien kasvu oli 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa johtanut kaupunkien kasvuun siten, että kaupunkeja ympäröiville maille alkoi itsenäisesti kasvaa asutusta.¹⁰⁶ Esimerkiksi Tampereella kaupunki oli levinnyt jokseenkin suunnittelemattomasti 1900-luvun alussa. Virallisesti kaupungin kaavoittama alue rajoittui vuoteen 1914 lännessä Pyynekin harjuun ja idässä nykyiseen Tammelan alueeseen. Virallisen kaupungin maantieteellisten rajojen pienuudesta kertoo se, että vielä vuonna 1905 pohjoisessa Lappi ja etelässä Hatanpään ja Viinikan alueet olivat niin sanottuja asumalähiöitä, jotka eivät hallinnollisesti kuuluneet Tampereeseen ja kehittyivät sangen vapaasti. Virallisesti ne liittyivät Tampereeseen vuonna 1920.¹⁰⁷ Kaupungit alkoivat kasvaa yli niille lahjoitetuista maista, mikä johti haluun kaavoittaa myös yksityisesti omistettua maata.¹⁰⁸ Tätä saatiin kuitenkin odottaa aina 1920-luvulle, jolloin uusia kaavoitussäädöksiä alettiin kirjata lakiin. Vuoden 1925 laki kunnallisesta jaotuksesta antoi kunnille ensimmäistä kertaa mahdollisuuden kaavoittaa myös yksityistä maata.¹⁰⁹

Vaikka kaupungistumisen aiheuttamat ongelmat eivät Suomessa olleet samalla tasolla kuin väkirikkaimmissa Euroopan maissa, olivat ajalle tyypilliset asuntososiaalipoliittiset ratkaisut, kuten puutarhakaupunki ja kaupunkilähiöt suosittuja myös Suomessa. Kaikkinensa suomalainen

¹⁰² Pakarinen 1992 s.6,7.

¹⁰³ Pakarinen 1992 s. 7.

¹⁰⁴ Pakarinen 1992 s. 9.

¹⁰⁵ Kts. esim Schulman 2000 s.35 ja Pendlebury et. a.l. 2015 s.3

¹⁰⁶ Pakarinen 1992 s. 18.

¹⁰⁷ Jutikkala 1979 s. 42, 51.

¹⁰⁸ Pakarinen 1992 s. 18.

¹⁰⁹ Salokorpi 1984 s. 270.

kaupunkisuunnittelu seurasi pitkälti kansainvälisiä trendejä, lukuun ottamatta sitä, että kaupunkisuunnittelun ensimmäisellä vuosikymmenillä Suomessa siitä vastasivat pääasiassa arkkitehdit eivätkä viralliset kaupunkisuunnittelijat.¹¹⁰ 1920- ja 1930-lukujen kuluessa arkkitehdit myös ottivat puisto- ja viheralueet osaksi kaupunkisuunnittelua. Aiemmin niitä olivat erillisesti hoitaneet lähinnä kaupungin puutarhurit.¹¹¹ Erona oli myös se, että siinä missä mannereurooppalainen kaupunkisuunnittelu oli 1800-luvun loppuvuosikymmeninä sosiaalisten liikkeiden ajamaa, Suomessa kaupunkisuunnittelu oli vahvasti yksityistenhenkilöiden harteilla.¹¹² Yhteistä Suomelle ja muulle Euroopalle oli myös se, että kaupunkisuunnittelu oli syntymisestään asti liitetty sosiaalisten olojen parantamiseen kaupunkiväestön keskuudessa. Suomessa tämä korostui erityisesti 1930-luvulla, jolloin kaupunkisuunnittelua alettiin käyttää työvälineenä uudenlaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa (Termi hyvinvointivaltio on tullut käyttöön vasta toisen maailmansodan jälkeen). Samaan aikaan kaupunkisuunnittelulle ominainen pyrkimys rationaalisesti selvittää ja ratkaista ihmisten arkipäivään liittyviä ongelmia vakiinnutti sen asemaa varteenotettavana tieteenä.¹¹³

4.3 Puutarhakaupunkiaate

4.3.1 Ebenezer Howardin Puutarhakaupunki ja sen vaikutukset

”Puutarhakaupunkiajatus on erityisesti saavuttanut vastakaikua kaikkialla anglosaksissa maailmassa ja Hollannissa. Mutta myös muualla, Saksassa, Ranskassa, Ruotsissa ja jopa meilläkin se on tullut käytäntöön, ja kaikkialla maailmassa sitä suositellaan varsinkin kaupungin sivuosille sopivana asuinmuotona.”¹¹⁴

Ebenezer Howard on yksi kaupunkisuunnittelun ja viheralueiden historian merkityksellisimmistä henkilöistä, huolimatta siitä, että hänen ajatuksensa puutarhakaupungista on enemmänkin asumiseen ja sen politiikkaan liittyvä utopistinen keksintö ja kokeilu kuin tieteellinen kaupunkisuunnitelma.¹¹⁵ Howardin vaikutus kaupunkien viheraluerakentamiseen on kuitenkin niin merkittävä, että hänen puutarhakaupunki-ideansa ja taustansa tarkempi läpikäyminen on paikallaan. Lisäksi hänen puutarhakaupunkiaatteensa pyrki laajassa mittakaavassa vastaamaan samoihin sosiaalisiin ongelmiin, kuten ravinnon niukkuuteen ja ilman saasteisiin, johon palstaviljely ja siirtolapuutarhat olivat paikallinen, sosiaalihuollollinen ratkaisu.

¹¹⁰ Pakarinen 1992 s. 18–19.

¹¹¹ Salmela 2004 146–147.

¹¹² Salmela 2004 s.16.

¹¹³ Salmela 2004 s. 42.

¹¹⁴ Meurman 1947 s.60.

¹¹⁵ Esim. Hall & Ward, 2000 s.6.

4.3.2 Howardin taustaa

1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä Iso-Britannian maaseutu oli ongelmissa. Tuotanto oli laskenut huonojen satojen ja kasvavan kilpailun johdosta, mikä puolestaan johti maan arvon laskuun. 1880- ja 1890-luvuilla suoritettu veroreformi ei auttanut asiaa ja seurannut maaseudun lama pakotti ihmisiä entistä enemmän kaupunkeihin. Samaan aikaan maan suurimpia kaupunkeja, erityisesti Lontoota, koetteli todella suuri asuntopula.¹¹⁶ Ongelma oli päivän polttava puheenaihe niin poliittisesti kuin Lontoon lukuisissa kerhoissa ja seurapiireissä, joiden jäsenistöön kuului Britannian vaikutusvaltaisimpia ajattelijoita kuten George Bernad Shaw ja Herbert Spencer.¹¹⁷

Howard oli syntyperäinen lontoolainen, pikakirjoittaja ja pikkuvirkamies, joka oli 1870-luvulla muuttanut setänsä innoittaman Yhdysvaltoihin Nebraskan osavaltioon maanviljelijäksi. Farmarin elämä ei kuitenkaan ollut Ebenezerin mieleen ja hän muutti Chicagoon ja myöhemmin takaisin Lontooseen vuonna 1876.¹¹⁸ Palattuaan Lontooseen hän toimi pikakirjoittajana yrityksessä, joka tuotti parlamentin virallisen transkription¹¹⁹. Howard työskenteli virassa elämänsä loppuun asti. Virassaan Howardille tulivat tutuksi monet Britannian politiikan polttavimmista aiheista. Näin oli myös asuntopolitiikan ja maaseudun ongelmien kanssa. Hän ei siis ollut koulutettu arkkitehti tai insinööri, vaan virkamies, joka oli tuskastunut teollistuneen kaupungin ongelmiin. Howard halusi parantaa ihmisten elinoloja ja ratkaisuna asumista koskeviin ongelmiin hän julkaisi vuonna 1898 ainoan teoksensa *To-morrow: a peacefull path to reform*, joka sai vuoden 1902 uusintapainoksessa nimekseen *Garden cities of To-Morrow*.¹²⁰

4.3.3 Garden cities of To-Morrow ja puutarhakaupunkiaate

Kirjassaan Howard yhdisteli useita aikansa ideoita¹²¹ luoden mallikaupungin, jossa tilavat viheralueet ympäröivät asuinalueita ja pienteollisuutta julkisesti omistetulla maalla.¹²² Howard uskoi monien Britannian teollisuusmiesten innostuvan ideasta, koska monet teollisuuslaitokset sijaitsivat jo valmiiksi kaupunkien ulkopuolella ja puutarhakaupungit voisivat majoittaa niiden

¹¹⁶ Hall & Ward, 2000 s.7-9.

¹¹⁷ Hall & Ward 2000, s. 6, 7.

¹¹⁸ Hall & Ward 2000, s. 5, 6.

¹¹⁹ Yrityksen nimi oli Hansard Company.

¹²⁰ Virtanen 1994 s. 4.

¹²¹ Hall & Ward 2000, s. 15

¹²² Hall & Ward 2000, s. 20 ja Virtanen 1994 s. 5.

työväestön.¹²³ Termi puutarhakaupunki (Garden city) itsessään yleistyi käyttöön Howardin teoksen toisen painoksen myötä ja on säilynyt kielenkäytössä siitä lähtien, kuitenkin yleensä tarkoittaen jotain muuta, kuin Howard oli tarkoittanut. Puutarhakaupunki nimitystä on esimerkiksi Suomessa käytetty Kulosaaresta ja Käpylästä, vaikka ne ovat enemmänkin puutarhalähiöitä (Garden suburb),¹²⁴ eivätkö ne muodosta omavaraista kaupunki kokonaisuutta, niin kuin Howardin puutarhakaupunki.

Garden cities of To-Morrowssa Howard kuvailee puutarhakaupunkinsa pääasiallisesti itsenäiseksi noin 32 tuhannen asukkaan kaupungiksi, jossa olisi peruspalvelut ja se pääasiallisesti toimisi omavaraisesti sekä hallinnollisesti että taloudellisesti. Kaupunkia ja sen puistoja ympäröisi vihreä maaseutukaistale. Tällaiset itsenäiset kaupungit muodostaisivat ryppään hieman isomman keskuskaupungin ympärille, joka tarjoaisi palvelut, joita ei puutarhakaupungissa olisi ollut järkevä tuottaa. Liikenneyhteyksiin ja maapolitiikkaan tulisi kiinnittää erityishuomioita.¹²⁵

Garden cities of To-Morrowin eniten ylenkatsottu teema liittyy maanomistukseen ja maapolitiikkaan. Howardin puutarhakaupungin taloudellisena mahdollistajana oli ajatus, että maa jolle kaupunki rakennettaisiin, hankittaisiin maatalousmaan hinnalla ja sen omistaisi puutarhakaupunkiyhdistys. Kaupungin infrastruktuurin kehittyessä maanarvo nousisi ja tämä tuotto suunnattaisiin julkiseen käyttöön puutarhakaupunkiyhdistyksen kautta.¹²⁶

4.3.4 Letchworth ja Welwyn

Howard ei ainoastaan kirjoittanut puutarhakaupungeista, vaan hän onnistui perustamaan kaksi sellaista, Letchworthin ja Welwynin. Tämä on osaltaan huomionarvoinen suoritus, koska useimmat utopistiset suunnitelmat jäivät ja jäävät kokonaan piirustuspöydälle. Onkin hyvä muistaa, että kaupunkisuunnitteluun liittyvät suunnitelmat ja niiden todellinen toteutus eivät käsi kädessä useiden suunnitelmien jäädessä toteutumatta.

Letchworthia ja Welwyniä lukuun ottamatta kaikki niin sanotut puutarhakaupungit ympäri Eurooppaa ovat olleet enemmänkin epäitsenäisiä puutarhalähiöitä kuin Howardin ajatusten mukaisia itsenäisiä puutarhakaupungeja. Niihin on satunnaisesti valittu ominaisuuksia, joita

¹²³ Hall & Ward 2000, s. 20.

¹²⁴ Virtanen 1994, s.5,6.

¹²⁵ Virtanen 1994, s. 6-11.

¹²⁶ Virtanen 1994 s. 11,12.

Howard Garden Cities of To-Morrowssa esitteli, kuten viheralueiden määrää tai sijaintia suhteessa asutukseen. Kaupungin vihreyttä ja sen elinolojen laadun paranemista ajatellaan usein Howardin suurimmaksi perinnöksi¹²⁷ ja luultavasti näin onkin.

Loppujen lopuksi Howardin puutarhakaupunki vaikuttaakin olleen enemmän sosiaalipolitiinen, utopistinen idea, kuin kaupunkisuunnittelullinen hanke. Joka tapauksessa sen vaikutukset levittyivät ympäri Eurooppaa, kun asumisen laadun keskiöön nousivat terveydelliset normit. Samoista puhtauden lähtökohdista sai alkunsa myös funktionalismi.

4.4 Funktionalismi

Funktionalismin pääperiaatteena on, että tarve ja tarkoitus sanelevat tuotteen muodon. Kaupunkisuunnittelussa se tasa-arvoisti asunnon, pinnan ja kadun,¹²⁸ sekä syrjäytti sosiaalisen asutosuunnittelun, kun samantyyppiset asunnot alkoivat kelvata kaikille yhteiskunta ryhmille.¹²⁹ Funktionalismin juuret ovat ensimmäisen maailmansodan aikaisessa ja jälkeisessä modernismissa. Etsittiin uusia tapoja rakentaa terveellisempi ja toimivampaa kaupunkirakentamista. 1920-luvulta lähtien eräs funktionalismin merkittävimmistä vaikuttajista oli sveitsiläissyntyinen Charles Eduard Jeanneret, joka tunnetaan paremmin nimellä Le Corbusier.

4.4.1 Le Corbusier¹³⁰

Le Corbusier syntyi 1887 La Chaux-de-Fondissa. Hän opiskeli arkkitehtitoimistoissa sekä Pariisissa että Berliinissä. Vuonna 1923 Le Corbusier julkaisi teoksen Kohti uutta arkkitehtuuria (Vers une Architecture), jota pidetään yhtenä merkittävimmistä arkkitehtuuria ja funktionalistista suunnittelua käsittelevänä teoksena. Le Corbusier suunnitteli rakennuksia useisiin eri kaupunkeihin, kuten Moskovaan, Rio De Janeiroon, Pariisiin ja Berliiniin. Vuosien kuluessa hänen jyrkän funktionalistinen lähestymistapa kehittyi taiteellisemmaksi ja plastisemmaksi. Yksi Le Corbusierin loppu-uran suurimmista suunnitteluprojekteista oli intialaisen Punjabin osavaltion pääkaupungin Chandigarhin kaupunkisuunnitelma. Omasta kokemuksesta voin todeta, että Chandigarh on intialaisista suurkaupungeista selkein ja liikenteeltään toimivin. Vuonna 1965 kuolleen arkkitehdin vaikutus näkyy vielä nykypäivänäkin arkkitehtuurin teorian kehityksen lisäksi ihmisten arjessa.

¹²⁷ Virtanen 1994 s. 11,12.

¹²⁸ Salokorpi 1984 s. 287.

¹²⁹ Saarikangas 2002 s. 308.

¹³⁰ Le Corbusier 2004 s.7-9.

4.4.2 Kohti uutta arkkitehtuuria

”Arkkitehtuuri tai vallankumous. Voimme välttää vallankumouksen.”¹³¹ Näihin varsin kuuluisiin (arkkitehtuuri piireissä) ja teatraalisiin sanoihin Le Corbusier päättää vuoden 1923 merkkiteoksensa. Le Corbusierin julistus ei kuitenkaan aikanaan ollut täysin tuulesta temmattu. Hän ja aikalaisensa arkkitehdit ja kaupunkisuunnittelijat tiedostivat ihmisten asuinolot kurjiksi ja kaupunkiasumisen epäterveellisiksi.¹³² He myös uskoivat, että paremmalla kaupunkien ja asuntojen suunnittelulla ihmisten asumisen epäterveellisyyteen liittyvät ongelmat saataisiin ratkaistua. *Kohti uutta arkkitehtuuria* teoksessa Le Corbusier esitteli oman näkemyksensä suunnasta, johon modernin rakentamisen pitäisi liikkua, parhaalla tavalla edistääkseen ihmisten arkea.

Le Corbusierille talo oli kone, jossa ihmiset asuivat ja nojatuoli kone, jossa istutaan.¹³³ Kaikkien talon osien tuli ennen kaikkea toteuttaa omaa primääritarkoitustaan. Ensimmäisen maailman sodan jälkeen Le Corbusier katsoi talojen olleen huonokuntoisia, sekä jääneen suunnittelullisesti jälkeen modernista kehityksestä. Tehdashallit, lentokoneet ja valtamerilaivat edustivat uutta funktionalistista suunnittelua, mutta asuinkorttelit olivat jääneet 1800-luvulle.¹³⁴ Le Corbusierin ratkaisuna modernin asumisen ongelmiin oli työläisasumisen asumisen standardisointi, sillä hän uskoi standardisoinnin kannustavan ja lopulta johtavan käyttäjäystävällisiin lopputuloksiin,¹³⁵ jotka olisivat myös sarjatuotettavissa ja siten nopeita, helppoja ja edullisia rakentaa.¹³⁶ Osa hänen visiostaan oli saada joukkoliikenne niin toimivaksi, että se mahdollistaisi asumisen kauempana kaupungista.¹³⁷ Hän siis ajatteli nykyisen taajama-asumisen. Muutenkin hän halusi yhdistää teollisuuden, liikenteen ja asuntosuunnittelun toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi. Le Corbusier oli myös havainnut kahdeksan tunnin työpäivän mukanaan tuoman vapaa-ajan lisääntymisen. Hänen mukaansa parempi koti mahdollisti paremman vapaa-ajan vieton, kun kotona oli niin mukavaa, ettei kantakuppilaan tarvinnut mennä. Toisaalta parempi kaupunkisuunnittelu ja tilankäyttö

¹³¹ Le Corbusier 2004 s. 230.

¹³² Le Corbusier 2004 s. 50.

¹³³ Le Corbusier 2004 s. 80.

¹³⁴ Le Corbusier 2004 s. 21, 222-225.

¹³⁵ Le Corbusier 2004 s. 113-118.

¹³⁶ Le Corbusier 2004 s. 181- 184.

¹³⁷ Le Corbusier 2004 s. 193.

mahdollistaisivat terveellisemmät harrastukset kaupungissa, kun esimerkiksi pallokentille ja viljelyksille olisi enemmän tilaa.¹³⁸

4.5 Puutarhakaupunkiaate ja funktionalismi Suomessa

Puutarhakaupunkiaatteen soveltamiseen oli Suomessa oivalliset olosuhteet,¹³⁹ niin ensimmäisen, kuin myöhemmin toisen maailmansodan jälkeen. Suomen kaupungeissa kaupungistumisen ongelmat olivat, kuitenkin verrattain pieniä ja kaupungit eivät olleet niin suuria ja niiden ympärillä oli tilaa. Osaltaan tähän on varmasti vaikuttanut se, että toisin kuin monessa aikaisemmin ja raskaammin teollistuneessa maassa suomalainen teollisuus ei ollut sijoittunut ainoastaan kaupunkeihin, vaan metsätalouden myötä suuri osa siitä sijaitsi maaseudulla.

Funktionalismista tuli Suomessa 1930-luvun kuluessa rakentamisen johtoajatus. Arkkitehdit ja suunnittelijat, kuten Alvar Aalto omaksuivat funktionalismiin kuuluvia periaatteita ja sovelsivat niitä paikallisiin olosuhteisiin. Puuta käytettiin materiaalina ja monet rakennukset ja uudet asuinalueet suunniteltiin metsän lomaan. Suomalainen funktionalismi erosikin Le Corbusierilaisesta siinä, miten se suhtautui maaseutuun ja kaupunkiin. Le Corbusier oli urbanisti, joka piti sen aikaista maaseutua ja ennen kaikkea maanomistajuutta modernin kehityksen jarruna ja henkisen kehityksen vastustajina.¹⁴⁰ Kaupunki ja teollisuus olivat hänelle modernin hyveen ilmentymiä. Suomessa puolestaan kansakuntaa rakennettiin vielä 1920-luvulla maaseutua ihannoiden ja suureksi osaksi sen ehdoilla.

5 Kaupunkisuunnittelun sosiaalipoliittinen merkitys itsenäisen Suomen alkuvuosikymmeninä

5.1 Arkkitehdit, kaupungit ja maaseutu

Suomessa ja muualla Euroopassa oli 1800-luvun lopulta lähtien kaupunkityöläisten huonojen asunto-olojen parantaminen tärkeässä roolissa kaupunkiväestön sosiaalisen tilanteen parantamisessa.¹⁴¹ Eryityisesti kaupunkilaisen lähiympäristöön ja sen haitallisuuteen kiinnitettiin huomiota. Se oli osa samaa keskustelua pyrkimyksestä luoda kaupungeista parempia paikkoja asua,

¹³⁸ Le Corbusier 2004 s. 198, 219.

¹³⁹ Schulman 2000 s. 43.

¹⁴⁰ Le Corbusier 2004 s. 226.

¹⁴¹ Salmela 2004 s. 42.

joka oli omalta osaltaan luonut siirtolapuutarhat 1860-luvun Saksassa ja lopulta 1900-luvun alussa auttoi palstaviljelyn yleistymisessä Suomessa. Jo 1800-luvulla kaupungit olivat sekä Euroopassa että Suomessa nähty likaisina ja turmiollisina verrattavissa hyveelliseen ja puhtaaseen maaseutuun.¹⁴² Suomessa maaseudun rooli poliittisesti ”oikeanlaisen” suomalaisuuden luomisessa, on ollut niin suuri, että Suomessa ei ennen 1960-lukua puhuttu kaupunkipolitiikasta, vaan päätöksenteko käytiin pääasiallisesti maaseudun ehdoilla,¹⁴³ huolimatta kaupunkien koon tasaisesta kasvusta ja nopeasta teollistumisesta sotien välisenä aikana.¹⁴⁴

Itsenäisen Suomen kansallisidentiteetti rakennettiinkin fennomaaniselle traditiolle, joka haki voimansa maaseudulta ja porvaristisuudelta. Tämä on huomattava ero Le Corbusierin funktionalismiin, joka oli teknologia- ja kehityskeskeistä. Kaupunkien ja maaseudun välillä olevaa eroa vahvisti se, että sisällissodan voittaneen ”valkoisen” osapuolen nähtiin edustavan suomalaisuutta eli perinteisiä, hyviä maalaisarvoja, jossa maanviljelijä elättää itsensä kovalla työllä harmonisessa maaseutuympeiristössä. Hävinneet punaiset edustivat kaupunkilaisuutta ja teollista palkkatyöläisyyttä, eivätkä siten kuuluneet osaksi sitä arvopohjaa, jolle suomalaisuus luotiin. Maaseutu ja maanviljely liitettiin solidaarisuuteen ja ahkeruuteen, kun taas palkkatyöläisyys ja kaupunki olivat niiden vastakohtia.¹⁴⁵ Koti oli kansakunnan sydän ja asunto sen fyysinen ilmentymä, jossa kunnolliset kansalaiset kasvoivat; paikka, jossa yhteiskunta ja perhe kohtasivat.¹⁴⁶

Suomalaisen kaupunkisuunnittelun kannalta tämä on merkittävää, koska sotien välissä suomalaiset arkkitehdit osallistuivat osaltaan ratkaisemaan asumiseen ja muuhun hyvinvointiin liittyviä ongelmia valkoisen porvarillisen suomalaisuuden ihanteiden mukaisesti. Vaikka suomalaiset arkkitehdit olivat pääasiallisesti kaupunkilaisia, kuuluivat he myös koulutettuun yläluokkaan, joka identifioi itsensä valkoiseen, ei punaiseen Suomeen¹⁴⁷. Paremmat asunto-olosuhteet nähtiin yhteiskunnallista vakautta lisäävinä tekijänä ja arkkitehdit ottivat erityisesti kaupunkien asunto-olojen parantamisen tehtäväkseen.¹⁴⁸ Aluksi asutokysymyksessä keskityttiin suunnittelemaan ja rakentamaan työväenluokalle parempia asumuksia. Tarkoituksena oli työväestön oloja parantamalla yhdistää sisällissodan jakamaa maata. Siirtolapuutarhat olivat alun perin osa työläisten asumisolojen parantamista kaupungin jakaessa palstoja pääasiallisesti vähävaraisille. Kuitenkin suunnittelemalla

¹⁴² Salmela 2004 s. 129.

¹⁴³ Schulman 2000 s. 45.

¹⁴⁴ Salmela 2004 s. 47.

¹⁴⁵ Salmela 2004 s. 47–48.

¹⁴⁶ Salmela 2004 s. 94.

¹⁴⁷ Salmela 2004 s. 32.

¹⁴⁸ Salmela 2004 s. 30–31.

asumukset yhteiskuntaluokkien mukaan samalla ylläpidettiin olemassa olevaa asumisen eriarvoisuutta. Tämä epäkohta alkoi kuitenkin korjaantua jo sotienvälisen aikana kun moderni, tasa-arvoisempi standardisoitu asuntosuunnittelu ja rakentaminen syrjäyttivät edeltävän luokkajakoa korostavan mallin.

5.2 Sosiaalipoliittinen lainsäädäntö maailmansotien välillä

Itsenäisen Suomen alkuvuosina alettiin luoda suomalaista sosiaalipoliittista lainsäädäntöä lähes puhtaalta pöydältä. Ennen vuotta 1922, jolloin köyhäinhuitolaki korvasi vuoden vaivahoitoasetuksen, ei Suomessa ollut joitakin työsuojelua ja työaika koskevia säädöksiä lukuun ottamatta sosiaalipoliittista lainsäädäntöä. Lainsäädännön puute ei johtunut yrityksen puutteesta. Valtiopäivillä oli erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin yritetty saada lainsäädäntöä aina 1800-luvun lopulta tässä kuitenkaan onnistumatta.¹⁴⁹ Köyhäinhuitolakia seurasivat muun muassa vuoden 1927 sairaanhoitolaki, joka teki kunnallisen sairaanhoidon järjestämisestä pakollista, sekä kolmekymmentäluvun lopulla voimaan tullut eläkelaki.¹⁵⁰ Lastenhoito- ja kasvatusta muuttivat 1920-luvulta lähtien paljon. Esimerkiksi vuonna 1927 kunnalle tuli mahdolliseksi saada valtionapua lastentarhoille, jos se järjesti maksutonta päivähoitoa vähintään 25 lapselle ja vuonna 1936 tuli voimaan lastenhoitolaki, joka teki lasten suojelusta ja huollosta kunnan vastuun, jota valtion tuli valvoa. Uudet lait eivät kuitenkaan syntyneet tyhjästä, vaan perustuivat laajaan, vapaaehtoistyössä hankittuun kokemukseen ja jo edellä mainittuun valtiopäivillä tehtyyn pohjatyöhön.¹⁵¹

5.3 Asuntopolitiikka ja asunnon muutos sotien välissä

Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmenten sosiaalipolitiikassa keskityttiin erityisesti puhtauteen, perhekokoon ja hyvinvoivan ”elinvoimaisen” suomalaisen ihmisen kehittämiseen.¹⁵² Erityisesti suurella asukastiheydellä nähtiin olevan negatiivinen vaikutus¹⁵³. Tämä vaikutti kaupunkisuunnitteluun siten, että asuntopolitiikassa alettiin suosia puutarhakaupunkeja ja omakotitaloja, koska kerrostaloasumisen todettiin laskevan syntyvyyttä.

Suomalaisissa kaupungeissa oli asuntotilanne ollut huono ainakin 1800-luvun lopulta lähtien. Ensimmäinen maailmansota ja sitä seurannut sisällissota entisestään kurjistivat tilannetta ja

¹⁴⁹ Tommila, et.al 1984 s. 408–409.

¹⁵⁰ Salmela 2004 s. 44.

¹⁵¹ Tommila, et.al 1984 s. 409–410.

¹⁵² Salmela 2004 s. 44.

¹⁵³ Meurman 1947 s. 217–219.

sisällissodan runtelemalla Tampereella tilanne oli niin heikko, että vielä vuonna 1927 asui 700 ihmistä tilapäismajoituksessa entisillä sotilaskasarmeilla. Muissa kaupungeissa asuntopula ei määrällisesti ollut yhtä paha, mutta asumusten laatu oli kautta maan heikko.¹⁵⁴

Itsenäistymisen jälkeinen asunto-ongelmien ratkaisu liittyi kysymykseen siitä, mitä oli hyvä asuminen. Kuten aikalaistensa, kenties Suomen vaikutusvaltaisain asemakaava-arkkitehti, Otto-Iivari Meurmanin¹⁵⁵ mukaan hyvään asumiseen kuuluivat puhdas elinympäristö, jonka yhteydessä sijaitsi viheralueita ja muita vapaa-ajanviettomahdollisuuksia.¹⁵⁶ Meurman korosti kaavoituksen merkitystä hyvän elinympäristön luomisessa. Hän piti liian suurta asukastiheyttä yhtenä kaupunkiasumisen suurimmista ongelmista ja juuri kaavoitusta tärkeimpänä työväliseinä asukastiheyden säätelmissä.¹⁵⁷ Kaavoituksessa tuli myös ottaa huomioon asunnon perustarpeet, valon, ilman ja auringon riittävyys.¹⁵⁸ *Asemakaavaopissa* Meurman mainitsee valaistuksesta ja auringosta muun muassa seuraavaa: ”...olisi pyrittävä siihen, että aurinkoa saataisiin asuinhuoneisiin vähintään kevät- ja syyspäivän tasauksen välisenä aikana, mutta oikeastaan jo maaliskuun alusta lokakuun alkupäiviin.”¹⁵⁹ Nämä vaatimukset osaltaan asettivat korkeus- ja minimietäisyysrajat asuinrakennusten välille ja edesauttoivat kehitystä avoimemman kaupunkitilan suuntaan. Vielä 1920-luvulla asuinkorttelit olivat suljettu, mutta 1930-luvun myötä kaavoituksessa ja rakentamisessa siirryttiin yhä useammin avokortteleihin ja kapeista, korkeista lamellitaloista tuli suosittu rakennusmuoto.¹⁶⁰

Tämä funktionalismille ominainen, avoin kaavoitus toi mukanaan uutta kaupunkitilaa erityisesti katujen rooli ja merkitys ihmisten arjessa lisääntyi, kun liikkumiselle asetettiin entistä suurempi painoarvo.¹⁶¹ Kaavoituksen ja suunnittelun kannalta funktionalismi tekikin rakennuksista, kadusta ja pinnoista tasa-arvoiset, kun asutosuunnittelu ja kaavoitus yhdistyivät.¹⁶² Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että kadulla maleksimisesta olisi tullut kannustettavaa, vaan kuten aikaisemminkin

¹⁵⁴ Tommila et.al 1984 s. 415.

¹⁵⁵ Meurmanin merkitystä suomalaisen kaavoituksen ja arkkitehtuurin saralla tuskin voi yliarvioida. Pitkän uransa aikana hän muun muassa työskenteli Eliel Saariselle, toimi Helsingin kaupungin apulasiarkkitehtinä vuosina 1917-1919. Hän oli Viipurin asemakaava-arkkitehti 1918-1937 Hän julkaisi paljon alan lehdissä ja oli Suomen ensimmäinen asemakaavaopin professori Helsingin teknillisessä korkeakoulussa vuosina 1940-1959. Professorina toimiessaan hän julkaisi vuonna 1947 alansa merkkitöksen *Asemakaavaoppi*. Hän ei ollut niinkään uuden luoja, vaan erinomainen asioiden yhdistäjä ja soveltaja, jolla oli ajatuksiaan selittäessään kyky ottaa eri yleisöt huomioon. (kts, esim Salmela 2004 Meurman kuoli vuonna 1994, 104-vuotiaana.

¹⁵⁶ Salmela 2004 s. 92.

¹⁵⁷ Meurman 1947 s. 215.

¹⁵⁸ Saarikangas 2002 s. 308

¹⁵⁹ Meurman 1947 s. 234, 235.

¹⁶⁰ Saarikangas 2002 s. 332, 333.

¹⁶¹ Saarikangas 2002 s. 336,337

¹⁶² Salokorpi 1984 s. 287.

kaupunkeja ja erityisesti sen katuja pidettiin erityisesti lapsille sopimattomina paikkoina. Puolijulkisen tilan, elokuvien, kirjastojen, urheilu- ja muiden harrastuspaikkojen, kuten siirtolapuutarhojen arvoa korostettiin, kun taas katujen kahviloiden ja ravintoloiden arvoa vähäteltiin. Kokonaisuudessaan kaupunkikeskustan nähtiin edustavan vanhaa porvaristo-työväestö erottelua ja uusien luontoa lähempänä olevien kaupunkilähiöiden katsottiin olevan demokraattisempi asumismuoto.¹⁶³

Sotien välisenä aikana myös asunto itsessään alkoi tasa-arvoistua. Aina 1830-luvulle asti 1800-luvulle ominainen porvarillinen asunto tarkkoine hierarkioineen oli keskiluokkaisen asumisen mallina.¹⁶⁴ Funktionalismin sosiaalinen asutosuunnittelu antoi tilaa demokraattisemmalle asunnolle. Työväestön asumiseen, pohjakaavoihin ja hygieniaan kiinnitettiin erityistä huomiota, kun taas keskiluokan asunnot pienenivät.¹⁶⁵ Asunnon muodoksi alkoi muodostua nykyinen keittiö, olohuone ja perhekoon mukaan makuuhuoneita jäsentely.¹⁶⁶ Välittömästi moderni asuminen ei kuitenkaan ollut koko väestölle saavutettavissa, vaan vielä ennen sotia uudet kaupunkiasunnot olivat ainoastaan varakkaiden ja keskiluokan asumuksia. Koko kansalle modernit kaupunkiasunnot tulivat mahdolliseksi toisen maailmansodan jälkeisen jälleenrakentamisen ja viimeistään 60- ja 70-luvun elementtirakentamisen myötä.¹⁶⁷

1930-luvulla uudenlaiseen asuntopolitiikkaan liittynyt, terveellisemmän asuin ympäristön luomiseen keskittynyt kaupunkisuunnittelu ja asemakaavoitus yhdistivät sotien välisen ajan Suomessa erityisesti kahta eri kaupunkisuunnittelun tyylisuuntaa, puutarhakaupunkiaatetta ja funktionalismia. Asunnot rakennettiin funktionalismin periaatteiden mukaan, ja niiden ikkunoista näkyi vihreä, aikaisempaa avarampi kaupunkitila. Kirsi Saarikangas pitää erona suomalaisen funktionalismin ja puutarhakaupunkiaatteen välillä sitä, että siinä missä funktionalismi pyrki erottamaan ihmisen elämän osat työn, vapaa-ajan asumisen ja kulttuurin omiin lokeroihinsa, puutarhakaupunkiaate pyrkii yhdistämään ne¹⁶⁸.

5.4 Rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu toisen maailmansodan jälkeen

¹⁶³ Saarikangas 2002 s. 336, 337.

¹⁶⁴ Saarikangas 2002 s. 145.

¹⁶⁵ Saarikangas 2002 s. 168, 169.

¹⁶⁶ Saarikangas 2002 s. 379.

¹⁶⁷ Saarikangas 2002 s. 343.

¹⁶⁸ Saarikangas 2002 s. 340.

Suomessa ei 1940- ja 1950-luvuilla puhuttu, saati keskitytty kaupunkipolitiikkaan, vaan tarkoituksellisesti keskityttiin maaseudun kehittämiseen. Muuttoliike maalta kaupunkeihin pakotti tilanteen muuttumaan, kun kaupunkiväestö lähes kaksinkertaistui toisen maailmansodan loppumisesta 60-luvun puoliväliin mennessä yhdestä kahteen miljoonaan.¹⁶⁹ Suunnittelullisesti kaupunkien kasvu johti 60-luvulla siihen, että maankäytön suunnittelussa siirryttiin enemmän ja enemmän niin sanotusta metsäkaupungista urbaaniin, luonnosta erottuvan kaupunkitilan suunnitteluun¹⁷⁰ kerrostaloineen, uimahalleineen ja puistoineen, kun elementtirakentaminen ja muuttuva kuva vapaa-ajasta muuttivat kaupunkiasumisen ihanteita.¹⁷¹

Kuten aikaisemminkin rakentaminen ja kaavoittaminen liittyivät tiukasti sosiaalipoliittisiin päämääriin. Suomeen luotiin ylhäältä alaspäin toimiva järjestelmä, jossa kansalliselta suunnittelutasolta siirryttiin läänitasolle, läänitasolta kunnalliselle tasolle ja kuntatasolta tietyille alueille. Tarkoituksena oli luoda järjestelmä, joka takaisi tasapainoisen kehityksen. Asunto oli politiikan keskiössä ja sen merkitys ympäröivien palvelujen ohella elämän laadun mittarina korostui.¹⁷²

Ajatus hyvinvointivaltiosta vaikutti kaupunkisuunnitteluun ja suunnittelulla oli merkitys hyvinvointivaltioajatuksen toteutumisessa ja kaupunkisuunnittelun katsottiin ratkaisevan monia yhteiskunnallisia ongelmia. Perinteisestä tiettyyn paikkaan keskittyneestä suunnittelusta siirryttiin laajempaan, poliittisen päätöksen teon kanssa käsi kädessä kulkevaan suunnitteluun,¹⁷³ jonka tarkoituksena ei ollut ainoastaan puuttua sosiaalisiin ongelmiin, vaan ennaltaehkäistä niitä.¹⁷⁴ Tämä vaikutti siihen, että suunnittelusta tuli 1960- ja 1970-lukujen kuluessa yhä poliittisempää.¹⁷⁵ Tämän johdosta puutarhakaupungin kaltaiset, osaltaan utopistiset suunnitteluratkaisut tekivät paluun kaavoitus- ja rakentamiskeskusteluun.¹⁷⁶ Utopistisen kaupunkitilan käytön vastavoimaksi muodostui kapitalistinen, Sinclairin mallin mukainen tilankäyttö, joka pyrki tuottavuuden maksimointiin¹⁷⁷. Hatanpään siirtolapuutarhan siirtyminen Niihamaan on hyvä esimerkki ajalle tyypillisestä tilankäytöstä, jossa kaupunki myi vähän tuottavan siirtolapuutarha-alueena toimineen tontin teollisuusalueeksi. Ennaltaehkäisevä rakennus- ja suunnittelupolitiikka yhdessä sotia

¹⁶⁹ Schulman 2000. s 45.

¹⁷⁰ Schulman 2000 s. 48.

¹⁷¹ Salokorpi 1984 s. 320,321 ja Pakarinen 1992 s 69.

¹⁷² Pakarinen 1992 s. 69.

¹⁷³ Pakarinen 1992 s .20, 55.

¹⁷⁴ Pakarinen 1992 s .67.

¹⁷⁵ Pendlebury et al 2015 s. 6.

¹⁷⁶ Pakarinen 1992 s .36.

¹⁷⁷ Pakarinen 1992 s. 57.

edeltävien sosiaalipoliittisten päätösten kanssa osaltaan vähensivät siirtolapuutarhojen sosiaalihuollollista roolia, tehden niistä yhä selvemmin vapaa-ajanvietto- ja virkistysalueita.

1960- ja 1970-lukujen kaupunkisuunnittelun politisoitumisen lisäksi tapahtui myös muita suunnitteluun vaikuttavia muutoksia. Aikaisemmin kaupunkisuunnittelu oli ollut sopeutuvaa. Kaupungit kasvoivat ja ihmisten käsitys ja odotukset kaupungeista muuttuivat sitä mukaan. Perinteisesti kaupunkisuunnittelu oli reagoinut näihin muutoksiin luomalla asuinalueita, puistoja ja palstaviljelyalueita, kun tarve niille oli syntynyt. 1960-luvun kuluessa alettiin kaupunkisuunnittelussa ennakoida kaupunkien kehitystä.¹⁷⁸ Yleiskaavoituksen vaatiminen oli yksi niistä työkaluista, jolla tätä kehitystä pyrittiin ennustamaan vuosikymmeneksi eteenpäin. Samalla teknologinen kehitys menetti roolin suunnittelun merkittävämpänä ”ajatusveturina”. Tieteet, kuten maantiede ja sosiologia sekä taide lisäsivät vaikutusvaltaansa ja merkitystään suunnittelussa hyvinvointivaltion kaupunkia¹⁷⁹. Sosiaalipolitiikan ohjaama, julkisesti säädelty rakentaminen ja into sen suunnitteluun kuitenkin väheni 70-luvun loppua kohden. Havaittiin, että suunnitteluteoria ja käytäntö eivät vastanneet toisiaan. Kaupunkien nopea kasvu teki valtiotasolla tapahtuvasta suunnittelusta haasteellista, joten paikallista suunnittelua suosittiin. Vaikka yleiskaavojen oli tarkoitus luoda keskipitkän- ja pitkän aikavälin suunnitelmien merkitystä, monessa paikassa kaupunkisuunnittelua vaivasi lyhytnäköinen ajattelu, jossa taloudellinen ajattelu ei ollut ulottunut seuraavaa vuotta pidemmälle. 1970-luvun loppupuolelta lähtien kaupunkisuunnittelua alettiin yhdistää taloussuunnitteluun, joka tuotti parempia tuloksia.¹⁸⁰

6 Suomalaisesta kaavoituksesta

Ajatus yleisistä asemakaavoista on syntynyt jo 1600-luvulla, kun Kustaa Toinen Aadolf antoi määräyksen piirtää asemakarttoja joka kaupunkiin.¹⁸¹ Kaavoituksella on siis pitkät perinteet ja niiden käyttö kaupunkien järjestämisessä yleistyi 1800-luvun kuluessa kaupunkisuunnittelun kehityksen myötä ja siirtyi valtiolta kunnille.¹⁸² Suomen ensimmäiset yleiskaavat piirrettiin 1910-luvulla Helsinkiä varten¹⁸³, mutta ne yleistyivät kunnissa ja kaupungeissa vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Tampere sai vuonna 1929 ensimmäisen asemakaava arkkitehtinsä, kun

¹⁷⁸ Pakarinen 1992 s. 35.

¹⁷⁹ Pakarinen 1992 s. 35.

¹⁸⁰ Pakarinen 1992 s. 102,103.

¹⁸¹ Prusi 2013 s. 96.

¹⁸² Prusi 2013 s. 99,100.

¹⁸³ Salokorpi 1985, s. 274. ja Prusi 2013 s. 100.

vastaperustetun rakennuskonttorin asemakaavaosasto¹⁸⁴ sai johtajakseen Elis Kaalamon¹⁸⁵. Suunnittelussaan Kaalamo edusti usein funktionalismia, hän on muun muassa suunnitellut nykyisen Kalevan alueen puistoa ympäröivine lamellitaloineen.¹⁸⁶

1920-luvulla uusia kaavoitussäädöksiä alettiin myös kirjata lakiin. Vuoden 1925 laki kunnallisesta jaotuksesta antoi kunnille ensimmäistä kertaa mahdollisuuden kaavoittaa myös yksityistä maata.¹⁸⁷ Asemakaavan ja rakennuslainsäädännön kannalta Suomessa on ollut tässä tutkielmassa käsittelemälläni aikavälillä kolme eri vaihetta. Ensimmäinen vaihe ajoittuu vuodesta 1918 vuoteen 1931, jolloin uusi asemakaavalaki tuli voimaan. Ennen asemakaavalain voimaan tuloa kaupungeissa oli tarkoitus rakentaa asemakarttaa ja alueelle annettua rakennusjärjestystä apuna käyttäen. Todellisuudessa kaavoittamaton rakentamista tapahtui jonkin verran.¹⁸⁸ Vuoden 1958 rakennuslaki puolestaan korvasi vuoden 1931 asemakaavalain. Vuonna 1977 uusi kunnallislaki korvasi vuoden 1958 rakennuslain.¹⁸⁹

Vuoden 1958 rakennuslaki on merkittävässä osassa Suomen kaupunkisuunnittelun kehitystä. Kaupunkien kannalta tärkein uudistus 1958 vuoden rakennuslaissa oli se, että se teki kaupunkien yleiskaavasta pakollisen. Yleiskaava on nimensä mukaisesti kunnan tai kaupungin laatima yleinen suuntaviiva siitä, kuinka kaupungin toimintoja ohjataan. Tarkemmat ja yksityiskohtaisemmat alueelliset kaavoituspäätökset puolestaan tehdään asemakaavassa. Asemakaavoitetulla alueella se on tarkempaa kaavoituksen välineenä voimassa yleiskaavan sijaan¹⁹⁰. Yleiskaavat ovat kaupunkisuunnittelullisesti merkittäviä, koska niissä pyritään asettamaan kaupungin kehityksen suuntaviivat useiksi vuosikymmeniksi. Tarkemmat ja yksityiskohtaisemmat alueelliset kaavoituspäätökset puolestaan tehdään asemakaavassa. Asemakaavoitetulla alueella se on tarkempaa kaavoituksen välineenä voimassa yleiskaavan sijaan¹⁹¹.

Ajatus yleisistä asemakaavoista, joilla ohjattaisiin koko kunnan toimintoja, on Suomessakin virinnyt jo 1910-luvulla. Suomen ensimmäisenä yleisasemakaavana pidetään Bertel Jungin vuoden 1911 Helsinkiä käsittelevää kaavaa. Lain säädännöllistä voimaa yleiskaavoilla ei kuitenkaan ollut

¹⁸⁴ Hokka, Koskesta voimaa, asemakaavalaki 1932.

¹⁸⁵ Salokorpi 1985 s. 276.

¹⁸⁶ Hokka, Koskesta Voimaa, Funktionalismi Tulee Tampereelle.

¹⁸⁷ Salokorpi 1985 s. 270.

¹⁸⁸ Hokka, Koskesta Voimaa, Asemakaava laki 1932

¹⁸⁹ Salokorpi 1985 s. 270.

¹⁹⁰ Rakennuslaki 1958, 31§.

¹⁹¹ Rakennuslaki 1958, 31§.

ennen vuoden 1958 rakennuslakia.¹⁹² Yleiskaavatyöt olivat kuitenkin saaneet alkunsa eräissä kunnissa jo 1920-luvulla, kun esimerkiksi Viipuri ja Pori saivat yleisasemakaavat.¹⁹³

Tampere sai vuonna 1929 ensimmäisen asemakaava-arkkitehtinsä, kun vastaperustetun rakennuskonttorin asemakaavaosasto¹⁹⁴ sai johtajakseen Elis Kaalamon¹⁹⁵. Suunnittelussaan Kaalamo edusti funktionalismia, hän on muun muassa suunnitellut nykyisen Kalevan alueen puistoa ympäröivine lamellitaloineen.¹⁹⁶ Kaalamo myös suunnitteli Nekalan siirtolapuutarhamökit 1930-luvun alussa.¹⁹⁷

6.1 Siirtolapuutarhat ja rakennuslaki 1958

Siirtolapuutarhojen osalta huomioitavaa vuoden 1958 rakennuslaissa on se, että toisinkuin puistot, uimarannat, ulkoilualueet ja urheilukentät, jotka määritellään kaavoituksellisesti virkistysalueiksi, siirtolapuutarhat (tai ryhmäpuutarhat, kuten ne ovat laissa mainittu), on merkitty erityisalueiksi, hautausmaiden, kasvitahojen, luonnonsuojelualueiden ja muinaismuistoalueiden kanssa.¹⁹⁸ Ero ei ole täysin merkityksetön. Toisin kuin virkistysalueilla, erityisalueilla tapahtuva toiminta nähdään kaavoitusmielessä rajoitettuna ja sellaisena, johon yleisöllä ei yleensä ole vapaata pääsyä. Lainsäätäjien päätös tehdä siirtolapuutarha-alueista erityisalueita kertoo heidän käsityksestä siitä, etteivät siirtolapuutarhat olleet vapaata kaupunkitilaa, vaan tietyllä tapaa suljettuja alueita. Tämä on osaltaan vastakkainen näkemys siirtolapuutarhojen yleisiin vuokraehtoihin, joissa siirtolapuutarhapalstojen ulkopuolinen tila on julkisesti käytössä. Myös siirtolapuutarhojen tarvetta perusteltaessa ne pyrittiin monesti kuvaamaan puistoina, joihin olisi vapaa pääsy. Todellisuudessa alueilla oleilu ilman siirtolapuutarhureiden hyväksyntää ei ollut kannustettavaa. Vuonna 1979, Tampereen kaupungin 200-vuotisjuhlien kunniaksi Tampereen siirtolapuutarhat järjestivät avoimien ovien päivän. Päivät olivat onnistuneet ja siirtolapuutarha-alueilla oli päivän aikana käynyt paljon ihmisiä tutustumassa siirtolapuutarhatoimintaan.¹⁹⁹ Jos alueilla kulku oli, kuten vuokrasopimuksen säännöt olettivat, vapaata, miksi ihmiset tulivat tutustumaan alueeseen vasta kun periaatteessa avoimella alueella järjestettiin avoimien ovien päivät?

¹⁹² Salokorpi 1984, s. 274.

¹⁹³ Salokorpi 1984, s. 275, 276.

¹⁹⁴ Hokka, Koskesta Voimaa, Asemakaava laki 1932

¹⁹⁵ Salokorpi 1984, s. 276.

¹⁹⁶ Hokka Koskesta Voimaa, Funktionalismi Tulee Tampereelle.

¹⁹⁷ Harjuniemi 2012, s. 29.

¹⁹⁸ Rakennuslaki 1958, 36§.

¹⁹⁹ Siirtolapuutarha 1979 no:3 s. 16 ja Siirtolapuutarha 1979 no:4 s. 21,22.

7 Tampere sen yleiskaavan mukaan 70-luvun alussa

Kuten jo aiemmin mainittu, yleiskaavat ovat kaupunkisuunnittelullisesti merkittäviä, koska niissä pyritään asettamaan kaupungin kehityksen suuntaviivat useiksi vuosikymmeniksi. Lisäksi yleiskaavoituksen lakisääteisyys liitti fyysisen suunnittelun entistä kiinteämmin kaupunkien ja kuntien muiden toimintojen suunnitteluun,²⁰⁰ kun suunnittelusta tuli pitkäjänteisempää. Esimerkiksi Tampereen vuonna 1972 julkaistu yleiskaava ohjaa ja arvioi Tampereen ja sen ympärysseutujen kehitystä aina 2000-luvun alkuun asti.

7.1 Kaupungin kasvu ja kaavoitus 30-luvulta 70-luvulle

Vuoteen 1939 Tampereen nykyisen ydinkeskustan alue oli kaavoitettu ja asutettu. Idässä kaavoitettu alue päättyi Tammelaan nykyisen Kalevan alueen ollessa vielä kaavoittamatta tai virallisesti asutettuna. Länsi Tampereella Pispalan aluetta ja sen takana olevia nykyisiä lähiöitä, kuten Kalkkua tai Raholaa, ei vielä ollut vielä ennätetty kaavoittaa, vaikka siellä asutusta olikin. Itse asiassa kaupungin kasvun ohjaaminen kaavoituksen avulla oli ollut hyvin vähäistä sitten vuoden 1932²⁰¹. Ainoastaan Kalevankankaalle Iidesjärven pohjoispuolelle suunniteltiin lisää asuntoja.²⁰²

Keskustan eteläpuolella Hatanpään kartanon vanhat maat olivat vielä suurelta osin kaavoittamatta ja kuten nykyäänkin, jo tuolloin Hatanpään valtatie reünustavat teollisuusalueet. Hankkijalle kaavoitettu alue, joka myöhemmin laajeni Hatanpään siirtolapuutarhan päälle, oli jo Keskusosuusliikkeen omistuksessa Hatanpään siirtolapuutarhan naapurissa. Kaupungin kolme vanhinta siirtolapuutarhaa ja Litukan vieressä sijaitseva kasvatuslautakunnan koulukasvitarha sijaitsivat rakennetun alueen reunalla. Hatanpään niemen taakse on jo osaksi vuonna 1932 kaavoitettu Rantaperkiön asuinalue, mutta muuten siirtolapuutarhat edustavat kaupunkialueen periferiaa.²⁰³ Toisen Maailman sota keskeytti osaltaan kaupungin laajentumisen, kun voimavarat suunnattiin maanpuolustukseen.

Vuoteen 1951 mennessä sodan jälkeinen Tampereen kaupungin nopea kasvu ja laajeneminen olivat alkaneet. Kalevan alueen rakentaminen oli päässyt alkuun ja Nekalan alueen laajentuminen saavutti Nekalan siirtolapuutarhan alueen, kun entisen Hatanpään kartanon maille rakennettiin asutusta ja teollisuusalueita. Litukan siirtolapuutarhan taakse syntyi Kaupin urheilualue ja kansanpuisto. Itä-

²⁰⁰ Salokorpi 1984 s. 309.

²⁰¹ Kts. Liite 1. Tampereen kaupungin asemakaava 1932.

²⁰² Kts. Liite 2. Tampereen kaupungin asemakaava 1939.

²⁰³ Kts. liite 2. Tampereen asemakaava 1939.

Tampereella kaupunkiasutus laajentui jo Kissanmaalle asti. Erityisesti kaupunki laajeni Itä-Tampereelle ja Nekalan suuntaan. Kasvu oli sodan jälkeen nopeaa, kun toisen maailmansodan jälkeiseen asuntopulaan reagoitiin ripeästi.²⁰⁴

Viisikymmentäluvulta 60-luvun puoliväliin kaupunki laajeni huomattavasti. Itä-Tampereelle olivat syntyneet Ruotulan, Hakametsän ja Ristinarkun asuinalueet. Litukan siirtolapuutarhan naapuriin oli rakentumassa uusi keskussairaala.²⁰⁵ Kalevan alueella ravirata oli vielä entisellä paikallaan, mutta päätös sen siirtämisestä kauemmaksi asutuksesta Teivoon²⁰⁶ tehtiin 1970-luvulle tultaessa. Muidenkin vapaa-ajan viettopaikkojen, ei ainoastaan siirtolapuutarhojen, tulevaisuus kasvavan kaupungin läheisyydessä oli siis kysymysmerkki, kun kaupunki etsi maalleen tehokkaampia käyttötarkoituksia.

Pohjoisessa kaupunki oli levinnyt Rantaperkiön yli Härmälään ja Nekalan alue sai jatkeeseen Taatalan ja Koivistonkylän.²⁰⁷ Kaupungin kaavoitetun ja asutun alueen laajentuminen parissakymmenessä vuodessa oli nopeaa ja 60-luvun puoleen väliin tultaessa parikymmentä vuotta aikaisemmin kaupungin reunalla sijainneet siirtolapuutarhat olivat nyt kasvaneen kaupungin sisällä. Väestöllisesti kaupunki kasvoi 50-luvun loppupuolella ja 60-luvulla keskimäärin 3000 henkilöllä vuodessa, eli noin 2,2–2,5 % vuodessa²⁰⁸.

TREYK-1972, yleiskaavan valmistuminen

Tampereella yleiskaavatyö aloitettiin vuonna 1955, kun kaupungin suunnitteluosastoon saatiin palkattua henkilö hoitamaan tehtävää.²⁰⁹ Työ oli aloitettu jo aiemmin, mutta henkilöstön puute ja ajantasaisten topografisten karttojen puute²¹⁰ viivyttivät projektin aloitusta. Virallisesti yleiskaavallisen suunnittelun katsottiin Tampereella alkaneen 1965, kun Tampereelle perustettiin tilastotoimisto ja kaupungin hallituksen suunnitelujaosto.²¹¹ Projekti oli pitkäkestoinen ja ensimmäinen julkaisu TREYK-72 painettiin 1974. TREYK 1972 antaa hyvän kuvan siitä millainen Tampereen kaavoituksellinen ja tilankäytöllinen asema ja suunnitelmat olivat 60–70-lukujen taitteessa, koska suuri osaa julkaistusta selvitystyöstä oli tehty 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa²¹². Vuonna 1977 TREYK sai jatko-osan Tampereen Yleiskaava 1977 selostuksen, jossa

²⁰⁴ Kts. liite 3. Tampereen kaupungin matkailu kartta 1951.

²⁰⁵ Kts liite 4, Tampereen kartta vuodelta 1964.

²⁰⁶ TREYK-72, s. 181.

²⁰⁷ Kts liite 4, Tampereen kartta vuodelta 1964.

²⁰⁸ TREYK-72, s. 121.

²⁰⁹ KTKK 1955 osa 2, Kertomus yleistentöidenlautakunnan toiminnasta s.17.

²¹⁰ KTKK 1955 osa 1, s.1063,1064.

²¹¹ TREYK-72 s. 1.

²¹² TREYK-72 s. 1, 3.

muun muassa esitellään Teiskon ja Aitolahden alueiden yleiskaavat. Alueet erosivat maatalousvaltaisuutensa takia muusta Tampereesta ja niitä kaavoitettiin eri lähtökohdista kuin muuta Tamperetta.²¹³

TREYK-72 esipuheessa tiivistetään yleiskaavan merkitys kasvavassa kaupungissa, kuten 70-luvun Tampereella. Yleiskaavan tulisi olla kiinteä osa kunnan kehittämiss politiikkaa. Maa-alueiden varaaminen tiettyä tarkoitusta varten on pitkä prosessi, jossa eri sidosryhmät on otettava huomioon. On myös varmistuttava, että johonkin toimintaan osoitettu maa tulee myös käyttöön, koska yleisesti ottaen maasta on pulaa. Jotta suunnittelulle asetetut tavoitteet toteutuisivat, on ne liitettävä kaupungin maankäyttöpolitiikkaan ja kehittämiseen.²¹⁴ Näin ollen poliittisella päätöksen teolla on vaikutusta yleiskaavan laatimiseen ja sen ajoittaiseen tarkastamiseen. Toisaalta pitkäjänteiset kaavoituspäätökset osaltaan ohjaavat kaupungin politiikkaa.

TREYK 72 asetti neljä päätavoitetta, joiden tarkoituksena oli toimia ohjenuorina Tampereen ja yhteiskunnan kehittämisessä:²¹⁵

- 1) Tampere pidetään toiminta- ja palvelukykyisenä valtakunnan osakeskuksena
- 2) Suunnittelussa otetaan huomioon koko kaupunkiseutu.
- 3) Suunnittelu pyritään saamaan kokonaisvaltaiseksi ja jatkuvaksi.
- 4) Sekä taloudellisessa mielessä, että maankäyttömielessä pyritään optimiratkaisuihin. Toisaalta pyritään ottamaan huomioon mm. ympäristöpoliittiset näkökohdat, toisaalta rakennemallivertailujen mukaan hyväksytyt kasvusuunnat, sekä kasvuvauhdin optimaalisuus eri osa-alueilla.

Näiden neljän päätavoitteen lisäksi asetettiin useita alatavoitteita, joiden tehtävänä oli ohjata toimintaa suuntaan, joka mahdollistaa päätavoitteiden täyttymisen.²¹⁶ Päätavoitteissa näkyy kaupungin pyrkimys taloudellisesti tehokkaaseen maankäyttöön, aivan kuten Sinclair on teoriassaan ajatellut. Esimerkiksi kaupungin näkökulmasta Hatanpään siirtolapuutarhalle vuokratun tontin myyminen ja siirtolapuutarhan siirtäminen Niihamaan pois kasvavan kaupungin tieltä nähtiin taloudellisesti ja maankäytöksellisesti optimiratkaisuna, jossa otettiin myös huomioon ympäristöpoliittiset näkökohdat ja koko kaupunki seudun kasvusuuntaennusteet.

²¹³ Tampereen yleiskaava 1977 selostus s. 34, 35.

²¹⁴ TREYK-72 Esipuhe.

²¹⁵ TREYK-72 s. 123.

²¹⁶ TREYK-72 s. 123.

7.1.1 Väestö

Vuonna 1970 Tampereella oli tilastokeskuksen mukaan 168 000 asukasta. 60-luvulla tapahtunut väestönkasvu oli keskittynyt uusille rakennetuille alueilla, keskustassa asukasluku oli jopa hieman pudonnut. Rakenteilla olevasta Hervannan kaupunginosasta odotettiin suurta tulevaa kasvukeskusta, kun asumisväljyys lisääntyi, vaikka kaupungin väkiluku kasvoi.²¹⁷ 70-luvun alussa siis odotettiin kaupungin asutun alueen laajentuvan huomattavasti. Vuonna 1970 kaupungissa oli noin 56 000 asuntoa ja asuntojen määrän odotettiin kasvavan 70 000 vuoteen 1975 mennessä ja liki 78 000 vuoteen 1980 mennessä.²¹⁸

7.1.2 Asuminen

Uusien asuntojen odotettiin syntyvän keskusta-alueen ulkopuolelle. Kaupungin keskustan asukasluvun odotettiin pienenevän, mutta toisaalta asumisväljyyden jonkin verran kasvavan. Keskustaan rakennettavat uudet asunnot tulivat lähinnä korvaamaan sieltä pois purettavia, vanhempia asuntoja.²¹⁹ Kaupungin odotettiin kasvavan erityisesti niin sanotulla itäisellä suuralueella,²²⁰ joka Itä-Tampereen lähiöiden lisäksi käsitti uuden Hervannan lähiön, jonne suurin osa Tampereen uusista asunnoista suunniteltiin²²¹ ja jonka asukasluvun oletettiin liki kolminkertaistuvan vuoteen 2000 mennessä vuodelle 1975 ennustetusta 33000 asukkaasta. Keskustaa ja pohjoista suuraluetta, jonka kasvua Näsijärvi rajoittaa, lukuun ottamatta väestön ennustettiin jatkavan kasvuaan joka puolella Tamperetta. Länsi-Tampereen odotettiin kasvava noin 50000 asukkaaseen 35000:sta vuoteen 2000 mennessä ja Etelä-Tampereen runsaasta 17000 asukkaasta 27000 asukkaaseen.²²²

Vuosien 1971–1980 uusien asuntojen rakentamisessa päätettiin keskittyä pienempiin asuntoihin, koska oli otettu tavoitteeksi alivuokralaisena asuvien ruokakuntien määrän pienentäminen ja näiden ruokakuntien koko oli pääasiassa pieni. Asuntojen keskikooksi suunniteltiin keskimäärin 49,3 neliötä. Kuten nykyäänkin, oli pienistä asunnoista muutenkin pulaa. Tosin pienten asuntojen tarpeen oletettiin tulevan tyydytetyksi 80-luvulle tultaessa, jolloin asuntokokoa suurennettaisiin keskimäärin noin 66 neliöön ja myöhemmin 87 neliöön. Asunnoista noin puolet suunniteltiin vuokra-asunnoiksi.²²³

²¹⁷ TREYK-72, s. 9.

²¹⁸ TREYK-72 s.12,13.

²¹⁹ TREYK-72 s. 107, 108.

²²⁰ TREYK-72 s. 12.

²²¹ TREYK-72 s. 179.

²²² TREYK-72 s 12.

²²³ TREYK-72 s. 13, 14.

7.1.3 Liikenne

Yksi suurimpia siirtolapuutarhapalstoja uhannut tekijä oli niiden jääminen uusien teiden alle. Tähän oli syynä se, että Tampereen autotietilanne oli 70-luvun alussa täysin riittämätön. Vuonna 1969 tehdyn tutkimuksen mukaan Tampereen keskustassa kävi vuorokauden aikana 110 000 ajoneuvoa, joista 70 % oli henkilöautoja. Liikenteen suuri määrä johtui siitä, ettei kaupungin keskustan ohikulkumahdollisuuksia ollut, joten kaikki kaupungin sisäinen itä-länsi -suuntainen liikenne ja valtakunnallinen läpikulkuliikenne kulkivat kaupungin keskustan kautta.²²⁴ Kehätien eli nykyisen Paasikiven-Kekkosentien rakentaminen oli jo aloitettu,²²⁵ mutta lopullisesti se valmistui vasta vuonna 1989 aiheuttaen muun muassa vuosiksi epätietoisuutta Litukan siirtolapuutarhan jatkumiselle²²⁶. Kaupungin päätie- ja katuverkon ennustettiin kasvavan vuoteen 2000 mennessä noin 200 kilometrillä²²⁷ ja näitä uusia teitä rakennettiin osaksi maatilojen päälle pienentäen kaupungin läheisyydessä tapahtuvaa viljelyä²²⁸.

7.1.4 Vapaa-aika

Vapaa-ajan kasvu huomioitiin myös yleiskaavassa. Lasten leikintarvetta tyydytettiin jakamalla leikkialueita tasaisesti ympäri kaupunkia. Urheilu- ja liikuntamahdollisuuksiin panostettiin paljon. Kauppiin, Lamminpään ja Hervantaan suunniteltiin suuria urheilupuistoja, joiden tarkoituksena olisi täyttää kasvavan kaupungin asukkaiden liikuntatarpeet aina 2000-luvulle asti. Myös uimarantoihin panostettiin.²²⁹ Viheralueissa tärkeintä oli alueiden laatu ja saavutettavuus²³⁰. Avoimuus ja saavutettavuus olivat asioita, jonka kanssa myös siirtolapuutarhat joutuivat tekemään töitä, kun niille vuokratulle maalle syntyi kilpailevia käyttötarkoituksia. Niin sanotuista erikoisharrastuksista, kuten siirtolapuutarhojen mitä ilmeisesti katsottiin olevan, jo mainittu Hippoksen ravirata oltiin siirtämässä Lamminpään Teivoon. Toinen kaupungin suuri rakennusurakka oli Tampereen golf kenttä²³¹.

Tammer-Golfin omistaman, Teiskontien varressa muutaman kilometrin päässä Niihamasta sijaitsevan golfkentän alkutaipale on esimerkki siitä, kuinka Tampereen kaupunki oli valmis tukemaan vapaa-ajan toimintaa varsin avokätisesti ja joustavasti, jos se ei luonut sille maankäytöllisiä ongelmia. Periaatteessa Tammer-Golfin ja siirtolapuutarhojen välillä on paljonkin

²²⁴ TREYK-72 s. 53

²²⁵ TREYK-72 s. 53

²²⁶ KVPL 1978, s. 265 ja Mäkelä, Koskesta voimaa. Litukan siirtolapuutarha.

²²⁷ TREYK-72 s. 53.

²²⁸ KTKK 1970 osa 2, kertomus kiinteistölautakunnan alaisesta hallinnosta s. 5.

²²⁹ TREYK-72 s. 43, 44.

²³⁰ TREYK-72. s.41

²³¹ TREYK-72 s. 45.

yhteistä. Kuten siirtolapuutarhat, myös golfkenttä oli vuokrattu kaupungin mailta ja molemmat havittelivat pitkiä vuokra-aikoja²³². Kuten siirtolapuutarhat, myös golfkenttä sijaitsivat perustamisvaiheessaan kaupunkikeskustan ulkopuolella, mutta kuitenkin sen läheisyydessä. Tampereen kaupungin toimintatapa oli, että urheiluseurojen kaupungille maksama maanvuokra oli muodollinen²³³ ja myös siirtolapuutarhojen vuokrat olivat alhaiset aina 70-luvun puoleenväliin asti. Tästä huolimatta Tammer-Golfilla oli toimintansa alkuvuosikymmeninä suuria talousvaikeuksia ja kaupunki joutui useaan otteeseen takaamaan sen ottamaa lainaa²³⁴, vapauttamaan sen myöntämänsä lainan lyhennyksistä²³⁵ tai vapauttamaan sen kokonaan vuokravelvollisuudestaan²³⁶. Kuka tietää, miten Tampereen golfkentälle olisi taloudellisten vaikeuksien runtelemana käynyt, jos se olisi sijainnut samassa paikassa kuin Hippos tai Hatanpään siirtolapuutarha. Nyt se oli perustettu tarpeeksi kauaksi keskukselta alueelle, jolla ei ollut välitöntä maankäyttöpainetta, joten kaupunki oli valmis tukemaan sen toimintaa. Lisäksi se Kaupin ulkoilualan kasvaessa liittyi tavallaan sen osaksi, kuten Niihaman siirtolapuutarhakin.

7.1.5 TREYK-72 ja siirtolapuutarhat

TREYK-72:ssa siirtolapuutarhoille ei määritellä tarkkaa lokeroa. Toisaalta niitä pidetään virkistys- ja vapaa-ajanviettopaikkoihin rinnastettavana toimintana yhdessä esimerkiksi urheilumahdollisuuksien, puistojen ja retkeily- ja leirintä aluetoiminnan kanssa.²³⁷ Toisaalla yleiskaavaa yhdistetään siirtolapuutarhat loma-asuntoihin ja toiminnan odotetaan muuttuvan yhä loma-asutusmaisempaan suuntaan. Niihaman siirtolapuutarhaa pidettiin merkittävänä loma-asutusprojektina.²³⁸ Ajatus siirtolapuutarhoista loma-asutuksena on varsin kaukana niiden kaupunkiviljelyllisestä, sosiaalisesti merkittävästä lähtökohdasta. Siirtolapuutarhurit itse kuitenkin pitivät juuri viljelyä merkittävänä osana toimintaa ja kokivat saavansa taloudellista hyötyä palstoiltaan²³⁹, toisaalta monet myös pitivät palstaansa ja mökkiään vastineena huvilalle²⁴⁰.

Ajatus siirtolapuutarhoista loma-asutuksena on kaupungin piirissä saattanut voimistua myös siksi, että Niihaman siirtolapuutarha-alueen rakentamissuunnitelmaa valmisteltaessa päätettiin aluetta kohdella kaavoitusmielessä loma-asutusalueena, eikä erikoisalueena. Kaupunki halusi kohdella aluetta näin, jotta sitä koskevia kaavoituspäätöksiä ei tarvitsisi hyväksyttää sisäasianministeriössä.

²³² KTKK 1967, osa 1 s. 822-824.

²³³ TKPL 1977 s.1723-1725.

²³⁴ TKPL 1977, s. 52.

²³⁵ KTKK 1972, s. 67.

²³⁶ KTKK 1980, s. 136.

²³⁷ TREYK-72 s. 123.

²³⁸ TREYK-72 s. 47 ja 181.

²³⁹ Kekäläinen 1970, s. 16.

²⁴⁰ Kekäläinen 1970 s. 19.

Alueen merkitseminen loma-asutusalueeksi varmisti kuitenkin sen, että alueelle voitiin rakentaa suunnitelmien mukaan. Kaupunki siis kaavoitti alueen, mutta jätti kaavan virallisen hyväksyttämisen tekemättä. Käytäntö oli yleinen ja sisäasianministeriö toimintatavasta tietoinen.²⁴¹

Yleiskaavassa väläytellään myös mahdollisuutta uudelle siirtolapuutarha-alueelle Aitolahdesta tai Teiskosta²⁴². Kovinkaan suurta tarvetta uudelle siirtolapuutarhalle ei kuitenkaan ilmeisesti nähty. Siirtolapuutarhojen tilan kaavoitustarvetta arvioidessa ajateltiin niiden tarvitseman pinta-alan tulevaisuudessa jopa hieman laskevan vuodelle 1972 kaavoitetusta 34 hehtaarin pinta-alasta 28 hehtaariin vuonna 1985 ja 30 hehtaariin vuonna 2000.²⁴³ Suunnitellun kaavoitetun alueen pieneneminen selittyy Raholan siirtolapuutarhasta moottoritien alle jäävällä osalla. Hatanpää oli jo TREYK-72:n aikaan kaavoitettu teollisuus käyttöön ja korvaava alue Niihamasta löydetty.

7.1.6 Maanviljely TREYK -72 ja Tampereen yleiskaava selostus 1977

Maanviljelyä kuvataan väistyvänä elinkeinona vuoden 1972 yleiskaavassa, jonka mukaan maatalouden jatkuva harjoittaminen on oletettavasti mahdollista ainoastaan Teiskossa ja Aitolahdessa. Mikään valtava työllistäjä maatalous ei enää 70-luvun alussa Tampereella ollut muutenkaan sen työllistäessä vuonna 1970 ainoastaan 468 henkilöä. Esimerkiksi teollisuustyöpaikkoja Tampereella oli tuolloin 36 400 ja kaupan ja palveluiden alalla yhteensä noin 35 000.²⁴⁴ Nämäkin maatalouden työpaikat sijoituivat juuri Aitolahteen, joka liitettiin Tampereeseen kuntaliitoksella 1966, ja vuonna 1972 liitettyyn Teiskoon. Toisin kuin muualla Tampereella, jossa teollisuus oli maankäytöksellisesti ensisijaisessa roolissa, maatalousvaltaiset Teisko ja Aitolahti olivat maankäytölliseltä rooliltaan 70-luvulla poikkeuksia muusta Tampereesta ja ne haluttiin säilyttää maanviljelysalueina.²⁴⁵

1970-luvulle tultaessa maatalous oli suurilta osin siirtynyt rakennetun Tampereen ulkopuolelle. Teisko ja Aitolahti olivat myös alueet, josta kaupunki halusi löytää korvaajat menetettäville siirtolapuutarhoille. Oli kyse sitten palstaviljelystä tai suuremman kokoluokan maataloudesta, silloin kun viljely kaupungin alueella säilyi, työnnettiin sitä Sinclairin mallin mukaisesti kauemmaksi keskustasta alueille, jossa maan arvo ei ollut niin korkea ja tilaa oli enemmän. Teollinen maanviljely jäi Teiskoon ja Aitolahteen, uudet kaupungin vuokraviljelypalstat löytyivät Hervannasta kaupunkikeskuksen ulkopuolelta ja Hatanpään siirtolapuutarha siirtyi lopulta

²⁴¹ KVPL 1971 s. 566.

²⁴² TREYK-72 s. 47.

²⁴³ TREYK-72 s. 124.

²⁴⁴ TREYK-72 s. 60.

²⁴⁵ Tampereen yleiskaava 1977, Selostus s. 34.

Niihamaan noin kahdeksan kilometrin päähän keskustasta. Kahdeksan kilometriä ei matkana kuulosta pitkältä, mutta henkisesti muutto aivan kaupungin keskustan liepeiltä paikkaan, johon aluksi ei ollut edes säännöllistä julkista liikennettä, oli oletettavasti pidempi.

8 Tampereen Siirtolapuutarhat ja palstaviljely toisesta maailmansodasta 60-luvulle

8.1 Raholan perustaminen

Siirtolapuutarhat ja niiden tarjoamat mahdollisuudet majoitukseen ja lisäravinnon tuotantoon olivat olleet kovassa kysynnässä jatkosodan aikana, joten niiden toiminta oli jatkanut sodankin aikana keskeytyksettä. Ajatus neljännen siirtolapuutarhan rakentamiseksi Tampereelle ja nimenomaan Raholan alueelle tuli Pispalan sosiaalidemokraattiselta työväenyhdistykseltä ja Tampereen siirtolapuutarhayhdistykseltä. Alkuunpanevana voimana olivat erityisesti sotien jälkeiset huonot ajat, Pispalan ja Raholan alueen asukkaiden yleinen vähävaraisuus²⁴⁶ sekä ajatus siitä, että pitkäkestoinen ja turvattu siirtolapuutarhapalsta kannustaisi jatkuvaan viljelyyn ja maan kehittämiseen paremmin kuin vuodeksi kerrallaan vuokrattavat palstat²⁴⁷. Lisäksi Tampereen siirtolapuutarhojen todettiin olevan täynnä, joten lisää puutarhoja tarvittiin. Kaupungin asemakaavaosasto tosin kiisti siirtolapuutarhojen olevan täynnä ja väitti tilaa siirtolapuutarhoista löytyvän. Joka tapauksessa kunnanvaltuusto teki loppuvuodesta 1945 päätöksen siirtolapuutarhan rakentamisesta Raholaan.²⁴⁸ Samana vuonna polkaisten käyntiin vuoteen 1949 kestäneet rakennustyöt, jonka aikana kaupunki vastasi perustuksista, kuten salaojista ja teistä.²⁴⁹

Kun alueelle vihdoinkin vuonna 1949 päästiin muuttamaan, oli pitkä rakennusprosessi aiheuttanut sen, että osa alkuperäisistä viljelyshalukkaista oli jo luopunut leikistä ja kaikkia palstoja ei saatukaan vuokrattua seitsemän palstan jäätyä ilman viljelijää.²⁵⁰ Kahdeksankymmentä aloittavaa viljelijää anoivat ja saivat heti tuolloin kaupungilta 2 miljoonan markan²⁵¹ lainan 6 % korolla mökkien rakentamiseen.²⁵² Mahdollisia vaihtoehtoja oli kaupunki suunnitellut kaksi, joista halvempi maksoi 200 000 ja kalliimpi 230 000 mk.²⁵³

Raholan siirtolapuutarhureiden anomuksen perusteista käy selville ajalle tyypillinen siirtolapuutarhuri. Lainaa mökkien rakentamiseen haettiin, koska tulevat puutarhurit olivat

²⁴⁶ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.1.

²⁴⁷ KTKK 1945 osa 1. s. 697-699.

²⁴⁸ KTKK 1945 osa 1. s. 697-699.

²⁴⁹ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.1.

²⁵⁰ KTKK 1949 osa 2, kertomus Tampereen kaupungin yleistentöiden lautakunnan toiminnasta s. 14.

²⁵¹ Nykyrahassa noin 87 000€.

²⁵² KTKK 1949 osa 1 s. 564,565.

²⁵³ KTKK 1949 osa 1 s. 377.

vähävaraisia ja suuriperheisiä, ilman muunlaista lomanviettopaikkaa tai mahdollisuutta sellaiseen.²⁵⁴ Kattaakseen alueesta koituvat kulut kaupungin olisi laskelmien mukaan tullut asettaa alueen vuokraksi noin 19 mk neliömetriltä. Siirtolapuutarhatoimintaa pidettiin kuitenkin sosiaalisesti niin merkittävänä ja muutenkin terveyttä edistävänä, että vuokraksi asetettiin 9 mk/neliometri, josta ensimmäisen kolmen vuoden aikana tulisi maksaa ainoastaan puolet, koska toiminnan alussa palstoilta ei voinut odottaa syntyvän satoa.²⁵⁵ Muihin kaupungin siirtolapuutarhoihin verrattuna vuokra ei kuitenkaan ollut erityisen alhainen, päinvastoin. esimerkiksi Litukan siirtolapuutarhan vuokra oli vuonna 1948 sen siirtolapuutarhayhdistyksen anomuksella laskettu viidestä markasta neljään²⁵⁶. Huolimatta asemakaavaosaston eriävästä mielipiteestä, että palstoja olisi vapaana, niistä oli Tampereen siirtolapuutarhoissa huomattavasti kovempi kysyntä kuin tarjonta²⁵⁷ ja hinnat nousivatkin niin korkeiksi, että Litukassa nousi ensimmäistä kertaa huoli palstojen korkean hinnan aiheuttamasta keinottelusta.²⁵⁸

Sodan jälkeen oli vielä vahvasti voimassa ajatus palstaviljelyn hyödyllisyydestä niin taloudellisesti, henkisesti ja terveydellisesti. Kaupunki otti uutta aluetta perustaessaan nämä asiat huomioon ja esimerkiksi vuokra oli huomattavasti pienempi, kuin se olisi ollut, jos kaupunki olisi halunnut päästä toiminnasta omilleen, saattikka sitten voitolle. Alhaiset vuokrat jatkuivat siirtolapuutarhoissa aina 1970-luvulle, jolloin siirtolapuutarhojen muuttunut rooli ja kasvanut maanhinta aiheuttivat vuokrasopimusten umpeutuessa vuokrien tuntuvan korotuksen.

8.2 Palstaviljelyn suosion huippu ja lasku

Sodan jälkeinen niukkuus ei ainoastaan lisännyt siirtolapuutarhojen suosiota, vaan myös kaupungin vuokrapalstat kasvattivat hetkellisesti huomattavasti suosiotaan. Vuonna 1945 kaupunki vuokrasi pastaviljelyyn maata yhteensä 62 hehtaaria²⁵⁹. Seuraavana vuonna vuokrattiin 81 hehtaaria²⁶⁰ ja huippuvuosi saavutettiin 1948, jolloin kaupunki vuokrasi palstaviljelytarkoitukseen 127 hehtaaria. Vuonna 49 vuokrattua maata oli enää 85 hehtaaria.²⁶¹ 50-luvun kuluessa kaupungin vuokraaman palstaviljelysmaan määrä laski huomattavasti. Vuonna 1957, ainoastaan vajaan kymmenen vuotta vuoden 1948 huippulukemista, kaupunki vuokrasi palstoja enää noin 24 hehtaaria yhteensä 758 eri

²⁵⁴ KTKK 1949 osa 1 s. 564,565.

²⁵⁵ KTKK 1949 osa 1 s. 66.

²⁵⁶ KTKK 1949 osa 1 s. 66.

²⁵⁷ Siirtolapuutarha-lehti 1945 nro.3 s. 53.

²⁵⁸ Siirtolapuutarha-lehti 1945 nro. 6 s. 127.

²⁵⁹ KTKK 1945 osa 2, kertomus Tampereen kaupungin yleistentöiden lautakunnan toiminnasta s. 11.

²⁶⁰ KTKK 1946 osa 2, kertomus Tampereen kaupungin yleistentöiden lautakunnan toiminnasta s. 12.

²⁶¹ KTKK 1949 osa 2, kertomus Tampereen kaupungin yleistentöiden lautakunnan toiminnasta s. 14.

palstalla.²⁶² 1960-luvun ja 70-luvun kuluessa viljeltävän maan ala pieneni tasaisesti ollen pienimmillään kymmenisen hehtaaria²⁶³ palstojen määrän vaihdellessa 650 ja 750 välillä.²⁶⁴ 1980-luvulla palstaviljeltävän alan väheneminen loppui ja määrä jopa hieman kasvoi 15 ja 20 hehtaarin välille vuosittain, kun erityisesti uudella Hervannan asuinalueella otettiin käyttöön uusia kaupunkiviljelypalstoja.²⁶⁵ 80-luvun nousu saattaa myös kuvastaa palstaviljelyn arvostuksen uutta nousua, joka oli huomattu myös siirtolapuutarhapiireissä.²⁶⁶

Luvut Tampereen kaupungin vuokraamasta palstaviljelymaasta kuvastavat myös muuta kaupunkiviljelyn kehitystä 50-luvulta 70-luvulle. Infrastruktuurin kehitys johtivat ruoan tuottamisen siirtymiseen yhä kauemmaksi kaupungeista, kun ravinnon kuljettaminen ja säilyminen kauempaa kuljettaessa mahdollistui. Samalla kaupunkien kasvaessa ei kaupunkiviljelylle enää löytynyt tilaa tai halukkuutta.²⁶⁷ Muuttuvassa maailmassa kaupunkiviljely edusti menneisyyttä, kun taas palvelut, kuten uimahallit, golfkentät ja muut vapaa-ajanviettomahdollisuudet edustivat moderniutta²⁶⁸. Ruoan tuotannollisen merkityksen vähentyminen muutti myös jäljelle jääneiden viljelysten muotoa. Tampereen kauppapuutarhurit huomasivat hyötykasvien osuuden myynnistään vähentyneen tasaisesti 50-luvun kolmesta neljäsosasta puoleen 60-luvulla ja alle puoleen 70-luvulla.²⁶⁹ Siirtyminen hyötykasveista koristekasveihin oli huomattu myös siirtolapuutarhoissa ja vuonna 1969 ainakin Hatanpäässä palstoilla kasvoi koristekasveja hyötykasveja enemmän.²⁷⁰

Muutos kaupunkiviljelyn asemassa huomattiin kaupungin osalta ja vaikutti myös sen toimintaan. Tampereen maanviljelyksestä vastaava osasto valitti, kuinka taloudellisesti kannattavan viljelyn mahdollisuudet pienenevät vuosi vuodelta, kun peltoalaa jää teiden ja rakennuksien alle. Vuonna 1966 Hatanpään sairaalan kasvitarha lakkautettiin kannattamattomana, kun sen ruoan tuotannollinen merkitys oli jäänyt niin vähäiseksi, että siitä oli tullut kaupungin kiinteistölautakunnalle ainoastaan kuluera. Samoin kävi myös Kaarilan puutarhalle, jonka paikalle kaupunki kaavoitti asuinrakennuksia.²⁷¹ Koulukasvitarhatoiminta oli Tampereelta loppunut jo vuosia aikaisemmin²⁷².

²⁶² KTKK 1957 osa 2, kertomus Tampereen kaupungin yleistentöiden lautakunnan toiminnasta s. 85.

²⁶³ KTKK 1976, kertomus kiinteistölautakunnan alaisesta hallinnosta s. 22.

²⁶⁴ Katso. esim.: KTKK osa 2, kertomus kiinteistölautakunnan alaisesta hallinnosta s. 8 ja KTKK 1976, kertomus kiinteistölautakunnan alaisesta hallinnosta s. 22

²⁶⁵ KTKK 1981, kertomus kiinteistölautakunnan alaisesta hallinnosta s. 17.

²⁶⁶ Halonen, siirtolapuutarha 1984, n:5 s.3.

²⁶⁷ Tantarimäki 2003 s. 63.

²⁶⁸ Talja 2013 s. 147.

²⁶⁹ Sointu 1996 s. 97.

²⁷⁰ Siirtolapuutarha 1969 No:5, s.15.

²⁷¹ KTKK 1966, osa 1 s. 718-721.

²⁷² KTKK 1963 osa 1 s. 262,263.

Koulukasvitarhatoimintaa oli 50-luvun lopulla yritetty herättää henkiin siinä kuitenkaan onnistumatta.²⁷³

8.3 Tampereen siirtolapuutarhat muutoksessa toisen maailmansodan jälkeen

Saatavilla olevan maan määrä on ensisijaisen tärkeää kaupunkiviljelylle²⁷⁴ ja muun muassa kuusikymmentäluvulla alkanut maalta kaupunkiin muutto asetti kaupunkitilan käytölle uusia vaatimuksia. Lisäksi kaupungin kasvu aiheutti sen, että ennen kaupungin periferiassa sijainneet siirtolapuutarhat nyt sijaitsivatkin alueilla, joille oli olemassa muutakin käyttöä. Modernisoituvassa kaupunkikuvassa, jota Tamperekin eittämättä 60-luvulla edusti, urbaani maatalous nähdään usein taantumuksellisena ja siirtolapuutarhat usein jäivätkin kaupunkiviljelyn viimeisiksi saarekkeiksi.²⁷⁵ Vielä 1950-luvun puolivälissä siirtolapuutarhat ja osaltaan myös kaupungin edustajat korostivat siirtolapuutarhojen sosiaalista merkitystä.²⁷⁶ Sosiaalihuollollisen merkityksen vähentyessä seuraavan vuosikymmen aikana, oli 1960-luvun lopulla kaikissa Tampereen alueen siirtolapuutarhoista huoli toiminnan tulevaisuudesta, varsinkin, kun kaikkien siirtolapuutarhojen vuokrasuhde oli päättymässä vuosien 1971 ja 1974 välillä²⁷⁷. Huoli siirtolapuutarhojen tulevaisuudesta ei ollut täysin perusteeton. Nekalan siirtolapuutarha on niistä ainut, joka selvisi 60 – ja 70 – lukujen kaavoituspäätöksien tuomien muutosten ja kehityksen jäljiltä suurin piirtein entisellään. Raholan ja Litukan siirtolapuutarhat menettivät molemmat palasen tien alle, kun Raholan tapauksessa Nokian moottoritie ja Litukan tapauksessa Kekkosen tie haukkasivat osan palstoista alleen.²⁷⁸ Hatanpään siirtolapuutarha koki kaikista radikaaleimman kohtalon, kun se lopetettiin ja sen palstalaiset siirrettiin vastaperustetulle, siirtolapuutarhojen perustamisperinteitä kunnioittaen rakennetulle, kaupungin periferiassa sijaitsevalle Niihamalle vuosien 1975 ja 1977 välillä.²⁷⁹ Kaupungin kasvu oli johtanut siihen, että Hatanpää oli hyvin lähellä kaupungin keskustaa ja paikkaa pidettiin niin hyvänä, että alueen käytöstä johonkin muuhun tarkoitukseen kuin siirtolapuutarhatoimintaan, keskusteltiin jälleen kerran jo toisen maailman sodan jälkeen. Ensimmäinen kertahan oli ollut heti alueen perustamisen jälkeen. Toisen maailman sodan jälkeen sen paikalle suunniteltiin keskussairaala,²⁸⁰ joka myöhemmin rakennettiin Teiskontien varteen Litukan siirtolapuutarhan ja Kaupin ulkoilualueen naapuriin. Nykyään Hatanpään siirtolapuutarhan

²⁷³ KTKK 1959 osa 2 s. 184.

²⁷⁴ Tantarimäki 2003, s. 54.

²⁷⁵ Tantarimäki 2003, s. 57.

²⁷⁶ KTKK 1956 osa 1. S. 426, 427, 652.

²⁷⁷ Kekäläinen 1970 s.4.

²⁷⁸ Mäkelä, koskesta voimaa, Niihamaa, siirtolapuutarha, Raholan siirtolapuutarha.

²⁷⁹ Niihamaan ryhmäpuutarhayhdystys ry.

²⁸⁰ Siirtolapuutarha-lehti 1948 nro1. s. 11.

alueella sijaitsee osa teollisuusalueesta, Hatanpään sairaala ja osa Arboretumista, josta ajatus oli syntynyt vuonna 1965²⁸¹.

Siirtolapuutarhojen vakauden kannalta pitkät vuokrasopimukset koettiin jos ei nyt elinehtona, niin erinomaisen tärkeänä. Kuitenkin jo vuosien ajan Hatanpään puutarhalle oli kaupungin puolesta myönnetty ainoastaan vuoden mittainen sopimus kerrallaan.²⁸² Kaupungin toiminta näiltä osin osoittaa jo 40-luvulta lähtien, että se etsi Hatanpään alueelle siirtolapuutarhaa potentiaalisesti arvokkaampaa käyttöä.

8.4 Hatanpään siirtolapuutarha ja keskussairaalahanke

Hatanpään sairaala ja siirtolapuutarha olivat olleet naapureita siirtolapuutarhan perustamisesta lähtien. Alueella on ollut sairaala aina vuodesta 1914, kun kaupunki otti Idmanin kavallussarjan päätteeksi hankkimansa Hatanpään kartanon alueen rakennuksia käyttöönsä helpotukseksi kunnansairaalan tilanpuutteeseen. Ensiksi kartanon pirttirakennukseen muutti mielisairaala, mutta se joutui vaihtamaan rakennusta, kun sotilassairaala valtasi pirtti rakennuksen. Nils Idmanin huvila ja kartanon päärakennus toimi sotilassairaalana myös sisällissodan aikana. Sisällissodan päätyttyä alueen poistuttua sotilaskäytöstä, sille suunniteltiin kirurgi -ja sisätautisairaala, joka valmistui vuonna 1919. Sairaalan henkilökunnalle puolestaan kunnostettiin asuinpaikat muista alueen rakennuksista. Kaupungin kasvaessa tarvittiin lisää potilaspaikkoja ja 1935 valmistui kaupunginarkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema, funkistyylinen sairaalarakennus, jonka 148 potilaspaikkaa olivat uusine välineineen ja moderneine tiloineen aikansa sairaalasuunnittelun kärkeä.²⁸³

Kun Tampereelle aiottiin perustaa keskussairaala, kaupungin perustama keskussairaala antoi vuonna 1949 lausunnon, jonka mukaan Hatanpään sairaalan luovuttaminen valtiolle keskussairaalaksi olisi kaupungin kannalta paras vaihtoehto, kunhan vastineeksi saataisiin rahaa ja potilaspaikkoja keskussairaalasta. Itse 17 hehtaarin suuruinen sairaala-alue ei olisi tullut siirtolapuutarha-alueen päälle. Keskussairaalan välittömään läheisyyteen tarvittaisiin kuitenkin tilaa myös sairaanhoitajatakouluun ja keskuskulkusairaala varten ja näihin tarkoituksiin kaupunki harkitsi siirtolapuutarhan aluetta.²⁸⁴ Epävarmuus Hatanpään kohtalosta varjosti myös

²⁸¹ Sointu 1996, s. 132.

²⁸² Siirtolapuutarha-lehti 1948 nro1. s. 11.

²⁸³ Keskinen, Koskesta Voimaa, Kaupungin osa XXII- Hatanpää.

²⁸⁴ KTKK 1949 osa 1, s. 478-480.

siirtolapuutarhan huolissaan olevia viljelijöitä²⁸⁵ aina vuoteen 1953 asti, jolloin tilanne ratkesi siirtolapuutarhureiden eduksi, kun kaupunki päätti rakentaa keskussairaalaan muualle.

Vielä 1951 kunnan hallitus oli ollut sitä mieltä, että Hatanpään luovuttaminen olisi paras ratkaisu keskussairaalaksi ja valtiokin oli jo suunnitelman hyväksynyt. Kuitenkin asiaa lähemmin tarkasteltuaan keskussairaalan rakennuskomitea tuli toisiin ajatuksiin Hatanpään luovuttamisesta valtiolle. Ensiksikin aika oli jossain määrin ajanut Hatanpään sairaalan ohi ja vaikka alue tunnustettiin muuten hyväksi paikaksi keskussairaalalle, olisivat monet sen rakennukset ja hoitopaikat, kuten mielisairaala olleet turhia ja olemassa olevien rakennusten ympärille rakentamisesta ja suunnittelusta aiheutuvien kompromissien katsottiin vievän enemmän aikaa ja tulevaisuudessa maksavan enemmän, kuin uuden modernin sairaalan rakentaminen. Toisekseen kysymys oli Tampereen kaupunginsairaala- ja mielisairaalapaikkojen lukumäärästä. Vastikään muuttunut mielisairaslaki oli muuttanut hoitovastuita niin, että valtion apua sai enää yhteiskuntaan todennäköisesti palaavien potilaiden hoitoon ja kroonisesti sairaat potilaat jäisivät kunnan vastuulle. Tässä tilanteessa ei katsottu kaupungin kannalta ollut mielekästä luopua Hatanpään toimivasta mielisairaala. Lisäksi kasvava kaupunki tarvitsi myös enemmän ja enemmän potilaspaikkoja ja osan niistä pystyi Hatanpään sairaala täyttämään. Kun Hatanpää ei enää pidetty edullisimpana paikkana keskussairaalalle, asemakaavaosastoa pyydettiin etsimään keskussairaalle uusi sijoituspaikka. Esillä olleista kolmesta vaihtoehdosta sijainti Teiskontiellä, Kaupin metsien luona osoittautui jo alkuvaiheessa parhaimmaksi sijaintinsa ja infrastruktuurin rakentamisen helppouden johdosta.²⁸⁶ Pienenä huolena oli ainoastaan suunnitelma keskussairaalan viereen rakennettavasta massiivisesta urheilupuistosta 25 000 paikkaisine raviratoineen, pallokenttineen ja speedway ratoineen²⁸⁷ ja sen mahdollisesti aiheuttama melu rauhallista ympäristöä kaipaaville potilaille. Ongelmaa ei kuitenkaan katsottu ylitsepäsemättömäksi ja näin ollen keskussairaala päätettiin rakentaa sen nykyiselle paikalle.²⁸⁸ Nykyisen yliopistollisen sairaalan rakentaminen alkoi vuonna 1956 ja se valmistui 1962.²⁸⁹ Näin ollen Hatanpään siirtolapuutarha sai jatkaa vielä alkuperäisellä paikallaan, kunnes runsas kymmenen vuotta myöhemmin sen siirtäminen tuli jälleen ajankohtaiseksi. Kaupin urheilupuisto ei koskaan valmistunut siinä suurellisessa mittakaavassa, missä aiottiin. Nykyään paikalla on jalkapallokenttien, keilahallin ja hiihto- ja lenkkipolkujen

²⁸⁵ Siirtolapuutarha, 1953, No: 7. s. 160.

²⁸⁶ KTKK 1955 osa 1 s. 82-88.

²⁸⁷ KTKK 1953 osa 1 1953, s. 942-945.

²⁸⁸ KTKK 1955 osa 1 s. 82-88.

²⁸⁹

lisäksi vinttikoirarata. Raviratakin rakennettiin Ylöjärven rajalle Lamminpään valmistuen vuonna 1976.

9 Tampereen siirtolapuutarhat 60-luvun lopussa ja 70-luvulla

Siirtolapuutarhojen vähenevä merkitys 1970-luvulle tultaessa aiheutti muun muassa sen, että 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alun tamperelaisessa kaupunkisuunnittelussa siirtolapuutarhat nähdään enää loma-alueina²⁹⁰, eikä niistä saatavasta taloudellisesta hyödystä mainita sanallakaan. Koristekasvien lisääntyminen siirtolapuutarhoissa johti eritoten kaupungin isät kannalle, että siirtolapuutarhoista koituvan hyöty oli lähinnä virkistysellinen. Itse siirtolapuutarhurit olivat kuitenkin asiasta jokseenkin toista mieltä. Vuonna 1969 suoritetussa kyselytutkimuksessa 68 % alueen siirtolapuutarhureista kertoi palstasta olevan paljon tai jonkin verran hyötyä. Alle 55-vuotiaiden parissa taloudellista hyötyä palstastaan sai 78 % puutarhureista.²⁹¹ Näyttää siltä, että varsin harvalukuisilla siirtolapuutarhureilla, Tampereella oli vuoden 1969 keväällä 761 siirtolapuutarhapalstaa²⁹², oli varsin erilainen kuva siirtolapuutarhatoiminnasta ja sen hyödyistä kuin ulkopuolisilla kaupungin virkamiehillä.

9.1 Siirtolapuutahrojen tulevaisuus 1960-luvun lopulla

Kaupungin hallitus oli pyytänyt asemakaava- ja kiinteistöosastoja selvittämään uusien siirtolapuutarhojen paikkoja kaupungin omistamilla alueilla. Keväällä 1968 valmistuneessa muistiossa asemakaavaosasto esitteli viittä mahdollista kohdetta mahdollisiksi siirtolapuutarhojen paikoiksi.²⁹³ Vuoden 1968 lopussa kaupunginhallitus puolestaan pyysi kiinteistöosastoa suosittelemaan kahta paikkaa korvaamaan Hatanpään ja mahdollisesti muilla siirtolapuutarha-alueilla tapahtuvat palstamenetykset. Kiinteistöosasto päätyi yhdessä asemakaavaosaston kanssa suosittelemaan päätöksessään kahta eri aluetta, joista ensimmäinen oli entinen Kartanon tila Pappilan kylässä ja toinen Holman ja Siltalan tilat Aitolahden alueella. Kartanon tilasta, jonka entisille maille Niihaman siirtolapuutarha lopulta tultiin perustamaan, kiinteistöosaston suosituslausunto sanoi muun muassa seuraavaa:²⁹⁴

²⁹⁰ TREYK-72, s. 181.

²⁹¹ Kekäläinen (1970), s. 16.

²⁹² Kekäläinen (1970), s. 4.

²⁹³ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 447, s. 1

²⁹⁴ KTKK 1969 osa 1 s.27-30.

”Siirtolapuutarhatoiminta tulisi lähinnä kysymykseen tilan rakennuksia ympäröivillä peltoaukeilla... pihaympäristö ja siihen liittyvät peltoaukeat ovat luonnonkaunista aluetta ja sopivat sellaisina osaston käsityksen mukaan erinomaisesti siirtolapuutarhatoimintaan.”

”Kun tila muutenkin osana liittyy suurempaan yleiskaavassa ajateltuun vapaa-ajanalueeseen, ei siirtolapuutarha millään tavalla häiritse tätä tarkoitusta.”

Mainittu vapaa-ajan alue on Kaupin urheilu- ja kansanpuisto. Tämä lisäksi Näsijärven läheisyyttä pidettiin paikkaa puoltavana tekijänä, kuten myös tilan etäisyyttä noin 8 kilometriä keskustasta. Negatiiviseksi nähtiin, että rannasta oli väliaikaisesti vuokrattu neljä saunatonttia, mutta kahden niistä vuokra sopimus on katkolla 1971 ja ranta soveltuu siten saunan paikaksi. Negatiivisena asiana pidettiin tilalle johtavan tien tyydyttävää kuntoa. Holman ja Siltalan tilojen positiivisina puolina pidettiin Vattulan luonnonpuiston läheisyyttä ja kesäisin alueen vierestä kulkevaa linja-autoliikennettä. Negatiivisena voi pitää alueen kaukaista sijaintia Kangasalan rajalla, 24 kilometrin päästä Tampereen keskustasta. Kaupunginvaltuusto piti Kartanon entistä tilaa parempana vaihtoehtona ja hyväksyi alueen varaamisen siirtolapuutarhatoimintaa varten. Tämän lisäksi valtuusto päätti, että vanhoille hatanpääläisille tulee etuoikeus uuden siirtolapuutarhan palstoja jaettaessa ja että kaupunki avustaa muuttavia ja uusia siirtolapuutarhureita palstojen viljely kuntoon saamisessa. Lisäksi valtuusto kehotti kaupunginhallitusta harkitsemaan, miten siirtolapuutarhan siirrosta syntyvät taloudelliset vahingot mahdollisesti korvattaisiin.²⁹⁵

1960-luvun lopulla kaupungin asemakaavaosastolla suhtauduttiin siirtolapuutarhoihin periaatteessa myönteisesti. Kaupunkikuvallisesti niiden arvoa pidettiin korkeana ja niiden arvoa kaupunkihygienian kannalta korostettiin. Puistojen ja kasvillisuuden merkitystä ilmanpuhdistaja korostettiin ja viheralueiden muutenkin katsottiin vähentävän tiiviistä asumisesta koituneita haittoja. Siirtolapuutarhojen oli todettu olevan jopa puistoja parempia hapenlisääjiä kaupungissa ja kun puistojen perustaminen ja hoito nähtiin kalliiksi, siirtolapuutarhat taas koettiin kaupungin kannalta tehokkaiksi vapaa-ajanviettopaikoiksi, koska ne vuokrien maksunmuodossa palauttivat ainakin osan niiden perustamiseen ja hoitoon kuluvista rahoista. Siirtolapuutarhat olivat myös ihmistiheydellä mitattuna toiseksi käytetyimpiä viheralueita uimarantojen jälkeen.²⁹⁶

²⁹⁵ KVPL 1969 osa 1, s. 27–30.

²⁹⁶ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 447, s. 1.

9.2 Tulevaisuuden siirtolapuutarha

Siirtolapuutarhojen muuttunut luonne niiden vapaa-ajallisen merkityksen korvattessa sosiaalisen merkityksen sai kaupungin virkamiehetkin miettimään millainen tulevaisuuden siirtolapuutarhan tulisi olla. Vapaa-aikalautakunta, kiinteistöosasto ja tilatoimisto yhdessä Tampereen yliopiston kanssa havaitsivat tarpeelliseksi suorittaa perusteellisen siirtolapuutarha-aatetta koskeva tutkimuksen, jonka tarkoituksena oli helpottaa siirtolapuutarhoja koskevaa kaupunkisuunnittelua. Siirtolapuutarhaväestön mukaan ottamista selvitystyöhön pidettiin myös mahdollisena.²⁹⁷ Asemakaavaosaston vuoden 1968 muistio²⁹⁸ esittää lukuisia kysymyksiä, johon tutkimuksen toivotaan vastaavan. Kysymykset voidaan karkeasti jakaa neljään eri kategoriaan:

- 1) Ovatko siirtolapuutarhat yleensäkin enää tarpeellisia? Onko palstoilla kysyntää, vai ovatko ne tyhjillään?
- 2) Mikä on siirtolapuutarhojen merkitys kaupungin keskellä eräänlaisena kaupungin ”keuhkona” ja osana puistoverkostoa?
- 3) Jos siirtolapuutarhoilla on kysyntää, millainen tulevaisuuden siirtolapuutarhan tulisi olla? Minkä kokoiset palstat ovat toivottavia? Onko palstoilla aina oltava viljely mahdollisuus ja millaisia muita vapaa-ajanvietti mahdollisuuksia tulisi ottaa huomioon? Millaiset asumismahdollisuudet ja mökit alueille sopisivat parhaiten?
- 4) Sijainnin merkitys? Kuinka kaukana kaupungista siirtolapuutarhojen tulisi sijaita mikä on erityisesti vesistöjen läheisyyden rooli siirtolapuutarha-alueen viihtyvyyteen ja haluttavuuteen?

Osaan näistä kysymyksistä saatiin vastaus vuonna 1970 Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisemasta Kari Kekäläisen tutkimuksesta *Siirtolapuutarha-asuminen Tampereella*. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on hyvä huomioida, että arvioidessaan mikä siirtolapuutarhalle on tärkeää, tutkimuksen kohderyhmä on tottunut ”perinteiseen” siirtolapuutarhaan ja he kokivat sen vielä viljelypaikkana, kun taas kaupungin eri tahot nähdäkseni ajattelivat tulevaisuuden siirtolapuutarhat lähinnä kaupunkilaisten (kesä)loma-asuntoina ja vapaa-ajanviettopaikkoina, jotka olisivat kyllä viheralueita, mutteivat välttämättä nimensä mukaisesti puutarhoja.

²⁹⁷ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 447, s. 2.

²⁹⁸ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 447, s. 2-4

9.2.1 Siirtolapuutarha-asuminen Tampereella

Tuskin kenellekään tulee yllätyksenä, että kysyttäessä siirtolapuutarhureilta siirtolapuutarhojen tarpeellisuudesta, he pitivät puutarhoja tärkeinä ja yli puolet näki uusien siirtolapuutarhojen rakentamista tarpeellisena.²⁹⁹ Mahdollisten uusien siirtolapuutarhojen tulisi 1960-luvun puutarhureiden mukaan olla nimenomaan puutarhoja. Viljely tuloksellisena toimintana nähtiin tärkeiksi, joten pelkkä nurmikon ympäröimä pieni mökki tai kalliomaastoon sijoitettu lomakylä eivät olleet houkuttelevia vaihtoehtoja. Majat voisivat pysyä suurin piirtein entisellään ja palstojen pinta-alan tulisi olla nykyisen kaltainen, 300–400 neliometriä, eikä noin kahden kolmasosan mielestä matka siirtolapuutarhaan saanut olla yli kymmentä kilometriä. Ainakaan Tampereen siirtolapuutarhurit eivät siis sankoin joukoin innostuneet ajatuksesta niin sanotuista kaukokuutarhoista. Silloin tällöin pinnalle nousutta kysymystä majojen talviasumismahdollisuutta ei tutkimuksen mukaan pidetty tärkeänä³⁰⁰. Nykyisiä lähekkäin sijaitsevia majoja pidettiin kasvattavana, hyvänä asiana.³⁰¹ Muita vaatimuksia alueelle olivat järven läheisyys³⁰² ja riittävät mahdollisuudet vapaa-ajan viettoon, lepoon ja toimintaan³⁰³, mitä toiminta sitten ikinä tarkoittaakaan. Negatiivisimpina asioina siirtolapuutarhoissa pidettiin ulkopuolisten aiheuttamaa häiriötä, joskaan tämä ei ollut yleistä. Viemärien ja WC:n puute, sekä epävarmuus alueen tulevaisuudesta olivat muut negatiiviset tekijät. Mainitsemisen arvoista on, että liki puolet ei löytänyt siirtolapuutarha asumisesta mitään negatiivista.³⁰⁴ Vertaillen kaupungin siirtolapuutarhoja keskenään valtaosa oli sitä mieltä, että Litukan siirtolapuutarha oli alueista heikoin, koska se sijaitsi niin keskellä kaupunkia³⁰⁵. Siirtolapuutarhan tulisi siis sijaita kaupungissa, mutta kuitenkin jokseenkin rauhallisessa paikassa, ei sen keskustassa, tai muuten vilkkaasti liikennöidyssä paikassa, josta saattaisi koitua häiriötä.

Kekäläisen tutkimuksen siirtolapuutarhureilla on selvä kuva siitä, mitä siirtolapuutarha toiminnat on ja mitä se ei ole. Puutarhurit ovat hyvän siirtolapuutarhan kuvaillessaan kuvanneet ideaalin perinteisen siirtolapuutarhan. Heillä ei selvästikään ollut halua muuttaa omasta mielestään toimivaa konseptia.

²⁹⁹ Kekäläinen 1970 s.20.

³⁰⁰ Kekäläinen 1970 s. 15–19.

³⁰¹ Kekäläinen 1970, s. 18.

³⁰² Kekäläinen 1970, s. 19.

³⁰³ Kekäläinen 1970, s 20.

³⁰⁴ Kekäläinen 1970, s 19.

³⁰⁵ Kekäläinen 1970, s 16.

Siirtolapuutarhojen tulevaisuudesta päättäessä ja paikkoja valittaessa olisi otettava huomioon myös tulevaisuuden maankäyttö. Huolena oli, että kaupungin kasvaessa, siirtolapuutarhat estäisivät muuta kehitystä. Asemakaavalautakunnan mielestä siirtolapuutarhojen perustamisen hieman etäämmälle, jonkun jo ennestään olemassa olevan virkistysalueen, lomakylän tai vapaa-ajanviettokeskuksen yhteyteen, katsottiin olevan tulevaisuuden kannalta edullisin vaihtoehto.³⁰⁶ Kaupunkisuunnittelullisesti ehdotuksessa oli järkeä myös asemakaavatyön kannalta, koska kaavoituksellisesti siirtolapuutarhat olivat niin sanottua erityisalueita, joka tarkoitti sitä, että kun niiden rajat asemakaavassa oli vahvistettu, aluetta ei ilman kaavan muutosta voitu käyttää muuhun tarkoitukseen.³⁰⁷ Ajatus kauempana sijaitsevista ”kaukoryhmäpuutarhoista” ei ollut vieras siirtolapuutarhureille. Kokemusta niistä oli jo Ruotsista, jossa oli perustettu siirtolapuutarhamainen vapaa-ajanviettoalue noin 30 kilometrin päähän kaupungista. Hyvällä paikalla sijainnut puutarha oli ollut menestys ja ainakin osa siirtolapuutarhureista piti ajatusta toteuttamiskelpoisena myös Suomessa.³⁰⁸ Siirtolapuutarha-alueiden kaavoittaminen ja perustaminen asemakaavalautakunnan ehdotuksen mukaisesti olisi osaltaan myös siirtolapuutarhan viljelijöille positiivinen asia, koska kauemmaksi, jonkun muun vapaa-ajanvietto mahdollisuuden yhteyteen tekisi kaupungille helpommaksi tehdä alueesta pidempi vuokrasopimus. Esimerkkinä ongelmallisesta tilanteesta ja epävarmuudesta, jonka kaupunginkasvaminen siirtolapuutarhan ympärille voi aiheuttaa, voidaan pitää Litukan siirtolapuutarhan tilannetta, jossa sen vuokrasopimus tarkastettiin vuosittain 1960- ja 1970-luvulla, koska kaupunki ei ollut tehnyt lopullista kaavoituspäätöstä nykyisen Kekkosen tien lopullisesta sijainnista.³⁰⁹

9.3 1960-luvun siirtolapuutarhurit Tampereella

Siirtolapuutarhat alkoivat köyhäinavustustyönä, jossa palstoja annettiin vain vähäosaisille. 1960–1970-lukujen taitteeseen tultaessa tilanne oli kuitenkin muuttunut. Tampereella matalampiin sosiaaliryhmiin kuuluvat olivat vielä lievässä enemmistössä, mutta kokonaisuutena siirtolapuutarhuruus oli Tampereella keskiluokkaistunut niin tulojen, koulutustason ja sosiaaliryhmänkin perusteella. Ainoastaan Nekalassa oli huomattavasti muita enemmän ”vähäosaisia” viljelijöitä.³¹⁰ Iällisesti Tampereen siirtolapuutarhaväki oli jo hieman

³⁰⁶ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 1447, s. 5-6.

³⁰⁷ KHI 29 XI 1972, Liite n:o 1447, s. 5.

³⁰⁸ Elomaa: Siirtolapuutarha 1963, N:6, s.7

³⁰⁹ KVPL 1978, s, 265.

³¹⁰ Kekäläinen 1970s. 9,10.

varttuneempaa väkeä keski-ään ollessa 52 vuotta. Noin kolmasosa siirtolapuutarhureista oli iältään 55-64 vuotta, kun kokonaisuudessaan tuon väestö ryhmän osuus Tampereella oli 15%. Alle 35 vuotiaita viljelijöistä oli noin 10%.³¹¹ Suurin osa puutarhureista oli siis jo sen verran varttuneita, ettei yli puolilla vastanneista ollut yhtään kotona asuvaa lasta³¹².

Siirtolapuutarhuruuden merkityksen muuttuessa myös puutarhurien demografia muuttui. Tämä muutos huomattiin myös siirtolapuutarhapiireissä, jossa argumentaatio köyhien avustamisesta muuttui kaikkien kansan ryhmien harrastuksen tukemiseen.³¹³ Myöhemmin siirtolapuutarhamökkien hintojen noustessa heräsi pelko, että siirtolapuutarha-aate on hukkaamassa juurensa, kun mökkien hinnat estävät vähävaraisia osallistumasta toimintaan.³¹⁴

9.4 Hatanpäältä Niihamaan

9.4.1 Alueen myynti Keskusosuusliike Hankkijalle

Kesällä 1966 vietettiin Hatanpään siirtolapuutarhassa sen 50-vuotisjuhlia. Juhlat olivat samalla Suomen siirtolapuutarhaliikkeen 50-vuotisjuhlat, olihan Hatanpää Suomen ensimmäinen siirtolapuutarha.³¹⁵ Tulevaisuuden näkymät siirtolapuutarhalaisten keskuudessa olivat hyvät ja vaikka kaupungin muilla siirtolapuutarhat olivat epävarmassa asemassa pian loppuvien vuokrasopimusten johdosta,³¹⁶ oltiin Hatanpäällä luottavaisia tulevaisuuden suhteen. 50-lukua varjostanut kysymys keskussairaalan laajentamisesta oli ratkennut viljelijöille edullisesti ja kaupungin kanssa tehty vuokrasopimus oli voimassa kevääseen 1973 asti. Siirtolapuutarhalehdessä nimimerkki V.S kirjoitti valoisasta tulevaisuudesta ja toisesta 50-vuodesta Hatanpäällä.³¹⁷ Hatanpään siirtolapuutarhassa näytti kaikki olevan hyvin.

Siirtolapuutarhureiden tietämättä kaupunginhallituksen kaupunkisuunnittelujaosto oli jo 10.5.1966 tehnyt päätöksen Hatanpään siirtolapuutarhaa reunustavan teollisuusalueen laajentamisesta siirtolapuutarhan alueelle. Pieni osa alueesta kaavoitettiin uudelle kaupungin

³¹¹ Kekäläinen 1970. s. 7.

³¹² Kekäläinen 1970 s. 8.

³¹³ Nevaja, paakirjoitus, Siirtolapuutarha 1969 n:o 8 s. 4.

³¹⁴ Nevaja, pääkirjoitus, Siirtolapuutarha 1972 n:o 1 s. 2-3.

³¹⁵ Seppälä 1986, s.7, 10.

³¹⁶ Siirtolapuutarha 1967, No: 2-3, s. 24, 26, 30,31.

³¹⁷ Siirtolapuutarha 1967, No: 1 s. 17.

puutarhalle, Arboretumille. Asemakaavaosasto laati alueen asemakaavan muutosehdotuksen, joka hyväksyttiin 28.8.1967. Tämä muutos mahdollisti siirtolapuutarhan alueen myymisen Keskusosuusliike Hankkijalle, joka oli toiminut siirtolapuutarhan naapurissa vuosia. Siirtolapuutarha-alueen myymisestä Hankkijalle saivat siirtolapuutarhurit lukea seuraavana päivänä lehdestä.³¹⁸

Yksi suurimmista ongelmista tamperelaisille siirtolapuutarhoille oli tiedonkulun hitaus ja epätietoisuus kaupungin kanssa kommunikoidessa. Juuri epätietoisuus mainittiin siirtolapuutarhalehdessä usein hankalammaksi asiaksi kaupungin kanssa toimiessa. Samanlaisia tiedotusongelmia oli myös muualla. Esimerkiksi Helsingin Marjaniemen siirtolapuutarhurit elivät vuosia epätietoisuudessa tulevaisuudestaan, kun sen päälle suunniteltiin sairaalaa.³¹⁹ Hatanpään siirtolapuutarha-alueen myyminen lienee paras, tai huonoin esimerkki kaupungin tiedottamisesta ja aika-ajoin vähättelevästä asenteesta siirtolapuutarhoja kohtaan. Kaupungin puolella ei aina selvästi ymmärretty, että vaikka siirtolapuutarhat sinänsä koskettivat vain pientä osaa kaupunkilaisista, tuolle pienelle väestölle siirtolapuutarhat olivat erittäin tärkeitä. Osa Hatanpään siirtolapuutarhapalstoista oli ollut saman suvun hallussa alueen 50-vuotisen historian ajan³²⁰ ja siirtolapuutarhayhdistys olisi varmasti ansainnut kuulla alueen myyntiaikeista suoraan kaupungilta eikä sanomalehdistä.

9.4.2 Keskusosuusliike Hankkija

Keskusosuusliike Hankkija oli pitkään yksi Suomen vaikutusvaltaisimmista ja suurimmista yrityksistä, kunnes se 1990-luvun alussa suurelle yleisölle ja jopa omalle johtoportaalleen yllätyksenä ajautui konkurssiin.³²¹ Se oli saanut alkunsa 1900-luvun alussa ja 1960-luvulle tultaessa se oli yhdessä SOK:n kanssa hyvin pitkälle jakanut suomalaisen osuusliiketoiminnan kahtia. Hankkijan ja SOK:n menestyksen takana oli osaltaan ollut sopimus siitä, mitä tuotteita ne myivät. Hankkija oli pääasiassa keskittynyt maataloustuotteisiin työkoneisiin, kuten traktoreihin, sekä autoihin. SOK puolestaan oli keskittynyt enemmän päivittäistavarakauppaan.³²² Logistiikan parantuessa ja ihmisten muuttaessa maalta kaupunkiin päivittäistavarakaupan arvo kohosi ja suurien maatalouskoneiden myynti laski. Hankkija pyrki lisäämään rooliaan

³¹⁸ Seppälä 1986, s 7.

³¹⁹ KTS esim. Siirtolapuutarha (1971) No: 1, s. 17, (1972) No: 2. s 2. ja (1978) No: 2 s. 13.

³²⁰ Vuorio (2016) s. 51.

³²¹ Häikiö 1997 s. 12.

³²² Häikiö 1997, s. 62, 63.

päivittäistavarakaupassa, joten se halusi laajentua kasvaviin kaupunkeihin.³²³ Tämä johti lopulta kovaan kilpailuun SOK:n kanssa,³²⁴ joka lopulta oli osasyynä yhtiön alamäkeen. Tampereella Hankkija oli toiminut pitkään, mutta rakennemuutoksen tuomat muutokset pakottivat sen laajentamaan toimintaansa ja muuttamaan palveluverkostoaan,³²⁵ mikä johti Hatanpään alueen ostamiseen. Kohtalon ivaa on, että osa syistä, jotka olivat aiheuttaneet siirtolapuutarhojen sosiaalihuollollisen merkityksen laskun, kuten logistiikan parantuminen ja yhteiskunnan painopisteen siirtyminen maaseudulta kaupunkeihin, olivat samat, jotka ajoivat Hankkijan muuttamaan toimintastrategiaansa ja ostamaan Tampereen kaupungilta Hatanpään siirtolapuutarha-alueen.

9.4.3 Valitus, neuvottelut ja kaupungin kanta

Purematta ei Hatanpäällä siirtolapuutarha-alueen myyntiä nielty. Perustettiin komitea pitämään yhteyttä ja saunottamaan niin kaupungin kuin Hankkijan edustajia. Ilmapiiri oli aluksi vielä toiveikas³²⁶, olihan kaupunki ennenkin ajatellut laittaa siirtolapuutarha-alueen muuhun tarkoitukseen. Toisaalta tiedostettiin, että ajat olivat vaikeat. Raholan vuokrasopimustilanne oli epävarma ja Nekalan siirtolapuutarhalle oli myönnetty ainoastaan viiden vuoden vuokrasopimus.³²⁷ Nykyisillä paikoillaan kasvavan kaupungin keskellä siirtolapuutarhavyöhykkeen keskuudessa oli tunne, etteivät ryhmäpuutarhat olleet tarpeeksi muodikkaita tai taloudellisesti kannattavia.³²⁸ Kun neuvottelut eivätkä Suomen siirtolapuutarhaliiton kirjelmä Hatanpään puolesta saanut kaupunkia muuttamaan mieltään, teki Hatanpään siirtolapuutarhayhdistys valituksen kaupungin toimista sisäasiainministeriöön. Valituskirjelmästä ei ollut apua ja kun korvaava siirtolapuutarhapaikka löytyi Niihamasta, tyytyi Hatanpään siirtolapuutarhayhdistys kohtaloonsa ja perui valituskirjelmän³²⁹.

Kaupungin näkökulma alueen myynnistä Hankkijalle tulee selväksi kaupungin kiinteistöosaston lausunnosta, jolla se hyväksyi Hankkijan tontin laajentamisen. Kiinteistöosasto perusteli myyntiä ja siitä seurannutta siirtolapuutarhayhdistyksen valitusta seuraavasti:

³²³ Tammerkoski lehti (1965) No. 7 s. 233.

³²⁴ Häikiö 1997, s. 136-139.

³²⁵ Häikiö 1997, s. 171,172.

³²⁶ Seppälä (1986) s. 7.

³²⁷ Siirtolapuutarha (1967) No: 4 s.22, 23, 25.

³²⁸ Siirtolapuutarha (1967) No: 8s. 20-22.

³²⁹ Seppälä (1986) s. 10.

”...asemakaava muutosta on vastustettu ja vastustus on suurelta osalta pohjautunut lähinnä tunneperäisiin seikkoihin unohtaen asioiden tärkeysjärjestys ja ummistaen silmät asemakaavan muutoksen mukanaan tuomilta maisemallisilta parannuksilta, puistojen ja rantojen yleiseen käyttöön saamiselta ja myöskin siltä mitä uusien työpaikkojen syntyminen ja kaupungin verotulojen kasvu jne merkitsee...”³³⁰

Lausunnosta näkyy siirtolapuutarhureiden ja kaupungin ero ajatellessa siirtolapuutarhaa vapaa-ajanviettopaikkana. Siirtolapuutarhurit ovat vuosikymmenten aikana rakentaneet oman alueen, johon on kiinnytty ja joka on suuri osa arkea. Kaupungin tehtävänä on ajatella kaikkien asukkaidensa etuja, niin taloudellisia kuin virkistyksellisiäkin. Kiinteistöosaston lausunto on karkea ja selkeästi vähättelee sitä arvoa ja merkitystä, mikä siirtolapuutarhasta on alueen viljelijöille. Toisaalta siirtolapuutarhurit olivat tehneet huonoa työtä markkinoidessaan toimintaansa muille. Alueiden tuli periaatteessa olla avoimia, mutta ne eivät portteineen ja vahtivine silmineen sitä todellisuudessa olleet. Siirtolapuutarhatoimintaa ja sen hyviä puolia ei muiden kaupunkilaisten osalta tunnettu ja suuri syy oli siirtolapuutarhatoiminnan sisäänpäinkääntyneisyydellä.

Kaupungin perusteluissa myydä Hatanpään siirtolapuutarhan alue keskusosuusliike Hankkijalle näkyy Sinclairin ajatus maanarvon vaikutuksesta ja kaupungin laajenemisesta viljelymahdollisuuksiin. Kaupungin näkökulmasta Hatanpään keskeisestä alueesta oli tullut liian keskeinen ja arvokas ”hukattavaksi” rahallisesti tuottamattomaan toimintaan. Kansalaisten virkistysnäkökulmasta kaupungin puutarha Arboretum, joka oli syntymässä Hatanpäähän, nähtiin myös avoimempana vapaa-ajanvietto paikkana. Kaupungin yhteistyön laajentaminen Hankkijan kanssa ja sen mahdollisesti mukanaan tuoma taloudellinen panostus oli kaupungille tärkeää. Siirtolapuutarha alueen myynti Hankkijalle on kuin mikrokosmos siitä, mitkä tekijät olivat toisen maailmansodan jälkeen johtaneet siirtolapuutarhojen olojen tukaloitumiseen 1960-luvun puoliväliin tultaessa.

9.4.4 Siirtolapuutarhatoiminnan avautuminen

Kun Suomen siirtolapuutarhat 1960- ja 1970-luvun taitteessa kokivat suurimman olemassaoloon uhanneen ajan, heräsivät ne myös todellisuuteen toimintansa sisäänpäinlämpiämisestä. Erityisesti Suomen siirtolapuutarhaliiton pitkäaikainen puheenjohtaja Antero Nevaja kannusti muuttamaan

³³⁰ Seppälä (1986) s.8.

toimintaa avoimemmaksi. Nurkkakuntaisuudesta luopumisen hän näki ainoana mahdollisuutena siihen, että siirtolapuutarhat saataisiin samalla viivalle muiden kaupungin tukemien harrastusten, kuten urheilun ja taiteen, kanssa.³³¹ Lisäksi kasvaneet tonttien hinnat olivat tehneet siirtolapuutarhasta yhä enemmän keskiluokan harrastuksen, vähentäen köyhien mahdollisuutta osallistua toimintaan. Samalla kun siirtolapuutarhurit alkoivat avata ja tehdä toiminnastaan tunnetumpaa, pyrittiin myös takaamaan alkuperäisen siirtolapuutarha-aatteen lähtökohdan vähävaraisten virkistysmuotona säilyttää³³².

Siirtolapuutarhat onnistuivat tavoitteessaan toimintansa tunnettavaksi tekemisessä pääasiallisesti hyvin, vaikka parantamisen varaakin totta kai oli.³³³ Yksi merkittävä tekijä oli varmasti myös siirtolapuutarhureiden pesiytyminen politiikkaan. Kun Antero Nevaja jäi vuonna 1978 pois siirtolapuutarhaliiton puheenjohtajan paikalta, hänen tilalleen nousi kansanedustaja Eino Grönholm. Tämän lisäksi esimerkiksi presidentti Tarja Halonen³³⁴ on tunnettu Marjaniemeläinen siirtolapuutarhuri, samoin kuin aikaan 1980-luvulla opetusministerinä toiminut Kaarina Suonio³³⁵. Tavoitteessa vähentää siirtolapuutarhamökkien hintaa puolestaan epäonnistuttiin. Hintojen koettiin karanneen käsistä jo 1980-luvulla. Mökkien hinnan nousu koettiin myös uhkana siirtolapuutarhojen tulevaisuudelle, kun nousevat mökkien hinnat samalla nostivat maanarvoa,³³⁶ joka oli perinteisesti johtanut siirtolapuutarha-alueiden tulevaisuuden epävarmuuden lisääntymiseen kun arvokkaalle maalle pyrittiin luomaan tuottavampaa käyttöä. Hintojen nousu ei suinkaan pysähtynyt 1970- ja 1980-luvuille vaan jatkui aina 2010-luvulle asti. Nykyään pääkaupunkiseudulla saa siirtolapuutarhamökistä maksaa keskimäärin noin 60 000 euroa, parhaimmillaan toki lähemmäksi 100 000 euroa ja muualla maassa keskimäärin 30 000 euroa.³³⁷ Tampereella mökin saa keskimäärin 40 000 eurolla, mutta Niihamalla mökistä joutuu maksamaan 50 000–70 000 euroa.³³⁸

9.5 Siirto Niihamaan

Huolimatta kiinteistölautakunnan kovista sanoista Hatanpään uudelleen kaavoituksen yhteydessä kaupunki oli valmis löytämään siirtolapuutarhalle korvaavan alueen. Tällainen löytyikin Pappilan

³³¹ Nevaja, Siirtolapuutarha, pääkirjoitus 1970, No: 2, s. 4,5. ja Nevaja, Siirtolapuutarha, pääkirjoitus 1970, No: 3, s. 4,5.

³³² Nevaja, Siirtolapuutarha, pääkirjoitus 1969, No: 8, s. 4. ja Nevaja, Siirtolapuutarha (1970) no 5, s.15.

³³³ Kts. esim. Nevaja, Siirtolapuutarha pääkirjoitus 1972, no: 8, s. 2-3. ja Ojala, siirtolapuutarha pääkirjoitus (1978) No: 7-8, s. 4-6.

³³⁴ Siirtolapuutarha (1984) No: 5. s.3.

³³⁵ Siirtolapuutarha (1985) No: 2 s.4,5.

³³⁶ Siirtolapuutarha (1985) No: 3 s.8-9.

³³⁷ Markkanen, Helsingin Sanomat 10.7.2015.

³³⁸ Yle, 30.9.2014 ja Vuorio 2016, s. 117.

kylästä Niihamasta. Koska Hankkija ei tarvinnut sille kaupungin myymää aluetta heti sen vuokrasopimuksen umpeutuessa keväällä 1973, neuvotteli Hatanpään siirtolapuutarhayhdistys Hankkijan kanssa jatkoa vuokrasopimukselle aina vuodeksi kerrallaan aina vuoteen 1977 asti, jolloin lopullinen muutto Hatanpäältä Niihamaan tapahtui.³³⁹

Aluksi yhteiselo mökkiläisten kanssa ei niihamalaisilta sujunutkaan täysin ongelmitta ja osa mökkiläisistä jopa aitasi oman rantaviivansa pois siirtolapuutarhureiden käyttöä rajoittaakseen.³⁴⁰

9.5.1 Kaupungin esivalmistelut

Niihaman alueen rakentaminen siirtolapuutarhakuntoon vaati työtä kaupungilta. Ennen kuin siirtolapuutarhurit pystyivät aloittamaan omat muuttopuuhansa, oli kaupunki rakentanut Niihamaan tien, mitannut palstat vetänyt kastelujohdot osalle palstoista. Lisäksi kaupunki veti paikalle sähköjohdot ja valopylväät ja rakensi kolme käymälää. Tämä lisäksi se rakensi alueelle pumppaamon veden saamiseksi Näsijärvestä. Talousvettä varten rakennettiin neljä kaivoa pumppuineen ja kansineen vuosien 1974 ja 1976 välillä. Aluksi alueelle vievä tie ei ollut siinä kunnossa, että sinne olisi päässyt bussilla, ja kesäksi alueelle saatiinkin bussikuljetus vasta vuonna 1980.³⁴¹

9.5.2 Hatanpästä muutto

Jos oli kaupungilla työtä Niihaman saamiseksi siirtolapuutarhakuntoon, niin itse puutarhureilla sitä oli vielä huomattavasti enemmän. Osalle Hatanpään puutarhureista muutto tuntui ylivoimaisen raskaalta tai kalliilta ja he joutuivat lopettamaan siirtolapuutarhaharrastuksen. Myös alueen sijainti kauempana keskustassa ilman bussilinjaa oli monelle este.³⁴² Kun viljelijöiltä oli vuonna 1971 kysytty, kuinka moni haluaisi jatkaa viljelyä Niihamassa, oli 90 viljelijää 124 vastannut myöntävästi. Kuitenkin muuton lähestyessä alkoi vaihtuvuus viljelijöissä lisääntyä. Siinä missä vuosina 1965–1970 keskimäärin seitsemän palstaa vaihtoi vuosittain omistajaa, nousi vaihtuvuus yhdentoista ja 19 palstan välille vuosina 1971–1974. Itse muuton vuosina vaihtuvuus oli vielä radikaalimpaa. Vuosina 1975, 1976 ja 1977 palstat vaihtoivat omistajaa yhteensä 93 kertaa, osa

³³⁹ Seppälä 1986. s. 10.

³⁴⁰ Vuorio 2016. s. 71

³⁴¹ Seppälä 1986 s. 11, 12.

³⁴² Vuorio 2016. s. 103.

palstoista jopa viisi kertaa, joten kaikki vanhat viljelijät eivät suinkaan toimintaansa lopettaneet.³⁴³ Kaikenkaikkiaan muutto Niihamaan nuorensi siirtolapuutarhan asukkaiden keski-ikää merkittävästi.³⁴⁴ Hatanpäältä muutto ei ollut ainoastaan työlästä ja kallista, vaan myös henkisesti raskasta. Alueesta oli tullut osa arkea ja lähteminen uuteen paikkaan tuntui vaikealta ja osalta jäikin muutto tekemättä³⁴⁵.

Kaupunki oli antanut Siirtolapuutarhayhdistykselle luvan käyttää Niihaman entisiä piharakennuksia toiminnassaan, mutta niiden kunnostaminen osoittautui kuitenkin työlääksi. Rakennukset olivat ränsistyneet ja niitä jouduttiin korjaamaan kattoja myöten. Saunarakennuksen kunnostaminen oli iso urakka, ja kaikkiaan Niihaman kuntoon saattamiseksi töitä oli niin paljon, että talkoovelvollisuus jouduttiin nostamaan Hatanpään 3-5 tunnista ensin kahdeksaan ja myöhemmin 1980-luvun alussa kymmeneen tuntiin, kun entisestä pirttirakennuksesta kunnostettiin toimitalo.³⁴⁶

Yhteisten töiden lisäksi jokainen puutarhuri joutui luonnollisesti myös kunnostamaan oman palstansa. Kaupunki oli kuorinut ja myynyt pois ruokamullan, joten Niihaman maa oli pelkkää savikkoa³⁴⁷. Kaupunki suostui tulemaan asiassa vähän vastaan ja antoi puutarhureiden omalla kustannuksellaan siirtää tuhat kuutiota multaa Haanpäältä puisto-osaston osoittamasta paikasta.³⁴⁸ Viljelijät siirsivät Haanpäältä Niihamaan erityisesti myös marjapensaita.³⁴⁹ Lisämurheena alueelle rakennettujen kaivojen vesi oli huonolaatuista.³⁵⁰

Yksi kamppailuista siirtolapuutarhayhdistyksen ja kaupungin välillä käytiin uuden siirtolapuutarha alueen majoista, kun muutama hatanpääläinen oli halukas siirtämään vanhan mökkinsä Niihamaan. Tähän ei kaupungin arkkitehtiosasto suostunut, vaan se halusi alueesta yhtenäisen näköisen. Alun perin oli ollut tarkoitus, että majoja olisi voitu Hatanpäältä siirtää. Kuitenkin kaupungin rakennusosaston vaatimukset mökkien laadusta olivat sellaiset, ettei vanhojen mökkien siirto tullut arkkitehtiosaston mielestä kysymykseen. Kiinteistölautakunnalla ei asiaan ollut vahvaa kantaa. Hatanpään viljelijät, erityisesti ne jotka olivat lähiaikoina mökkinsä uusineet, olivat näreissään asiasta ja ilmaisivat mielipiteensä kirjeessä kaupungin valtuustolle. Asiaa ei helpottanut se, että kaupungin suunnitteleminen mökkien hinta nousi 20 000- 30 000 markkaan. Monet viljelijät

³⁴³ Seppälä 1986 s. 13.

³⁴⁴ Vuorio 2016.s 64.

³⁴⁵ Siirtolapuutarha 1976 n:o 4-5, s. 14-15.

³⁴⁶ Seppälä 1986 , s25, 26.

³⁴⁷ Vuorio 2016 s. 68.

³⁴⁸ KTKK 1976 s. 108

³⁴⁹ Seppälä 1986 s. 15.

³⁵⁰ Vuorio 2016 s. 68.

joutuisivat ottamaan lainaa mökin rakentamiseen ja osa viljelijöistä halusi tämän vuoksi palstan jostain muusta Tampereen siirtolapuutarhasta.³⁵¹ Lopulta päädyttiin siihen, että mökkejä, kolmea museo mökkiä lukuun ottamatta, ei saanut siirtää ja viljelijöiden oli rakennettava uudet mökit.³⁵²

Vaikka Hatanpäästä muuttaminen oli raskasta, pian huomattiin myös uuden alueen hyvät puolet. Alue oli rauhallisempi ja luonto lähempänä. Kun alue oli saatu suurella vaivalla kuntoon, piti moni entinen hatanpääläinen alueesta vielä edeltäjäänsäkin enemmän.³⁵³

9.6 Siirtolapuutarhojen hallintomallin ja vuokrien muutos

Raholan siirtolapuutarhojen vakiinnutettua toimintansa kuusikymmentäluvulle tultaessa oli Tampereen siirtolapuutarhoilla kaksi merkittävästi eroavaa toimintamallia niiden suhteessa vuokranantajaansa kaupunkiin. Molemmissa malleissa oli hyvät ja huonot puolensa sekä siirtolapuutarhojen että kaupungin näkökannasta katsottuna.

Nekalan, Hatanpään ja myöhemmin Niihaman siirtolapuutarhoissa oli käytössä järjestelmä, jossa kaupunki vuokrasi siirtolapuutarhan alueen siirtolapuutarhayhdistykselle, joka puolestaan vuokrasi palstat eteenpäin kyseisen siirtolapuutarhayhdistyksen jäsenille.³⁵⁴ Litukassa ja Raholassa puolestaan kaupunki vuokrasi viljelypalstat suoraan viljelijöille, joiden piti vuokraehtojen mukaan kuulua siirtolapuutarhayhdistykseen.³⁵⁵ Ero kahden järjestelmän välillä osoittautui käytännössä hyvin merkittäväksi.

9.6.1 Nekala ja Hatanpää

Nekalan ja Hatanpään malli vaati viljelijöiltä huomattavasti enemmän panostusta, koska pääasiallisesti siirtolapuutarha-alueen hoito jäi siirtolapuutarhayhdistyksen ja välillisesti siirtolapuutarhureiden vastuulle³⁵⁶. Tämä lisäsi kustannuksia ja yhteisten töiden määrää, kun yhdistysten piti itse hoitaa muun muassa oma jätehuoltonsa, talvikunnossapitonsa ja esimerkiksi siirtolapuutarha-alueiden rakennustenhoito jäi siirtolapuutarhojen vastuulle. Kaupunki myös käytti tätä ajoittain hyväkseen perustellessaan, miksei alueen rakennusten kunnossapitoon herunut avustusrahaa. Myöhemmin Niihamassa kaupunki jousti tästä periaatteesta, avustaen alueen entisen päärakennuksen muuttamisessa kerhorakennukseksi.³⁵⁷ Yhdistykset saattoivat kyllä saada avustusta

³⁵¹ KVPL 1976 s. 1398-1400.

³⁵² Seppälä 1986 s. 16,17.

³⁵³ Vuorio 2016. s 72.

³⁵⁴ KVPL 1974 s. 721-723.

³⁵⁵ KVPL 1974 s. 1226-1228 ja KVPL 1978, s. 263-266.

³⁵⁶ Raholan siirtolapuutarha yhdistys 1989, s. 8,9.

³⁵⁷ KTKK 1979, s.154.

isoimpiin hankkeisiinsa, kuten Nekalan pirttirakennuksen katon korjaukseen³⁵⁸. Useimmiten avustus oli rahallisten avustuksen ja lainojen lisäksi kaupungin eri laitosten suunnitteluapua.³⁵⁹ Siirtolapuutarhoille tässä mallissa on positiivista suurempi vapaus oman alueen muokkaamiseen.

Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, ettei kaupunki vuokrasopimuksessa olisi määritellyt järjestöille sääntöjä, joita tuli noudattaa. Esimerkiksi mökkityypeille oli merkitty kaavoituksessa tarkat ohjeet, kuten mökkien Hatanpään mökkien siirron Niihamaan kieltäminenkin osoitti. Siirtolapuutarhojen käyttämisessä talviasuntoina järjestelmä oli myös siirtolapuutarhoille edullinen. Yleisesti ottaen siirtolapuutarhayhdistykset halusivat, että siirtolapuutarhoissa olisi lupa asua myös talvella. Tähän kaupunki ei kuitenkaan suostunut, ilmeisesti peläten siirtolapuutarhojen muuttumista asuinalueeksi, kuten oli käynyt Lahden epäonnistuneessa siirtolapuutarha kokeilussa 1950-luvulla³⁶⁰. Kuitenkin kaupungin tulkinnan mukaan Nekalan, Hatanpään ja myöhemmin Niihaman vuokrasopimuksen sanamuoto ”asumisluonteinen oleskelu”, joka oli alueilla sallittu huhtikuun 15. päivästä lokakuun loppuun, mahdollisti myös lyhyen oleskelun, kuten viikonloppukäynnit mökeissä talvisaikaan. Litukan lyhytkestoisen sopimuksen vuokrasopimuksen sanamuoto, jossa siirtolapuutarhamökkiä sai käyttää vain ”tilapäiseen oleskeluun” huhtikuun puolenvälin ja lokakuun lopun välillä, puolestaan kaupungin mielestä kielsi alueella yöpymisen talvisaikaan.³⁶¹ Päätös tästä oli tehty Litukan osalta jo vuonna 1946³⁶², kun toisen maailmansodan aiheuttamia asumisen väliaikaisratkaisuja ei enää niin kipeästi tarvittu. Kaupunki oli niin halutessaan tarkka sopimuksen noudattamisesta ja sen sanamuodoista. Yksi tämän vuokrausjärjestelmän ominaisuuksista oli, että se lisäsi siirtolapuutarhayhdistyksen vaikutusvaltaa jäseniä hyväksyttäessä.

Vuokranantajalle järjestelmä on kokonaisuutena erittäin positiivinen. Kaupunki onnistui ulkoistamaan osan viheralueidensa hoidosta osaaville ja aktiivisille asukkailleen samalla kuitenkin säilyttäen lopullisen päätäntävällän alueiden käytöstä. Luonnollisesti kaupunkia sitoi heidän tekemänsä vuokrasopimukset, mutta erityisesti 60-luvulle tultaessa vuokrasopimukset olivat lyhyitä tai umpeutumassa,³⁶³ jolloin kaupungilla oli lähes täysin päätäntä valta alueiden tulevasta käytöstä. Lisäksi kaupungin eri instanssien ei tarvinnut erikseen toimia jokaisen viljelijän, vaan ainoastaan siirtolapuutarhayhdistyksen kanssa, joka luonnollisesti yksinkertaisti kaupungin ja siirtolapuutarhojen välistä kommunikointia.

³⁵⁸ KVPL 1982, s. 721,722.

³⁵⁹ kts esim. KVPL 1982 s. 302–304. ja KTKH 1982, s. 108.

³⁶⁰ Siirtolapuutarha 1977 No: 6. s. 3-4.

³⁶¹ KVPL 1979. s. 470, 471.

³⁶² KTKK 1946 osa 2, s. 26.

³⁶³ Siirtolapuutarha 1967 No: 2-3, s. 24, 26, 30,31.

9.6.2 Litukka ja Rahola

Litukan ja Raholan järjestelmä oli työmäärältään siirtolapuutarhureille edullisempi, kun kaupungilla oli suurempi vastuu alueiden hoidosta. Monet työt, jotka kuuluivat Nekalassa ja Hatanpäällä siirtolapuutarhureille, olivat Litukassa ja Raholassa kaupungin puutarhaosastolle kuuluvia,³⁶⁴ esimerkiksi Raholan siirtolapuutarhan ohittaneen moottoritien melusuojuiksi istutettujen puiden istutus jäi kaupungille.³⁶⁵ Tästä huolimatta, tai juuri tästä johtuen suojaistutuksissa epäonnistuttiin aluksi pahoin, kun puutyypiksi valitut vaahterat, eivät kasvaneet tarpeeksi nopeasti ja tarjosivat erittäin vähän suojaa. Myöhemmin uusia puita istuttamalla tilannetta saatiin korjattua³⁶⁶, mutta moottoritiestä syntyi Raholan siirtolapuutarhalle vuosiksi ylimääreistä melu- ja saastehaittaa.³⁶⁷ Muita moottoritien rakentamisesta koituneita ongelmia oli rakennustöiden aikainen mökkien palomuurien vaurioituminen.³⁶⁸

Siirtolapuutarhojen kannalta asiassa oli käänköpuolena se, että järjestely vähensi Siirtolapuutarhayhdistyksen vaikutusvaltaa siirtolapuutarhan omia asioita hoitaessa, erityisesti siirtolapuutarhayhdistyksen kyvyssä valvoa siirtolapuutarhayhdistyksen sääntöjä.

Yhdeksi ongelmaksi ainakin Litukassa muodostui se, että siirtolapuutarhayhdistyksellä ei ollut keinoja saada maansa heitteille jättäneitä, tai sääntöjenvastaisesti toimivia viljelijöitä parantamaan tapansa.³⁶⁹ Kaupungin kiinteistöosaston, jonka valvonnan piiriin siirtolapuutarhojen vuokraus kuului, kyllä periaatteessa tarkasti säännöllisin väliajoin, että palstat olivat sovitussa kunnossa, mutta tilanteeseen olisi voinut puuttua tehokkaammin, jos siirtolapuutarhayhdistyksellä olisi enemmän sananvaltaa asiassa. Pelkästään haitaksi kaupungin määräykset ja valvonta eivät olleet. Raholan siirtolapuutarhurit halusivat paikata moottoritietöiden takia katkennutta yhteyttä Pyhäjärveen rakentamalla alueelle kahluualtaan lasten käyttöön. Kaupunki kuitenkin tyrmäsi tämän alun perin hyvältä kuulostaneen ajatuksen, kun tutkimusten jälkeen selvisi, että kahluualtaan seisova vesi ja sen korkea bakteeripitoisuus aiheuttaisivat lapsille sairastumisvaaran.³⁷⁰ Esimerkiksi tällaisten terveysvaikutusten arviointi pelkästään siirtolapuutarhayhdistysten voimin, ilman kaupungin apua olisi ollut kallista ja hankalaa.

³⁶⁴ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.7,8. ja KVPL 1978 s 263-266.

³⁶⁵ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.7,8.

³⁶⁶ KTKK 1981, s. 32. ja

³⁶⁷ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.7,8.

³⁶⁸ Siirtolapuutarha 1972 N. 2 s. 24,25.

³⁶⁹ Kts. esim. Siirtolapuutarha 1957 No: 4 s 100, ja No: 1960 No: 1 s.22, 23.

³⁷⁰ KVPL 1972 s. 1415-1417.

Palkkioksi siitä, että kaupunki suoritti osan alueiden ylläpitotöistä ja peruseräparannuksissa siirtolapuutarhat menettivät osan päätäntävallastaan ja itsenäisyydestään. Vuokranantajalle ja sen kiinteistöasastolle Litukan ja Raholan järjestely puolestaan kävi kaupungin kiinnostuksen kohteiden ja resurssien jaon muuttuessa, sekä siirtolapuutarhojen muuttaessa luonnettaan sosiaalisesta avustuksesta enemmän loma-asunnoiksi yhä epäedullisemmaksi. 1960- ja 1970-lukujen taitteessa kaupunki käytti resursseja alueiden hoitoon, joiden tulevaisuudesta, erityisesti Litukan kohdalla³⁷¹, sillä ei ollut varmuutta. Lisäksi Hatanpään ja Nekalan esimerkit osoittivat, että saman palvelun pystyi kaupunkilaisille tuottamaan huomattavasti edullisemmalla ja helpommalla. Siirtolapuutarha-alueiden vuokrat olivat toiminnan sosiaalipoliittisen luonteen johdosta vuosien saatossa jääneet huomattavasti markkinahinnoista³⁷². Kun kaupunki alkoi tehdä siirtolapuutarhojen vuokrasopimuksiin hinnankorotuksia, halusi se myös muuttaa Litukan ja Raholan vuokrasopimukset vastaamaan Nekalan ja Hatanpään siirtolapuutarhojen mallia, jossa alue vuokrattiin kokonaisuudessaan siirtolapuutarhayhdistykselle, joka puolestaan vuokrasi aluetta eteenpäin.

Litukan siirtolapuutarhan säilymisen epävarmuus kuitenkin esti kaupunkia vuosia muuttamasta sen vuokrasopimusta haluamansa muotoiseksi. Uhkana Litukan siirtolapuutarhalle oli aina 1980-luvulle asti epäselvyys siitä, mihin kohtaan Kekkosen tie tarkalleen rakennettaisiin. Tämän vuoksi kaupunki teki vuosia viljelijöiden kanssa sopimuksen ainoastaan vuodeksi kerrallaan. Halu kaupungin osalta muuttaa vuokrasopimusta vastaamaan muita siirtolapuutarhoja oli kuitenkin suunnitelmissa heti kun Litukan siirtolapuutarhan kanssa tehtäisiin pidempiaikainen vuokrasopimus.³⁷³ Kekkosen tien rakentaminen alkoi viimein vuonna 1985 ja lopullisesti se valmistui 1989. Vuonna 1995 kaupunki laajensi Litukan siirtolapuutarhaa tien pohjoispuolelle korvaten menetetyt palstat.³⁷⁴

9.6.3 Niihaman vuokrasopimus

Kesäkuun 19. päivä vuonna 1974 kokoontui Tampereen kaupunginvaltuusto päättämään Niihaman ryhmäpuutarha-alueen vuokraamisesta Hatanpään siirtolapuutarhayhdistykselle. Niihaman ryhmäpuutarhasuunnitelma hyväksyttiin kaupungin valtuuston kokouksessa kesäkuussa ja alueen perustamistyöt olivat edenneet vaiheeseen, jossa muutto Hatanpäältä Niihamaan voisi alkaa jo vuoden 1974 aikana.³⁷⁵ Todellisuudessa muuttopuuhin päästiin kuitenkin vasta seuraavana vuonna.

³⁷¹ KVPL 1979. s. 470, 471.

³⁷² KVPL 1974 s 721–723.

³⁷³ KVPL 1979. s. 470, 471.

³⁷⁴ Mäkelä, Koskesta Voimaa, Litukan siirtolapuutarha.

³⁷⁵ KVPL 1974. s. 721.

Hatanpään siirtolapuutarhayhdistyksen ja kaupungin välillä allekirjoitettiin 30.2.1975 ja vuonna 1977 viljelijät allekirjoittivat vuokrasopimuksen siirtolapuutarhayhdistyksen kanssa³⁷⁶. Johtuen luottamuspulasta kaupungin toimia kohtaan, siirtolapuutarhayhdistys palkkasi lakimiehen käymään uudet sopimisehdot läpi.³⁷⁷

Kaupungin kiinteistöosasto esitti, että johtuen alueen perustamiskuluista ja kuntoonpanokustannuksista alueen vuokraksi tulisi tulla 60 penniä hyötyneliömetriltä. Tämä oli merkittävä korotus aikaisempiin siirtolapuutarhojen vuokriin Tampereella.³⁷⁸ Hinnan korotuksen suuruutta kuvastaa se, että tuolla hinnalla koko puutarha-alueen vuosivuokraksi tulisi 22 906 mk³⁷⁹, kun vuokratuloja kaupunki sai kakista siirtolapuutarhoistaan vuonna 1965 yhteensä 17 500 mk³⁸⁰ ja vuosina 1967 ja 1968 22 000 mk.³⁸¹ On tosin todettava, että alueeltaan Niihama oli entistä Hatanpäästä hieman suurempi, joka osaltaan nostaa kokonaishintaa. Hinnan korotuksen perusteeksi kiinteistöosasto kertoi siirtolapuutarhojen vuokrien jämähtäneen paikoilleen vuosikausiksi, samalla kun maanarvo ja vuokrat olivat muualla kohonneet, eivätkä siirtolapuutarhojen vuokrat vastanneet yleistä hintatasoa. Kiinteistölautakunta kuitenkin suositteli, että koska siirtolapuutarhan siirtäminen on suuri urakka lisäkustannuksineen, eikä aluetta voi aluksi tehokkaasti käyttää, olisi Hatanpään siirtolapuutarhayhdistys vapautettu vuokran maksusta ensimmäisen kahden vuoden aikana. Lisäksi osasto painotti, että vuokrasopimuksessa oli taattava myös siirtolapuutarhatoiminnan ulkopuolisten retkeilijöiden ja urheilijöiden oikeudet.³⁸²

Muiden, ei-siirtolapuutarhureiden oikeuksien takaaminen nousi asiaksi, jonka kiinteistöosasto on halunnut sisällyttää sopimukseen. Niihaman sijainnin Kaupin urheilupuiston jatkeena ja Näsijärven rannalla oletettiin tuovan alueelle ja sen läheisyyteen enemmän kävijöitä kuin rajatulle ja jossain määrin eristyksissä olleelle Hatanpäällä oli käynyt. Lisäksi Niihaman läheisyydessä oli vuokrattuna aiemmin mainittuja rantatontteja, joista viimeisen vuokrasopimus oli umpeutumassa vasta 1989³⁸³.

Aluksi kaupunginvaltuusto hyväksyi kiinteistöosaston ehdotuksen uudesta vuokrasta, sillä muutoksella, että apulaiskaupungin johtaja Tonin suosituksesta vuokravapaus kestäisi ensimmäiset viisi vuotta kahden sijasta, koska muutosta syntyisi muutakin haittaa ja lisätyötä kuin viljelypalstojen kuntoon saaminen. Lisäksi Hatanpään siirtolapuutarhayhdistykselle annettiin oikeus

³⁷⁶ Seppälä 1986 s. 17.

³⁷⁷ Seppälä 1986 s. 12.

³⁷⁸ KVPL 1974. s. 721–723.

³⁷⁹ KVPL 1974. s. 721–723., (noin 21,500€)

³⁸⁰ KVPL 1966, talousarvio s. 129.

³⁸¹ KVPL 1968, talousarvio s. 104 ja KVPL 1969, talousarvio s. 104.

³⁸² KVPL 1974. s. 721–723.

³⁸³ KVPL 1974. s. 721–723.

käyttää alueella olevia entisen kartanon rakennuksia korvauksetta sillä ehdolla, ettei niihin tehtäisi muutoksia ilman kiinteistöosaston suunnitelmia ja lupaa.³⁸⁴

Keväällä 1976 otti kaupunginvaltuusto käsittelyynsä Hatanpään siirtolapuutarhayhdistyksen anomuksen, jossa se pyysi vuokransa alentamista 60 pennistä neliöltä 40 penniin. Perusteluksi anomukselle yhdistys mainitsi, että yhdistys oli joutunut eriarvoiseen asemaan Raholan siirtolapuutarhan kanssa, koska kaupunki oli vuonna 1974 tehnyt Raholan kanssa vuokrasopimuksen, jonka hinnaksi oli määritelty 40 penniä neliömetriltä. Lisäksi yhdistys kertoi muutosta aiheutuneen ja tulevan aiheutumaan paljon kuluja. Lisäksi yhdistys toivoi vuokra-aikaa tarkistettavan 25 vuodeksi 20 sijasta.³⁸⁵

Kaupungin kiinteistöosasto ei vuokranalennus toiveille tai vuokra-ajan pidentämiselle lämminnyt vaan esitti, että vuokraehdot pysyisivät sellaisinaan. Syiksi vuokraehtojen säilyttämiselle kiinteistölautakunta katsoi Niihaman erinomaisen sijainnin verrattuna Raholaan, joka kärsi moottoritien aiheuttamista haitoista. Niihaman sijaintia hieman kauempana keskustasta kiinteistöosasto piti positiivisena asiana, jonka hyvät puolet tultaisiin pian huomaamaan, niin kuin kävikin. Lisäksi Niihamassa sai siirtolapuutarhayhdistys maksutta käyttää alueen rakennuksia, joiden korjaamiseen oli kaupungin puolesta myönnetty myös 5000 markan avustus. Raholassa yhdistys puolestaan maksoi vuokraa muun muassa saunarakennuksesta. Seikka, jonka kiinteistöosasto katsoi ottaneensa huomioon vuokrahinnoista päättäessään. Kun kaupungin hallitus käsitteli asiaa kokouksessaan 29.3.1976, jakoi hinnan alennus mielipiteet. Raholan siirtolapuutarhan vuokraa päättäessä oli osa kunnan hallituksesta halunnut määrätä alueille samat vuokrat 60 penniä neliöltä. Nyt osa tästä ryhmästä oli sitä mieltä, että ei edelleenkään ollut syytä, miksi aluilla tulisi olla eri vuokrat ja ehdotti Niihaman vuokran laskettavan 40 penniin neliöltä, vaikka aikaisempi ehdotus oli vuonna 1974 ollut, että molemmat maksaisivat 60 penniä neliöltä. Kaupungin hallituksessa tämä kanta kuitenkin hävisi ja hallitus suositteli vuokranlaskuanomuksen hylkäämistä. Kaupunginvaltuusto kuitenkin näki asian toisin ja päätti muuttaa vuoden 1974 päätöstään alentaen vuokran hintaa 40 penniin.³⁸⁶ Asia koettiin Hatanpään siirtolapuutarhayhdistyksen piirissä osavoittona kaupungista. Myöhemmin vuokrat sidottiin indeksiin ja ne nousevat vuosittain.³⁸⁷

³⁸⁴ KVPL 1974. s. 721–723.

³⁸⁵ KVPL 1976 s. 541-543.

³⁸⁶ KVPL 1976 s. 541-543.

³⁸⁷ Seppälä 1986. s.11.

9.6.4 Raholan vuokrasopimuksen uusiminen, tie ja vuokran korotus

Raholan siirtolapuutarhan vuokrasopimuksen umpeutuessa 1969 kävivät kaupunki ja Raholan siirtolapuutarhayhdistys neuvotteluja, millainen alueen uudesta vuokrasopimuksesta pitäisi tulla. Vielä tuolloin ei saavutettu pitkäkestoista vuokrasopimusta, vaan Raholalle myönnettiin viiden vuoden vuokrasopimus pois lukien 28 viljelijää³⁸⁸, joiden palstat tulisivat jäämään Porin tien, nykyisen Nokian moottoritien, alle sen rakentamisen alettua. Heidän kanssaan kaupunki teki ainoastaan vuosittain uusittavan sopimuksen.³⁸⁹ Moottoritien rakentaminen alkoi vuonna 1970 ja 1971 oli viimeinen vuosi viljelyä 31 palstalla, jotka valtio lunasti.³⁹⁰ Myöhemmin valtio maksoi menetetyistä palstoista 3000 mk korvauksen viljelijöille. Menetettyjen palstojen määrä siis vielä viime metreillä nousi. Viljelijät saivat myös viedä vapaasti pois kaiken, mitä palstaltaan pystyi kuljettamaan. Loput materiaalit huutokaupattiin ja Raholan siirtolapuutarhayhdistys osti pari mökkiä käyttääkseen niiden lautoja rakennusaineina.³⁹¹ Toisin kuin Hatanpäässä, ei viljelijöille siis jäänyt vastuuta oman mökkinsä poistamisesta. Palstojen menetys ei ollut tappio ainoastaan niitä viljelleille siirtolapuutarhureille, vaan aiheutti taloudellisen ongelman Raholan siirtolapuutarhayhdistykselle, kun yleiset kulut pysyivät alueella samana, mutta niitä maksamaan oli vähemmän viljelijöitä. Tämän lisäksi moottoritie tuli Pyhäjärven rannassa sijainneen yhdistyksen saunan ja itse siirtolapuutarha-alueen väliin, hankaloittaen saunalle pääsyä huomattavasti. Myös tämä muutos koitui yhdistyksen taloudelle haitaksi, ennen moottoritietä sauna oli ollut yksi sen suurimmista tulonlähteistä.³⁹²

Raholan vuokra-ajan ollessa katkolla keväällä 1974, anoi Raholan siirtolapuutarhayhdistys vuokrasopimusta jatkettavaksi kahdella kymmenellä vuodella. Kaavoitusvirasto suhtautui asiaan myönteisesti huomauttaen, että nykyisessä muodossaan alue olisi hankala sijoittaa minkäänlaiseen muuhun hyötykäyttöön. Kaavoitusvirasto myös nosti esille mahdollisuuden tulevaisuudessa laajentaa siirtolapuutarhaa, jolloin voitaisiin korvata Porin tien alle jääneet palstat, koska kaupungissa ei muutenkaan ollut liikaa siirtolapuutarhatoiminnalle varattuja maa-alueita.³⁹³

Kaupunki halusi myös muuttaa Raholan sopimuksen vastaamaan Nekalan ja vastikään Niihaman kanssa tehtyä vuokrasopimusta, jossa alue vuokrattaisiin suoraan siirtolapuutarhayhdistykselle. Tämä järjestely tekisi siirtolapuutarhayhdistyksestä vastuullisen alueen puhtaanapidosta,

³⁸⁸ Siirtolapuutarha 1968 No: 8, s. 20.

³⁸⁹ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.8,9.

³⁹⁰ Siirtolapuutarha 1971 No: 2, s. 15,16. ja N: 3, s.31

³⁹¹ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s.7.

³⁹² Siirtolapuutarha 1972 No.: 2s. 24, 25.

³⁹³ KVPL 1974 s. 1226–1228.

jätehuollosta ja muista alueen hoitotoimenpiteistä. Tätä muutosta kaupunki piti ehtona 20 vuoden vuokrasopimukselle. Lopulta kaupungin valtuusto päätyi vuokraamaan palstat 40 pennillä per hyötyneliometri. Palstojen hinnat siis kaksinkertaistuivat edelliseen verrattuna, jolloin vuokra oli ollut 18,3 penniä neliometriltä. Kiinteistöosasto oli omassa lauselmassaan kannattanut vuokran asettamista 40 penniin vedoten moottoritien aiheuttamiin melu- ja saastehaittoihin, sekä alueelle aikaisempiin tehtyihin investointeihin. Vuokra olisi voinut olla vielä tuotakin korkeampi, kun kaupunginhallitus ei nähnyt syytä, miksi Raholan siirtolapuutarhan vuokran tulisi olla Niihaman alkuperäistä, 60 penniä neliometriltä huokeampi. Kaupunginvaltuusto otti asiassa kuitenkin kiinteistöosaston kannan huomioon ja alueen vuokraksi tuli 40 penniä neliometriltä.³⁹⁴ Epävarmaa on kuinka kaupungin hallituksen päätös korkeammasta vuokrasta olisi vaikuttanut Niihaman vuokraan. Olisiko niin Niihaman kuin Raholankin vuokriksi jäänyt alkuperäiset 60 penniä neliöltä, vai olisiko toisen tai molempien vuokria aikanaan tarkastettu alaspäin.

Kaupunki oli antanut raholalaisille myös mahdollisuuden jatkaa vanhan järjestelmän käyttäen, mutta tässä tapauksessa vuokrasopimuksesta olisi tehty huomattavasti lyhyempi, 5-10 vuotta ja vuokra olisi ollut vielä uutta korostustakin kalliimpi 45 penniä neliöltä. Päätös ei ollut raholalaisille yksinkertainen. Uusi vuokraustapa merkitsisi mittavia taloudellisia ponnistuksia kalustohankintojen muodossa, jotta siirtolapuutarhayhdistys voisi hoitaa ennen kaupungin hoitamat vastuu alueensa. Uusi itsevaltaisempi, mutta työläämpi hallintamalli vaati myös jäsenistöltä uudenlaista asennetta siirtolapuutarhan hoitoon talkoomäärän lisääntyessä. Osalla puutarhureista oli käsitys, ettei tällaista työmäärää pystyttäisi hoitamaan kunnialla. Lopulta Raholan siirtolapuutarhalaiset päätyivät valitsemaan pidemmän vuokrasopimuksen mukanaan tuoman varmuuden ja uudet alueeseensa liittyvät vastuut.³⁹⁵ Vielä ennen sopimuksen allekirjoittamista neuvoteltiin kaupungin kanssa alueen perusparannuksista³⁹⁶ ennen kuin se luovutettiin siirtolapuutarhayhdistyksen hallintaan. Tietyt alueen osat olivat kaupungin hoidossa jääneet siksi niin vähälle huomiolle, että niiden vuokraaminen sellaisenaan ja saattaminen sopimuksessa vaadittuun ”hyvään kuntoon”, tuntui siirtolapuutarhalaisista kohtuuttomalta. Kaupungin isät olivat asiasta samaa mieltä ja ennen uuden vuokrasopimuksen voimaantuloa kaupunki teki alueella perusparannuksia vesijohtoverkkoon sekä sähkö- että valaisinverkkoon. Vaikka siirto uudenlaiseen vuokrauskäytäntöön aiheutti aluksi paljon

³⁹⁴ KVPL 1974 s. 1226–1228.

³⁹⁵ Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. s. 8,9.

³⁹⁶ Siirtolapuutarha 1975 No: 8 .s 22.

keskustelua ja työtä, uurastivat raholalaiset tulevina vuosina alueensa entistä parempaan kuntoon ja oman määrääntäivallan lisääntymiseen oltiin tyytyväisiä.³⁹⁷

Vuonna 1980 idea kaupungin väläyttelemästä laajentumismahdollisuudesta alkoi realisoitua, kun syksyllä 1978 asemakaavaan merkityjä uusia palstoja alettiin jakaa halukkaiden viljelijöiden kesken. Kuten monesti muulloinkin siirtolapuutarhojen kehitykseen liittyvät asiat liikkuvat hitaasti erityisesti kaupungin puolelta ja ensimmäisiä palstoja päästiin rakentamaan vasta vuonna 1982. Lopulta kuitenkin palsta määrä lisääntyi 74:llä, jolloin alueella oli yhteensä 163 viljelijää.

Kaupungin asiassa käyttämä keppiä tai porkkanaa -metodi kertoo osaltaan sen muuttuneesta suhtautumisesta siirtolapuutarhoihin. 1970-luvulle tultaessa oli sosiaalinen ulottuvuus siirtolapuutarhoilta kaupungin näkökulmasta katsoen hävinnyt ja ne olivat harrastus ja vapaa-ajan viettotoimintaa, josta sai tulla kuluja viljelijöille. Toisin kuin esimerkiksi Raholaa perustaessa vuokrahintoja ei sosiaalisin perustein enää pidetty keinotekoisena alhaalla. Myös siirtolapuutarhojen väestörakenne oli muuttunut ja puutarhurit itsekkin tunnustivat jäsenistönsä olevan jakautunut eri yhteiskuntaluokkien kesken³⁹⁸, eikä toiminta ollut enää vähävaraisten tukimuoto.

Siirtolapuutarhojen hoidon ulkoistaminen kaupungilta yhdistyksille oli linjassa kaupunkien tapaan järjestellä kaupunkilaisten kasvavaa vapaa-ajan vietto tarvetta 70-luvulla. Tampereelle ja esimerkiksi Helsingissä, yhdistykset, urheiluseurat ja yksityiset henkilöt ottivat suuremman vastuun eri vapaa-ajan toimintojen järjestämisestä. Tämä ei kuitenkaan poistanut kaupungin merkitystä lainan antajana ja tukijana. Usein myös erityisesti urheiluseurojen intressit olivat yhteneviä poliittisten intressien kanssa.³⁹⁹ Siirtolapuutarhojen hallinta- ja hoitosuhteiden muutos voidaan nähdä osana kaupungin suurempaa kehitystä, jossa kaupunki pyrki siirtymään pois vapaa-ajanvieron suorasta järjestämisestä ja paikkojen kunnossapidosta vapaa-ajanviettopaikkojen rakentamiseen ja infrastruktuurin luomisen rahalliseen tukemiseen.

9.7 Siirtolapuutarhojen asema vakiintuu

Vuonna 1977 Antero Nevaja kirjoitti siirtolapuutarhaliiton puheenjohtajuuden jäähyväiskirjoituksessaan pahimman oleva siirtolapuutarhojen osalta ohi. Koko Suomessa ainoastaan kaksi siirtolapuutarhaa menetettiin ja toiselle niistä, Hatanpäälle saatiin korvaava alue.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Raholansiirtolapuutarhan viljelijät Ry. s. 8,9.

³⁹⁸ Siirtolapuutarha 1978 No: 1 s 3.

³⁹⁹ Talja 2013, s. 161.

⁴⁰⁰ Nevaja, Siirtolapuutarha 1978 pääkirjoitus, No:3, s. 3,4.

Esimerkiksi Turun Peltojan⁴⁰¹ siirtolapuutarha-alue ja Helsingin Marjaniemi pelastuivat oltuaan vuosia lähtöuhan alla⁴⁰². Kuopion siirtolapuutarhaa laajennettiin.⁴⁰³ Tulevaisuus nähtiin jälleen valoisana, ja siirtolapuutarhojen kohtalosta keskustella syntynyt positiivinen julkisuus ja parantuneet vaikutusmahdollisuudet poliittiseen päätöksentekoon mahdollistivat toiminnan vakaamman jatkamisen. Alettiin vaatia, että siirtolapuutarhoja kohdellaan samanarvoisia muiden rakennettujen alueiden kanssa.⁴⁰⁴ Niiden merkitys puhtaan ruoan tuottajana huomattiin⁴⁰⁵ ja alkoi nykypäivään kestänyt kehitys, jossa siirtolapuutarhojen ravinnollinen merkitys on muuttuneessa muodossa palannut. Palstaviljely sopii mainiosti nykypäivän vaatimuksiin puhtaasta lähiruoasta. Vuokrasuhteiden epävarmuus oli edelleenkin toimintaa häiritsevää tekijää, mutta yleisesti koettiin siirtolapuutarhojen arvostuksen olevan nousussa.⁴⁰⁶ Lisäksi Sinclairin mallin mukaisesti maan arvon nousun katsottiin yhä muodostavan uhkakuvan toiminnan pitkäkestoisuudelle.⁴⁰⁷

Tampereella kaupungin toimintaa alettiin siirtolapuutarhureiden toimesta kuvailla entistä positiivisempaan sävyyn. Kun kaupunki joutui rakentamaan kaukolämpöputken Litukan siirtolapuutarhan poikki, kuvailtiin sen toimintaa asiassa asiallisesti ja korvauksia kunnollisiksi⁴⁰⁸. Niihamalla kaupunki sai kiitosta esimerkiksi rantojen hoidostaan, sekä lasten uimakouluista ja kesäisistä leikkikenttä ohjauksesta.⁴⁰⁹ Myös kaupungin puolella havaittiin siirtolapuutarhojen tekemä hyvä työ. Niihaman siirtolapuutarha sai vuonna 1981 kunniakirjan kaupungin ympäristön hoitokilpailussa⁴¹⁰ ja samana vuonna sai aikanaan Hatanpään siirtolapuutarha museon perustanut Matti Jokinen kaupungin kultaisen ansiomitalin työstään siirtolapuutarhatoiminnan parissa⁴¹¹.

10 Yhteenveto

Siirtolapuutarhojen perustamisen motiivina oli alun perin helpottaa vähäosaisen kaupunkiväestön taloudellista tilannetta ja osaltaan säilyttää kaupunkilaisten suhde puhtaaseen luontoon turmiollisen kaupungin keskellä. Siirtolapuutarhojen sosiaalinen merkitys oli niiden perustamisvaihteessa suuri. Kokemattomuus ja tiedon puute vaivasivat viljelytoimintaa sen alkuvuosina, mutta toiminta vakiintui ja pääsi kunnolla käyntiin 1930-luvulle tultaessa, jolloin Tampereella oli kolme

⁴⁰¹ Siirtolapuutarha 1978 No: 3 s. 5.

⁴⁰² Siirtolapuutarha 1979 No: 4 s. 4-6.

⁴⁰³ Siirtolapuutarha 1978 No: 6 s. 27.

⁴⁰⁴ Siirtolapuutarha 1980 No: 5 s. 25.

⁴⁰⁵ Siirtolapuutarha 1982 No: 1 s. 10.

⁴⁰⁶ Siirtolapuutarha 1978 No 7-8 s.4-6.

⁴⁰⁷ Siirtolapuutarha 1984 No: 3 s. 8-9.

⁴⁰⁸ Siirtolapuutarha 1978 No: 7-8 s. 22.

⁴⁰⁹ Siirtolapuutarha 1982 No: 3. s. 31.

⁴¹⁰ Vuorio 2016 s.75

⁴¹¹ Siirtolapuutarha 1981 No. 6 s. 18,19.

siirtolapuutarhaa. Siirtolapuutarhat säilyttivät ruuan tuotannollisen merkityksensä aina sota-aikaa seuranneen elintarvikepulan läpi ja kaupunki perusti vielä 1949 uuden siirtolapuutarhan lievittämään köyhän väestön oloja. 1960-luvulle tultaessa olivat 1920-luvulla aloitetut sosiaalipoliittiset uudistukset ja teknologian kehitys niin logistiikassa kuin asumisessakin vähentäneet siirtolapuutarhojen sosiaalista merkitystä ja niiden toiminnasta oli, erityisesti kaupungin mielestä, tullut enemmän virkistystoimintaa.

Siirtolapuutarhat perustettiin kaupungin laitamille. Ajan myötä kaupunki kasvoi kiinni siirtolapuutarhoihin ja niiden ympärille. Sinclairin teorian mukaisesti tämä nosti siirtolapuutarhoille vuokratun maan arvoa, ja kun kaupunkiviljelys oli samalla menettänyt sosiaalipoliittisen asemansa, oli kaupungilla halu etsiä siirtolapuutarhojen alueille tuottavampaa käyttötarkoitusta. Siirtolapuutarhurit kokivat asian toisin ja kokivat olemassa olonsa olevan uhattuna kaupungin piittaamattomuuden johdosta. Siirtolapuutarhurit ryhtyivät tekemään toimintaansa tunnetummaksi, ja muutoksista ja aluemenetyksistä huolimatta niiden toiminta jatkui. Vaikka siirtolapuutarhureista ei aina siltä tuntunut, tuki kaupunki kuitenkin siirtolapuutarhatoimintaa siinä missä muitakin vapaa-ajanviettomahdollisuuksia.

1970-luvulle tultaessa oli tehty päätös Suomen ensimmäisen, Hatanpään siirtolapuutarhan alueen vuokraamisesta keskusosuusliike Hankkijalle ja korvaava alue löytyi Niihamasta vanhan pappilan tilan alueelta noin 8 kilometriä kaupungin keskustasta. Muut Tampereen siirtolapuutarhat kokivat myös aluemenetyksiä jääden usein teiden alle. 1970-luvun loppuun mennessä siirtolapuutarhojen asema kuitenkin vakiintui ja kaupunki vähitellen korvasi siirtolapuutarhojen menettämiä alueita.

1960-luvulla Tampereen kaupunki tunnusti siirtolapuutarhojen erityisen arvon kaupunkikuvassa ja ilmanlaadun parantajana, ja halusi löytää korvaavat paikat menetettäville alueille. Uusien paikkojen valinta osoittaa tilanteen ristiriitaisuuden kaupungin näkökulmasta. Niihamaa ja muut mahdolliset Hatanpään korvaajat sijaitsivat kaukana keskustasta, eivätkä ne siten vaikuta kaupunkikuvaan eikä keskustan ilman laatuun. Toisaalta taloudelliset realiteetit ohjasivat kaupungin toimintaa. Uusien liikenneväylien rakentaminen oli tärkeää ja Hatanpäällä maa koettiin yksinkertaisesti liian arvokkaaksi pienen ihmisjoukon harrastukseen.

Siirtolapuutarhojen sijainnilla oli myös merkitystä alueiden kohtaloon. Nekalan siirtolapuutarha selvisi kaikista pienimmillä muutoksilla. Se sijaitsee valmiiksi varsin syrjässä alueilta, joihin kaupunki vahvimmin kasvoi. Raholan siirtolapuutarha menetti osan alueestaan moottoritien alle. Tämä asia toisaalta osaltaan varmisti siirtolapuutarhan jatkumisen, kun kaupungin kaavoitusosastokin totesi tien tulon jälkeen alueen olevan soveltumaton muuhun käyttöön. Litukan

kohtalo oli tavallaan samankaltainen. Kekkosen tien halkaistua alueen ei pienehkölle jaetulle alueelle löytynyt muuta käyttöä. 1990-luvulla alue hieman laajeni ja nykyään se yhtyy Tampereen keskustan puolella Kaupin ulkoilualueeseen, jonka toisessa päässä sijaitsee Niihaman siirtolapuutarha. Muutto Hatanpäältä Niihamaan oli raskas ja monet viljelijät joutuivat lopettamaan toimintansa. Kuitenkin ajan kanssa uuden alueen sijainnilliset hyödyt, rauhainen paikka lähempänä luontoa ja Kaupin virkistysalueita osoittautuivat edullisiksi ja monien viljelijöiden mielestä Hatanpäättä paremmiksi.

Siirtolapuutarhureille heidän oma palstansa on usein tärkein harrastus ja vapaa-ajan viettomuoto. Kaupungin näkökulmasta pienen ryhmän edut jäivät usein taka-alalle suurien kehityssuunnitelmien tieltä. Kuitenkin kokomaisuudessaan voidaan Tampereen kaupungin ja sen siirtolapuutarhojen suhteen olleen pääasiallisesti toimiva ja molempia hyödyttävä. Ristiriidoista huolimatta kaupunki on pyrkinyt tukemaan siirtolapuutarhoja ja ollut niiden tärkein tukija. Puutarhurit ovat osaltaan tuoneet hyvin hoidetuilla alueillaan piristystä Tampereen kaupunkikuvaan ja viheralueisiin, puhumattakaan alkuaikojen ja viimevuosien roolista ravinnon monipuolistajana. Nykyisin virkistykseen ohelle on palannut alueiden ravinnollinen merkitys, kun puhtaan lähiruuan suosio on noussut. Tampereen siirtolapuutarhat voivat hyvin, eikä niillä ole näköpiirissä samanlaisia uhkakuvia kuin 1960-luvun puolivälissä.

Lähteet

Arkistolähteet

Tampereen kaupunginarkisto

Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta, osat 1 ja 2 1939–1970, 1971-1987 (KTKK)

Kaupungin valtuuston päätösluettelot 1971-1987 (KVPL)

Kaupungin hallituksen pöytäkirja 1972 XXIV jaosto liitte 1447 (KHI 29 XI 1972, Liite n:o 1447)

Painetut lähteet

Siirtolapuutarha lehti 1939-1987

Rakennuslaki 1958

Tampereen peruskirja

Tampereen yleiskaava 1972 (TREYK-72)

Tampereen yleiskaava selostus 1977

Kartat

Tampereen asemakaava:

1932, Väinö Voionmaa-Yrjö Raevuori: ”Tampereen historia” (1929-1935) / Tampereen kaupunki

Tampereen asemakaava:

1939, Asemakaava osasto, Tampereen kaupunki 1940.

Tampereen matkailukartta:

1951, 1:10 000, Tampereen kaupunki 1951.

Tampereen kaupunki ja ympäristö 1964:

Iso tietosanakirja, 1960-1965, Otava

Lehdistö

Aamulehti 21.9.1915.

Tutkimuskirjallisuus:

Aalto, Seppo et.al:

Helsingin historiaa vuodesta 1945:

Andersson, et al.:

Measuring social-ecological dynamics behind the generation of ecosystem services, *Ecological applications* 17:5, s. 1267-1278, Ecological society of America, 2007.

Bergquist, Magnus:

En utopi I verkligheten: Kolonirörelsen och det nya samhället, M. Bergquist & Etnologiska föreningen i Västsverige, Göteborg 1996.

Clark, Peter (Toim.):

The European city and greenspace: London, Stockholm, Helsinki and St, Petersburg. 1850-2000, Ashgate, Cop. Aldershot 2006.

Clark, Peter et al.:

Sport recreation and green space in the Euroepan city, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2009.

Colding, et al.:

Urban green commons: Insights on urban common property systems, *Global Environmental Change* 23:5, s. 1039–1051, 2013.

Colding J. & Barthel S.:

The potential of ‘Urban Green Commons’ in the resilience building of cities, *Ecological Economics* 86, s. 156–166, 2013.

Forrest M. & Ingram V.:

School Gardens in Ireland, 1901-24. *Garden History* 31:1, The Garden History Society: s. 80–94. 2003.

Glad, Erja:

Siirtolapuutarha-aatteen toteutuminen Suomessa ja erityisesti Tampereella, Suomen historian pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, 1986.

Hall, Peter:

Urban and regional planning, toinen painos, Thetford Press Limited, Thetford, Norfolk, 1985.

Hall, Peter:

Cities of Tomorrow: an intelctula history of urban planning and design in the twentieth century, kolmas painos, Blackwell Publishing, Padstow, Cornwall, 2002.

Hall, peter ja Ward, Colin:

Sociable cities: The legazy of Ebenezer Howard, Chichester : Wiley, 2000

- Harjuniemi Pirkko:
Elämää Nekalan siirtolapuutarhassa, Nekalan siirtolapuutarhan historiaa 80 vuoden ajalta. Nekalan siirtolapuutarhayhdistys ry. 2012.
- Howard Ebenezer:
Garden cities of Tomorrow (being the second edition of “to-morrow”: A peacefull path to real reform), Swan Sonnenschein and Co., London, 1902.
- Häikiö Martti:
Satoa ja katoa Hankkijan saralla: Hankkijan ja Noveran historia 1955-1992, Tammer-Paino Oy, Tampere 1997.
- Jutikkala Eino:
Tampereen Historia III – Vuodesta 1905 vuoteen 1945, Tampereen kaupunki, Tampere 1979.
- Kangasniemi Raimo:
Ebenezer Hoawrdin puutarhakaupunki ja sen edeltäjät, Yleisen historian Pro Gradu tutkielma Tampereen yliopisto, 2008.
- Laaksoharju, Taina:
Koulukasvitarhat Helsingissä, Kasvatus-lehti 1/2012, sivut 63–70, Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Leskinen, Anni:
Kansakoulun kasvitarha- ja maatalousopetukseen liitetyt ihanteet ja tavoitteet 1898–1939, pro gradu -tutkielma, Joensuun yliopisto, 2007.
- Luukko, H.V:
Sydänjuuret maahan!: koulukasvitarhat kansan taloudellisina ja pedagogisina kasvatusvälineinä, Suomen koulukasvitarhayhdistys, Tampere 1918.
- Meurman, Otto-Iivari:
Asemakaavaoppi, Helsinki, Otava 1947.
- Myllyntaus Timo (Toim):
Thinking through the environment: Green approaches to global history, The White Horse Press, 10 High Street, Knapwell, Cambridge, CB 23 4NR, UK. 2011
- Kalervo, Kalle (Toim).:
Koulupuutarha-aatteen kehitys meillä ja muualla, Helsinki, 1913.
- Kotilainen, Mari:
Joustavaa yhteishallintaa? – Kansalasisjärjestö palstaviljelyn palvelujen järjestäjänä Tampereella, Ympäristö ja aluepolitiikan Pro Gradu tutkielma, Tampereen Yliopisto, 2014.

- Kekäläinen, Kari:
Siirtolapuutarha-asuminen Tampereella, Tampereen yliopisto, sosiaalipolittikanlaitos tutkimuksia nro. 13, 1970.
- Lapintie, Kimmo:
Constructing the environment in planning: the case of Tampere. Teoksessa Lapintie, Kimmo, Mäsä, Marja-Liisa (toim.), From reconstruction to ecological city, Tampereen yliopisto, 1997.
- Le Corbusier:
Kohti uutta arkkitehtuuria (suom Pauliina Nieminen), Helsinki, Avain 2004
- Pakarinen, Terttu:
Urban planning then and now: Planning theory in history and contemporary planning problems, Tampereen teknillinen yliopisto, Institute of urban planning julkaisu 28, Tampere, 1992.
- Pendlebury, et al:
Alternative visions of postwar reconstruction: creating the modern townscape, Routledge, London, 2015.
- Pernu, M.-L.
Koulupuutarha historiallisena ilmiönä. Teoksessa: *Kulttuuriympäristö – tutki ja opi*. Opetushallitus, Helsinki 2002.
- Prusi, Tuija:
Kuntien itsehallinnollinen asema kaavoituksessa, Akateeminen väitöskirja Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu, Tampere University press. 2013.
- Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry.:
Raholan siirtolapuutarha viljelijät Ry. 1949-1989.
- Saarikangas, Kirsi:
Asunnon muodonmuutoksia: Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa, Vammalan kirjapaino, Vammala, 2002.
- Salmela, Ulla:
Urban space and social welfare: Otto-Iivari Meurman as a planner of the Finnish towns 1914-1937, Taidehistoriallisia tutkimuksia 30, Taidehistoriallinen seura, Helsinki 2004
- Salokorpi, Asko:
Kaupunkirakentaminen. Teoksessa, Tommila(toim.). Suomenkaupunkilaitoksen historia osa 3, Suomen kaupunkiliitto, Kunnallispaino Oy, Vantaa 1984, Sivut 270-330.

- Saunier, Pierre-Yves: Introduction: Global city take 2: A View from urban history. Teoksesta Ewen and Saunier: Another Global City. Historical exploration into transnational Municipal moment 1850-2000 s. 1-18, Palgrave 2008.
- Schulman, Harry: Helsingin suunnittelu rakentuminen. Teoksessa, Aalto et al, Helsingin historia vuodesta 1945 osa 2, Suunnitteluja rakentamien sosiaaliset ongelmat, urheilu. Helsingin kaupunki, Helsinki 2000, sivut 27-70.
- Seppälä, Ester: Hatantäältä Niihamaan: Hatantään siirtolapuutarhayhdistys Ry. vuosina 1967-1985, Tampere 1986.
- Siitarinen, Eila (toim): Tampereen puistot 125 v. Tampereen kaupunki, Tekninen toimi, Puistoyksikkö, 2000.
- Sipari, Pinja: Aarten etsintää porkkana maalla: Opettajien kokemuksia suomalaisten koulupuutarhojen toiminnasta ja ruokajärjestelmäopetuksesta, maantieteen pro gradu tutkielma, Helsingin yliopisto, 2013.
- Sinclair Robert: Von Thünen and the urban sprawl, Annals of the Association of American Geographers 57:1, s. 72-87, 1967.
- Sointu Hannu: Tampereen puutarhaseura 1896–1996, Tampereen Puutarhaseura, 1996.
- Talja Suvi: Sport, recreation and space in urban policy: Helsinki and Dublin from the 1940s to the 1980s, Historical studies from the University of Helsinki XXXIII, Unigrafia, Helsinki 2013.
- Tampereen kaupunki: Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien, Tampereen kaupunki, maankäytön suunnittelu, 2013.
- Tampereen matkailutoimikunta: Tampereopas 1932, Tampereen työväenkirjapaino, 1932.
- Tantarimäki Sami: Urbaani maatalous maankäytön ja yhteiskunnallisen tilanteen muutoksessa: Tapaustutkimuksen aTurun ja Seinäjoen Taajamat, Turun yliopiston julkaisuja, sarja C 209, Turun yliopisto, 2003.
- Virtanen Pekka V: Ebener Howardin perintö. Puutarhakaupungista ”urban villageen”. S. 4. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja C 26. Espoo 1994.

Vuorio Pirkko:

Siirtolapuutarhan lumo: Hatanpää-Niihamaa 100 vuotta, Niihamaan Ryhmäpuutarha ry, Grano, 2016.

Internet lähteet

Drescher, A.W:

The German Allotment Gardens - a Model For Poverty Alleviation and Food Security in Southern African Cities?
<http://www.cityfarmer.org/germanAllot.html>

Hokka, Jenni:

Asemakaavalaki 1932, Koskesta Voimaa, Tampereen yliopisto,
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/laki.htm>

Hokka, Jenni:

Funktionalismi tulee Tampereelle, Koskesta Voimaa, Tampereen yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/funkkis.htm>

Keskinen, Jouni:

Kaupungin osa XXII- Hatanpää, Koskesta Voimaa, Tampereen Yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/XXIIb.htm>

Markkanen Kristiina:

Siirtolapuutarhamökkien hinnat ovat laskeneet - ostajalla on jopa valinnan varaa, Helsingin sanomat (HS): 10.7.2015.
<http://www.hs.fi/koti/a1436493886866>

Mäkelä, Miinu:

Siirtolapuutarhaliike – Urbanisoituvan työväestön pelastaja, koskesta voimaa, Tampereen yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/siirtolapuutarhaliike.htm>

Mäkelä, Miinu:

Hatanpään siirtolapuutarha – Uraauurtavaa työtä siirtolapuutarhaliikkeen saralla, koskesta voimaa, Tampereen yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/hatanpaa.htm>

Mäkelä, Miinu:

Litukan siirtolapuutarha – Kaatopaikasta kesäparatiisiksi, Koskesta Voimaa, Tampereen yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/litukka.htm>

Mäkelä, Miinu

Nekalan siirtolapuutarha – Osa modernia kaupunkisuunnittelua, Koskesta Voimaa, Tampereen yliopisto.
<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/nekala.htm>

Mäkelä, Miinu:

Raholan siirtolapuutarha – Vihanneksia läntisten liitosalueiden asukkaille,
Koskesta Voimaa, Tampereen yliopisto.

<http://www15.uta.fi/koskivoimaa/arki/1918-40/rahola.htm>

Niihaman ryhmäpuutarhayhdistys ry:

Niihaman ryhmäpuutarha

<http://www.niihamanryhmapuutarha.fi/niihama/historia.html>

Tilastokeskus:

Rahan arvon muuntokerroin taulukko 1860-2012.

http://www.stat.fi/til/khi/2012/khi_2012_2013-01-15_tau_001.html

Yleisradio:

Siirtolapuutarhamökkien hinnat pudonneet villeistä vuosista – talveksi ovet säppiin, Yleisradio, 30.9.2014.

http://yle.fi/uutiset/siirtolapuutarhamökkien_hinnat_pudonneet_villeista_vuosista__talveksi_ovet_sappiin/7499176

Liite 1, Tampereen asemakaava 1932.

KARTTA 8

Uuden Tampereen asemakartta 1932

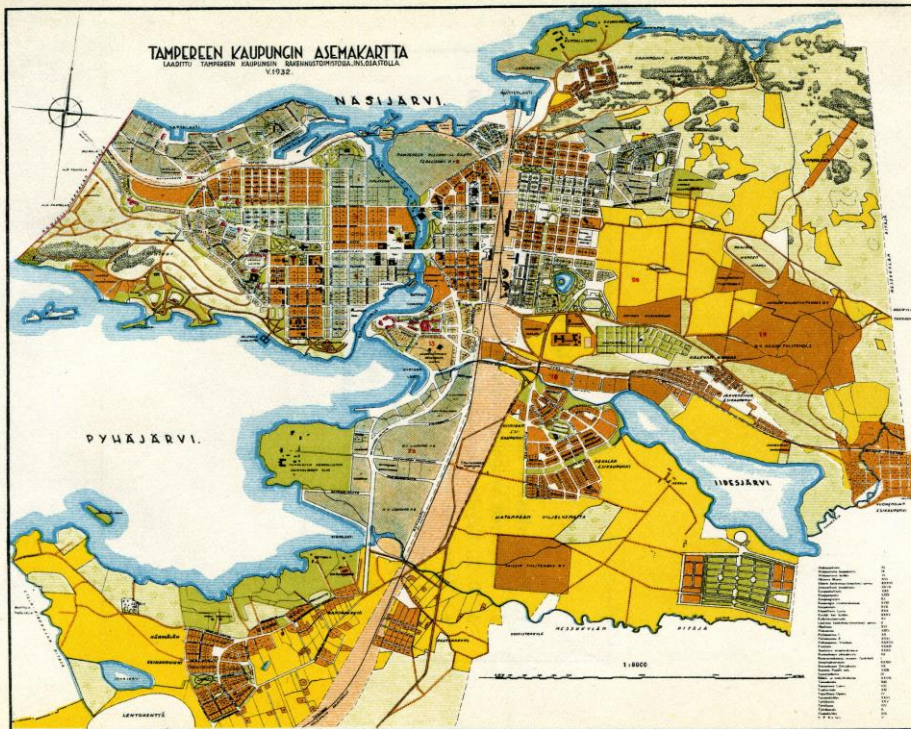
Tämän kartan nimikkeessä luemme: »Tampereen kaupungin asemakartta, laadittu Tampereen kaupungin Rakennustoimistossa, Ins. osastolla v. 1932.» Kartta esittää Tampereen pitkän ja monivaiheisen historiallisen asemakaavakehityksen suurta lopputulosta: nykyisen uuden Tampereen asemakarttaa, tulevan Suur-Tampereen kehityksen pohjaa ja lähtökohtaa. Valitsemme, että kartta on tähän pienoiskartastoomme ollut otettava niin pienessä koossa, ettei sen tavattoman runsaasta tietosisällyksestä suurennuslasilla tahdo saada yksityiskohtaista selvää.

Helpottaaksemme kartan käyttämistä esitämme seuraavassa tarkempia määritelmiä kaupunginosista:

Kaup. osa	Sijainti:		
	<i>Kosken länsipuolella</i>	7. Pyynikintorin—Pyynikinteen seutu	13. Ratinanniemen seutu
1.	Finlaysonin tehtaan seutu	8. Rautatien ja Näsijärven välinen alue	14. Tammelan pohjoisin osa
2.	Kauppatorin—Hämeenkadun—Puis-		15. Tammelantorilta pohjoiseen
3.	Edellisen eteläpuolella		16. Tammelantorilta etelään
4.	Amurinmaa		17. Tammelan eteläisin osa
5.	Satakunnankadun—Aleksanterin	9. Pellavatehtaan ja Armonkallion alue	18. Viinikanojan pohjoisrantama
6.	kirkon välinen alue	10. Pellavatehtaan ja Satakunnankadun väli	19. Kalevankankaan vyöhyke
			20. Tammelan vainio
		11. Satakunnankadun ja Hämeenkadun väli	21. Petsamo
		12. Verkatehtaan seutu	22. Hatanpään vainio radan länsipuolella

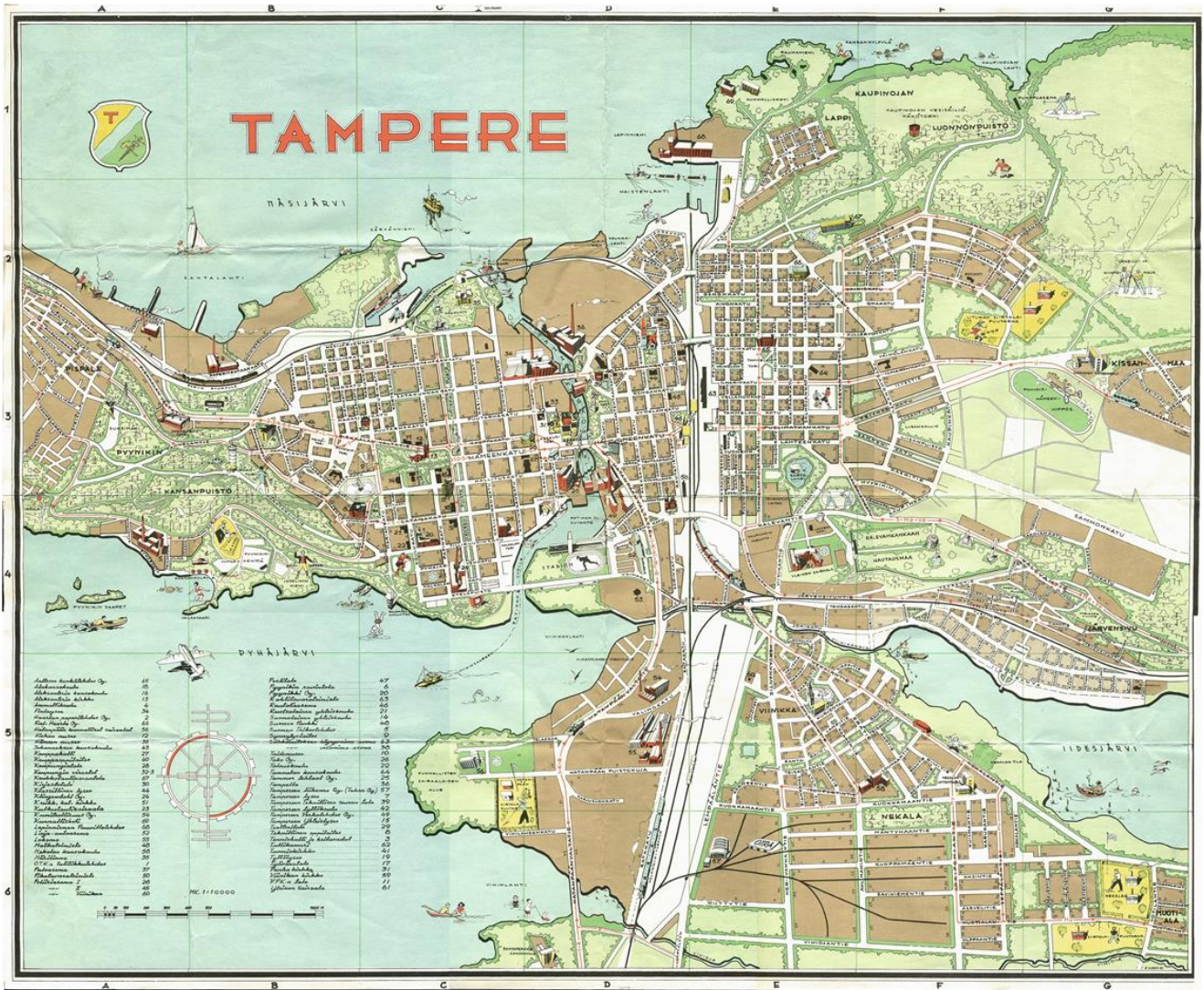
Kartan oikeassa alakulmassa mainituista ja eräistä muista julkisista rakennuksista ja paikoista annetaan seuraavassa hakemisohjeita latinaisin numeroin ja sulkeissa kaupunginosaviittein:

Alakansakoulu XI (6)	Lastenkoti (18)	Taidehalli (ent. Kruununmakasiini) I (5)
Aleksanterin kansakoulu IX (6)	Läntinen kaukoautoasema II (7)	Talousskoulu XIII (6)
Aleksanterin kirkko VI (5)	Näsilinna XVI (1)	Tammelan kansakoulu (16)
Finlaysonin tehdas (1)	Paloasema XXIV (10)	Tampereen lyseo VIII (6)
Hämeen Museo XVI (1)	Paloniemen uimalaitos (6)	Teatteritalo XXI (2)
Itäinen kaukoautoasema XXXVI (13)	Polisiasema I XX (2)	Teknillinen opisto IV (7)
Johanneksen kirkko XXVII (10)	Sama II XXXI (11)	Teurastuslaitos (17)
Kauppahallitalo XXII (3)	Sam. Viinikka XXXVII	Tullikamari (17)
Kauppapopisto XXIX (11)	Postitalo XXXIII (12)	Tuomiokirkko XXVI (10)
Kauppatori (2)	Rautatien virastorakennus XXXII (11)	Tyttökoulu XXV (10)
Kaupungintalo XX (2)	Ruotsal. yhteiskoulu XII (6)	Tyttölyseo XIV (6)
Kaupungin virastorakennus XVIII (2)	Suojeluskuntatalo XXXIV (12)	Työväentalo X (6)
Keuhkotautiparantola (21)	Suomal. yhteiskoulu VII (6)	Urheilukenttä (7)
Kirjastotalo XVII (2)	Suomen Pankin talo XXIII (3)	Sam. (Viinikka)
Klassillinen lyseo XXX (11)	Synnytyslaitos III (7)	Vanha kirkko XIX (2)
Kreikkalaiskatolinen kirkko XXXV (12)	Sähkö- ja vesivoima-asema XXVIII (11)	VPK:n talo V (3)
Kulkutautisairaala XV (6)		Yleinen sairaala (18)

Kartta 8. Uuden Tampereen asemakartta 1932

Liite 3, Tampereen matkailukartta 1951

Liite 4, Tampereen kaupunki ja ympäristö 1964.

